KARADENİZ ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ DERGİSİ
THE JOURNAL OF INSTITUTE OF BLACK SEA STUDIES
2016 2 / 2 (95-179)

SİYASAL VE KÜLTÜREL YÖNLERİYLE TRABZON'DA MUHAFAZAKÂRLIK

Özge KOÇ* - M. Yavuz ALPTEKİN**

Giriş

Muhafazakârlık, günümüz toplumlarının büyük kesiminde kabul edilen bir olgu ve özellikle son dönemlerde dünyada ve ülkemizde, siyasetten günlük hayata birçok yerde sıkça anılan bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır. Genellikle bir siyasi ideoloji olarak ele alınan muhafazakârlığı, bir düşünme biçimi ve mizaç olarak tanımlayanlar da bulunmaktadır. Bir anlamda, hayata bakış açısını anlatan ve çeşitli kaynaklardan beslenen muhafazakâr düşünce biçiminin, tarihsel süreçte meydana gelen birtakım olaylar sonucunda ideoloji haline geldiği ifade edilmektedir. Ortaya çıkışı itibariyle Batı kökenli olan muhafazakârlık, onu hazırlayan koşullar sebebiyle de modern bir ideoloji olarak adlandırılmaktadır. Siyasal muhafazakârlık temelde hâkim sınıfların ideolojisi olduğundan, şehir halkının muhafazakârlığına yönelik yapılan bu çalışmada muhafazakârlık, toplumsal değerlerin sürekliliği üzerinde duran kültürel muhafazakârlık bağlamında; gerek Türkiye muhafazakârlığı gerekse Trabzon ili halkının muhafazakârlığı bireysel veya toplumsal anlamda bir düşünme biçimi, duyuş ve mizaç şeklindeki muhafazakârlık tanımı doğrultusunda ele alınmıştır.

Muhafazakârlığın temel referansı 'gelenek'tir; bu ise muhafazakârlığın her yerde aynı özellikleri içeren sabit bir olgu olmadığı anlamına gelmektedir. Bunun

* Sosyolog, KTÜ., Sosyal Bil. Ens. Sosyoloji ABD. Yüksek Lisans Öğrencisi.
** Doç. Dr. KTÜ., Edebiyat Fak. Sosyoloji Böl. Öğretim Üyesi.

yanı sıra muhafazakârlığın değişen geleneği geride bırakan ve her daima mevcut durumu korumaya yönelik bir anlayış olması muhafazakâr düşüncenin çeşitliliğe sahip olduğu ve zamana göre farklılaştığı anlamına gelmektedir. Dolayısıyla her toplumun tarihi, kültürü ve içinde bulunduğu koşullar farklılık gösterdiğinden, muhafazakârlığın varlığı, ortaya çıkışı, gelişimi hatta değişimi de içinde bulunduğu topluma özgüdür. Bu anlamda Türkiye'deki muhafazakârlık, Batı'daki muhafazakâr düşünce ile hem benzer hem de farklı özelliklere sahip olan, onun tarihsel ve toplumsal dinamiklerinin şekillendirdiği bir olgudur.

Çalışmanın odağında yer alan Trabzon ili Türkiye'de muhafazakâr olarak anılan şehirlerden biridir. Trabzon'un özellikle son yıllarda ulusal meselelere verilen muhafazakâr tepkiler ile varlığını hissettirdiği gözlenmekte ve şehir bu bağlamda diğer kentlerin önüne geçtiği görüntüsünü vermektedir. Trabzon'un bu özel durumu, muhafazakârlık araştırmaları açısından önem arz etmektedir. Bu çalışmada, muhafazakârlığın Trabzon'un toplumsal değer ve eylemlerindeki görünümü ve bu konuda Trabzon halkına yönelik algı doğrultusunda, Trabzon halkının muhafazakâr düşünce ve tutumlarının muhafazakâr temalar ile geleneksel unsurlar bağlamında irdelenmesi ve Trabzon kültürü ve kimliği açısından öne çıkan özellikler ile muhafazakârlık arasında ilişki kurulması amaçlanmıştır. Çalışma esas itibariyle muhafazakâr olduğu varsayılan Trabzon halkına yönelik durum tespiti özelliği taşımaktadır.

Çalışmanın birinci bölümünde muhafazakârlığın tanımı, ortaya çıkışı, temel türleri ve muhafazakârlığın temel parametreleri (gelenek, aile, birey ve toplum, otorite, devlet ve hiyerarşi, toplumsal düzen, değişim ve devrim, akıl ve faydacılık, din ve ahlâk, mülkiyet ve ekonomi, özgürlük, siyaset ve demokrasi, milliyetçilik, ihtiyatlılık), muhafazakârlık-ideoloji sorunu, muhafazakârlık algısı ve yeni-muhafazakârlık kapsamında genel kavramsal ve kuramsal çerçeve aktarılmıştır. Çalışmanın ikinci bölümünde Türkiye muhafazakârlığının Batı muhafazakârlığı ile benzerlikleri ve farklılıkları, Türkiye'deki muhafazakârlık algısı, Türk muhafazakârlığının başlıca

özellikleri (Anadolucu milliyetçilik, Doğu-Batı sentezi, Türk-İslâm sentezi, devlet algısı) ve özgüllüğü tartışılmıştır.

Çalışmanın üçüncü bölümünde, çalışmanın odak noktası olan Trabzon'un, muhafazakârlık kapsamında ve araştırmanın amacına yönelik olarak ele alınabilecek temel kültürel özellikleri (aile, ataerkil yapı, kadının konumu, göç/gurbetçilik, hemşericilik, yardımlaşma/dayanışma, devlet, vatanseverlik, milliyetçilik, dil, mutfak/yemek kültürü, giyim-kuşam, futbol), Trabzon kimliği (Karadenizlilik, coğrafya, tarih ve davranış kalıpları, kent kimliği) ve yine muhafazakârlıkla ilişkilendirilmesi açısından önemli olarak Trabzon'da meydana gelen sosyo-kültürel değişmeler üzerinde durulmuştur.

Çalışmanın son bölümünde ise Trabzon'daki muhafazakârlığın, varlığının, derecesinin tespitinin ve Trabzon'da öne çıkan değerler doğrultusunda bu değerlere ilişkin reflekslerin ölçülmesi ile de Trabzon halkının muhafazakârlığının özelliklerinin ortaya koyulmasının amaçlandığı bir saha çalışması yer almaktadır. Saha çalışması kapsamında ulaşılan bulgular, genel anlamdaki Trabzon algısına, Trabzon halkının yörenin kültürüne ve değerlerine yönelik düşüncelerini muhafazakârlıkla ilişkilendirmek adına bu değerlere ve çalışmanın birinci bölümünde aktarılan muhafazakârlığın temel parametrelerinin Trabzon halkının düşüncesiyle örtüşme durumunu saptamaya ilişkin ifadeler ve sorularla elde edilmiştir.

Kavramsal ve Tarihsel Çerçeve

Bir kavram olarak "muhafazakârlık", "muhafaza" ve "kâr" kelimelerinin bir bireşimidir ve sonuna da bir dünya görüşünü/ideolojiyi, bir duruşu, taraflılığı/taraftarlığı ifade etmesi anlamında "lık" ekini almıştır.[1] Muhafazakârlık, Latince "conservare" ve "conservatismus" kelimelerinden türetilen ve "korumak" ya da "olduğu gibi muhafaza etmek", "mevcut yapıya hayat veren geleneksel değer ve normları koruma taraftarlığı" anlamına gelen bir kavramdır.[2] "Muhafazakârlık kavramıyla vurgulanan, toplumsal dokuyu diri tutması açısından kültürel mirasın korunması, toplumsal hafızanın diri tutulması yani sürekliliktir.

[1] Coşkun ve Genç, 2015: 29.
[2] Akkır, 2015: 25.

Süreklilik ise daha çok örf ve adetler, gelenekler, inançlar, anılar ve tarihi miras gibi korunmaya layık görülen değerlerde kendisini gösterir."[3] Muhafazakârlığa ilişkin tanımlar, onun bir siyasal ideoloji, bir düşünce geleneği, bir üslup ya da bir mizaç olduğu konusundaki farklı görüşlere göre çeşitlilik göstermektedir.

Muhafazakârlık sürekli değişen bir duruma, kapitalist modernleşme sürecine bir tepkidir. Ama bu tepki eski olanı her haliyle koruma değil, daha yeni daha modern olan bir şeye karşı mevcut olanı korumadır. Muhafazakârlık aslında aşırı bulduğu gelişmelere karşı olup verilen tepkiyi de mevcudu kutsallaştırarak yapar. Din, devlet, otorite, cemaat, gelenek ve tarihe önem verir; ancak bunları da ihtiyaca göre hep yeniden kurar. Muhafazakârlık bu haliyle sosyolojideki tipik bir tampon kurum olarak açıklanabilir. Çünkü savunulan şey eski yapı ile yeni yapı arasında bir geçiş aşamasıdır ve eski kadar yeni olanın özelliklerini de taşımaktadır.[4]

Muhafazakârlığın tanımı üzerinde bir uzlaşı olmamakla birlikte yapılan tanımlarda çoğunlukla muhafazakârlığın, bireysel veya toplumsal anlamda bir mizaç ve bir tutum veya ideoloji olmak üzere iki şekilde ele alındığı görülmektedir. Bu sebeple muhafazakârlığın, "ontolojik muhafazakârlık" veya gündelik muhafazakârlık ve "modern muhafazakârlık" veya kültürel, ideolojik bir tavrı içeren muhafazakârlık şeklindeki en genel ayrım üzerinden tanımlanabilmesi mümkündür. "İdeolojik olmayan muhafazakârlık, bütün toplumlarda her zaman var olagelmiştir. İnsanlar, bulundukları toplumun değerler sistemi içinde yaşarlar. Bu tür muhafazakârlıkta tanıdık, bildik olanı kaybetme korkusu, yeniliğin getireceği riskin bilinemez oluşu insanı korkutur. Bunun yerine yaşamın geleneksel yoluna bağlanmak insana güven verir."[5]

Muhafazakârlık, ideolojik ve siyasal yönünün yanında bir de kişilik eğilimi olarak veya durumsal muhafazakârlık şeklinde de ele alıp incelenebilmektedir. "Kişilik eğilimi olarak muhafazakârlık, geleneksel yaşam ve çalışma biçimlerinde meydana gelen kopuşlara, köklü değişikliklere karşı, doğal ya da

---

[3] Düzenli, 2014: 108.
[4] Aydın, 2002: 64-65.
[5] Vural, 2011: 42.

kültürel güdülenme yoluyla oluşan direnme eğilimidir." Bu eğilim, her ülkede birçok kişinin günlük davranışlarına yansıyan bir mizaç, psikolojik tutum ve tavır alış biçimidir. "Bu tür muhafazakârlığın en önemli özelliği, adetlere bağlılık, durağanlık, istikrar arayışı, olağandışı ve düzensiz olana karşı duyulan ölçülülük, ait olduğu sınıfın diğer üyelerine benzemek için aşırı çaba ya da onlardan ayrı düşme endişesidir." Bu muhafazakârlık biçiminde bireyler, sosyal çevrelerinin ve bu çevreden kaynaklanan geleneksel değerlerin ve tutumların etkisiyle, duygusal ya da pragmatik nedenlerle statükonun değişmesini istemezler.[6]

Bu bağlamda muhafazakârlığı ontolojik açıdan ele alan Oakeshott'a göre "Muhafazakâr olmak belli biçimlerde düşünme ve davranma eğiliminde olmaktır; belli tür davranışları ve beşeri durumların şartlarını diğerlerine tercih etmektir; belli tür seçimleri yapmaya eğilim göstermektir."[7] Muhafazakârlığın ideolojiden farklı olduğunu düşünenler, onu daha çok "insan zihninin doğal bir mizacı" şeklinde ele alma eğilimindedirler. Buna göre muhafazakârlık, böyle bir üslup olarak hiç şüphesiz her yerde tek başına bulunmamakta, çoğu kez başka üsluplar ile kesişmektedir. "Daha doğrusu muhafazakârlığın koruyacak şeylere ihtiyacı olduğu kadar, koruyacak şeyleri olanların da muhafazakârlığa ihtiyacı bulunmaktadır. Bu anlamda muhafazakârlık, her siyasal rejimde görülebilir nitelikte olan genel bir duyuş, tutum ve tavırdır."[8]

Muhafazakârlığı ideoloji olarak ele alan düşünürler, onu belli bir tarih ve sosyal duruma bağlı olması nedeniyle ideolojiyle ilişkilendirir. "Muhafazakârlık ideoloji olarak ele alındığında, genel olarak eskiyi koruyup, değişime karşı olmasının yanı sıra siyasal yaşamda, sağ kanat ideolojileri işaret eden ve geleneksel değerleri koruyucu, devrimci düşüncelere, reformlara ve modernizasyonları savunanlara karşı olanı ifade etmektedir."[9] Bu anlamda modern muhafazakârlık, muhafazakârlığı ideoloji olarak ele alan Mannheim'ın da söylediği gibi, "bilinçli hale gelmiş gelenekçilik"tir. "Çünkü muhafazakârlar, önceden

---

[6] Ergil, 1986: 270-271.
[7] Oakeshott, 2004: 55.
[8] Vural, 2011: 43.
[9] Vural, 2011: 45-46.

ontolojik muhafazakârlar iken, geleneği kaybettiklerinde, onun farkına vararak bilinçli, modern ya da "entelektüel/politik muhafazakârlar"a dönüşmüşlerdir." İlk ayrımda bilinçdışılılık ve olağanlık hâkimken, ikincisinde varoluşun muhafazakâr yanını keşfetme, bilincinde olma ve savunma hâkimdir. Bu keşif ise, Batı, geleneği kaybettiği sırada gerçekleşmiştir.[10] Bu nedenle muhafazakârlık, olaylar ve düşünceler karşısında tepkisel bir duruşu ifade ettiği şekliyle bir "tutum", düşünsel mücadele ile başlayan ve zaman içerisinde kendi iç dönüşümünü de sağlayarak toplumsal-siyasal bir projeye dönüştüğü hâliyle bir "ideoloji" olarak ele alınabilir.[11]

Dolayısıyla muhafazakârlığın tarihini insanlık tarihinin başlangıcına kadar geri götürebilmek mümkündür. "Zira muhafazakârlığın gündelik dildeki kullanımına uygun olarak çağrıştırdığı, geçmişe ilişkin nostaljik hatırlamalar, din ve geleneksel yapının korunmasına yönelik aşırı hassasiyet ve hızlı değişmeden duyulan tedirginlik, insan toplulukları arasında tarihin hemen her devrinde görülmüştür." Oysaki siyasal bir ideoloji olarak muhafazakârlığın varlığı, köklü yapısal değişimin hakkını en fazla veren olguya, yani devrime ve devrimci pratiklere borçludur. Böylece muhafazakârlık, devrimlerin yarattığı hızlı dönüşümün toplumsal dokuda meydana getirebileceği tahribattan duyulan kaygının ürettiği savunmacı bir yaklaşım haline gelmiştir.[12]

"Muhafazakâr fikir ve doktrinler ilk defa 18. yüzyılın sonlarında ve 19. yüzyılın başlarında ortaya çıkmıştır."[13] Muhafazakârlığın bir düşünce akımı olarak doğup şekillenmesinde üç tarihsel olgu büyük rol oynamıştır. Bunlar Fransız Devrimi, Sanayi Devrimi ve Aydınlanma Hareketi'dir. Bu üç olgu tarih sahnesine çıktıktan sonra, kendilerinden önce yapısal ve düşünsel olarak ne kadar kurum, gelenek, değer ve düşünce akımı varsa hepsini yadsımış ve yok etmeye çalışmışlardır. "Söz konusu tarihsel olguların alt-üst ettiği bir dünyada, bireylerin ve sosyal kümelerin içine düştüğü kargaşa ve endişe duygularıyla beslenen, istikrarın ve geleneğin erdemlerini yücelten bir siyasal akımın doğması kaçınılmazdı."[14]

---

[10] Güngörmez, 2004: 12-13.
[11] Vural, 2011: 47.
[12] Beriş, 2004: 49.
[13] Çetin, 2007: 219.
[14] Ergil, 1986: 269.

Bu tarihsel olgular muhafazakârlığın ortaya çıkışındaki sosyolojik, felsefi ve siyasi temeller olarak karşımıza çıkmaktadır. "Muhafazakârlık sosyolojik bakımdan Sanayi Devrimi'yle birlikte ortaya çıkan yeni sosyal şartların eski değerleri yerinden etmesine, bireyi yalnızlaştırmasına ve geleneksel sosyal yapıların çözülmesine yönelik eleştirilerden beslenmiş; felsefi bakımdan 18. yüzyıla damgasını vuran Aydınlanma düşüncesine yöneltilen eleştirilerle, siyasi bakımdan da yine aynı yüzyılın sonlarındaki Fransız Devrimi'nde ifadesini bulan devrimci kopuşlara yönelik tepkilerle bir siyasi ideoloji halinde belirginleşmeye başlamıştır."[15] Kısacası muhafazakârlık, kendisini önceleyen devrimin doğurduğu ve diğer tüm ideolojiler gibi modernitenin bir ürünü olan olgudur. Devrim deneyimi ideolojik, sosyo-kültürel ve siyasal açıdan dünyanın değişik yerlerinde farklı şekillerde ortaya çıkacağından, bunun sonucu olarak doğan muhafazakârlık da farklı görünümlerde belirecektir. Bu durum, muhafazakârlığın evrensel açıdan genel geçer öncüllere sahip, sistematik bir ideoloji olarak görünmesini engellemiştir. Devrimin, muhafazakârlığın türemesine sebep olan ve onun özelliklerini belirleyen bir olgu olması sebebiyle, herhangi bir coğrafyada beliren muhafazakârlığı anlamak için müracaat etmemiz gereken ilk adres, "devrim" olgusudur.[16]

Devrim karşıtı olarak ortaya çıkan modern muhafazakârlık çoğunlukla "tutuculuk", "gericilik" ve "yobazlık"la özdeşleştirilerek mesele ilerici-gerici sorununa indirgenmiştir. Gerici-ilerici ayrımının kaynağında Aydınlanma düşüncesinin ve ilerlemeye inancın yattığı söylenebilir. "Zira Aydınlanma, Ortaçağ toplumsal düzenini, yani geleneği ilerlemenin önünde bir engel ve geride kalmış bir aşama olarak görüyordu. Bununla birlikte gericilik Aydınlanma'nın ürettiği bir ideolojidir ve muhafazakâr bir tutum değil, tam aksine geçmişi olduğu haliyle şimdide yaşatmayı amaçlayan bir radikalizm formudur.[17] Nisbet'in de belirttiği gibi, gelenekçi-modernist tipolojisi muhafazakârlığın önemli bir özelliğidir. Bu tipolojinin ortaya çıkışının gerisinde, muhafazakârların bir yanda toprak, aile, sınıf ve dine da-

[15] Yayla, 2008: 157.
[16] Beriş, 2004: 50.
[17] Güngörmez, 2004: 15-16.

yanan örgütlenmesiyle devrim öncesi dönem ile diğer yanda devrim demokrasisi ile sanayicilik ikiz gücünün Batı Avrupa'ya soktuğu çok daha bireyci, kişisellikten uzak ve sözleşmeye dayalı toplum türü arasında yaptıkları ayrım yatar.[18] Buradan da anlaşılacağı üzere muhafazakârlığın gericilikle eşdeğer görüldüğü negatif tutumun, muhafazakârlığın tarihsel ve felsefi mirası göz önüne alındığında yüzeysel olduğu soncuna ulaşılabilir. Muhafazakârlığın tutucu ve değişme karşıtı olma derecesi ise muhafazakârlık türlerine göre farklılık göstermektedir.

Yatay Farklılaşma ve Dünyada Muhafazakârlığın Belirgin Uygulamaları

"Bireysel muhafazakârlık modern ideolojilerle karşılaşınca, kolektif bir şekle dönüşerek kendi paradigmasını oluşturmuştur. Kolektif bir ideoloji olarak muhafazakârlık, kimi zaman dini bir muhafazakârlık, kimi zaman bir devlet muhafazakârlığı, kimi zaman bir ideolojik muhafazakârlık şeklinde ortaya çıkmıştır. Her ülkenin, her ideolojinin muhafazakârlığı kendi sisteminin rengini taşımaktadır."[19] Dolayısıyla bütün toplumlarda aynı özellikleri göstermeyen muhafazakârlık, ülkelerin kendi şartlarına göre şekillenmekte ve dinî, siyasi, bireysel, ekonomik ve toplumsal açılardan çeşitli şekillerde sınıflandırılabilmektedir.

Muhafazakârlığın varlığı, karşısında konumlandığı olguya bağlı olduğundan standart bir muhafazakâr anlayışa ulaşmak zordur. Fakat temel olarak ikili bir ayrıma giderek muhafazakârlığı "siyasal muhafazakârlık" ile "kültürel muhafazakârlık" biçiminde, aynı ideolojinin iki ayrı damarı olarak ele almak mümkündür. Bu iki unsur belli dönemlerde bazı kesişme noktalarında buluşabilir ya da farklı dönemlerde zıt kutuplarda yer alabilirler; ortaya çıkış koşulları, ideolojik söylemi ve iktidarla olan ilişkileri farklı bir seyir izleyebilir. "Siyasal muhafazakârlığın temel kaygısı, kurulu düzenin mümkün olduğunca değiştirilmeden, koşullar zorladığı takdirde ise ana yapıyı bozmayacak küçük değişikliklerle devam etmesi, toplumsal ilişkiler ile kurumlarda sürekliliğin sağlanmasıdır." Bu anlamdaki muhafazakârlığın temelde hâkim sınıfların ideolojisi olduğu söylenebilir. "Kültürel muhafazakârlar ise yüzyılların birikimi

---

[18] Nisbet, 2002: 95.

[19] Nazlı, 2007.

olarak beliren toplumsal değerlerin sürekliliği üzerinde durur. Bunlar, örneğin dinin toplumsal yaşam üzerindeki önemine vurgu yapar; bunun yanında toplumun geleneksel kültürüne ait değerlerin korunmasını savunurlar."[20]

Muhafazakârlığın ortaya çıktığı Batı dünyasında gelişmiş olan muhafazakârlığı ise "felsefi" ve "siyasi" muhafazakârlık olarak iki ana kategoride değerlendirmek mümkündür. Aslında bu iki muhafazakârlık tümüyle birbirinden farklı olmadığı gibi tümüyle birbirinin aynısı da değildir; ikisi arasında bir geçişkenlik ve etkileşim her zaman söz konusu olmuştur. Daha doğrusu siyasal muhafazakârlık kendisine dayanak olarak felsefî muhafazakârlığı esas almıştır.[21] Bu muhafazakârlık türlerinden siyasi muhafazakârlığa "Kıta Avrupa'sı ve İngiliz Muhafazakârlığı", felsefi muhafazakârlığa ise "Amerikan Muhafazakârlığı" olmak üzere iki farklı düşünce geleneği kaynaklık etmiştir.

Kıta Avrupa'sı ve İngiliz Muhafazakârlığı

Kıta Avrupa'sında Fransız ve Alman olarak isimlendirilen iki tür muhafazakârlık gelişmiştir. Fransız muhafazakârlığı daha radikal, katı, uzlaşmaz ve reaksiyoner özellikler taşıyan; gelenekleri, monarşiyi, kilise eksenli cemaat yapılarını savunan; devrim ve ilerleme düşüncesini şiddetle eleştiren ve bunlara karşı çıkan bir muhafazakârlık türüdür.[22] Fransa'da gelişen siyasal muhafazakârlık, reaksiyoner ve devrimci Fransız siyasal modernleşmesine karşı bir reaksiyon olarak ortaya çıkmıştır.[23] Fransız muhafazakârlığına özgü bir öğe olan cemaatin bu denli baskın olmasında, cemaatler olarak örgütlenmiş Fransız dinsel ve toplumsal yapının rolü büyüktür. Fransız muhafazakârlığındaki dinsel vurgu ise öncelikle kiliseye savaş açan devrime yönelik bir tepkidir.[24]

Alman muhafazakârlığı ise pratik bir siyaset olmaktan ziyade felsefi nitelikler taşıyan, tüm yaşam alanlarında devletin merkeziliğini kabul eden, otorite ve hiyerarşi merkezli bir muhafazakârlık türüdür. Bu

---

[20] Beriş, 2004: 51.
[21] Çaha, 2004: 17.
[22] Akkır, 2015: 39.
[23] Çaha, 2004: 17.
[24] Vural, 2011: 49.

farklılıklara rağmen, birisi devleti diğeri din ve gelenekleri merkeze aldığı için her iki muhafazakârlık da otoriter bir nitelik taşımaktadır.[25]

İngiliz muhafazakârlığının en önemli özelliği gelenekçi olması; buna göre de vatanseverliği ve otoriteyi vurgulayan ve sosyal ve siyasal değişime karşı anti-modern bir tutum içerisinde olmasıdır. İngiliz muhafazakârlığı, gelenekçi olması sebebiyle var olan kurumların desteklenmesini savunarak, tarihselliğin var olan kurumlara meşruluk verdiğini düşündüğü için kurumsal düzeyde mevcut yapıdaki değişikliklere karşı çıkar. İngiliz muhafazakârlığının en temel özelliklerinden birisi de liberal özellik taşıması ve pragmatist oluşudur. İngiliz muhafazakârlığı 20. yüzyılda klasik liberal değerleri savunmaya ve kolektivizm ve devlet müdahaleciliğine karşı serbest girişim ve bireyciliği öne çıkarmaya başlamıştır.[26]

Amerikan Muhafazakârlığı

Amerikan tecrübesi, muhafazakârlığın kaynağı olan Fransız Devrimi'nden oldukça farklı bir nitelik arz eder. ABD'nin kuruluşundan beri egemen olan anlayış liberalizm olmuş ve Amerikan muhafazakârlığı ancak II. Dünya Savaşı'ndan sonra ön plana çıkmaya başlamıştır. "Amerika'daki gelişmelerden etkilenen bu muhafazakârlık anlayışı, Fransız Devrimi'nin soyut, rasyonalist ve devrimci niteliğini eleştirerek modern dönemin kurumlarını geleneksel yapı ile bütünleştirmeyi amaçlamaktadır." Amerikan muhafazakârları modern toplumun kurucu ilkelerini reddetmek yerine, anayasal demokrasiyi ve serbest piyasayı sonuna kadar desteklemeyi tercih ederek yerel otoriteleri, cemaatçiliği, dinsel değerleri de muhafazakârlığa eklemlemektedir.[27] Amerikan muhafazakârlığının birtakım temel özellikleri; devamlılık, otorite, toplum, Tanrı-insan ve ahlâk, görev-haklar ve sorumluluklar, demokrasi, mülkiyet, özgürlük, meritokrasi ve anti-komünist tepkidir.[28]

Özetle, Kıta Avrupa'sı muhafazakârlığı genel olarak Fransız Aydınlanmasında tanımlanan, rasyonalist ve devrimci teorilere kaynaklık eden Aydınlanma aklının siyasi proje ve uygulamalarına karşı devrimci bir

---

[25] Akkır, 2015: 40.
[26] Vural, 2011: 53-54.
[27] Akkır, 2015: 41-43.
[28] Vural, 2011: 56-58.

tepkiyi oluşturmaktadır. "Bu anlamda Fransa'da gelişen muhafazakâr düşünce ve hareket, toplumdaki devrimci düşüncelere karşı, toplumsal geri-devrimci hareketi ifade etmektedir. Yani muhafazakârlık, zaruri olunan durumlarda devrimle eskinin yeniden getirilmesini talep ederek tepkici bir tutumu amaç edinmiştir." Buna karşılık, İskoç Aydınlanmasının düşünce geleneği içinde yer alan İngiliz muhafazakârlığı, toplumsal ilerlemeyi toplumun tarih, gelenek ve tecrübesine dayandıran evrimci bir geleneği oluşturmuştur.[29] Böylece muhafazakârlık İngiltere'de durumsal, Fransa'da tepkici ve Almanya'da ideal bir özellik sergilerken, Amerikan muhafazakârlığı ise değişimi demokratik gelişmenin bir parçası olarak gören bir anlayıştadır.[30]

Muhafazakârlığın Kurumsal Unsurları

Gelenek

Muhafazakârlığın temel referansı olan gelenek, insanların iradelerinden ve eylemlerinden bağımsız olarak sosyal ve siyasal hayatı ve işleyiş şekillerini tayin eden, idare eden, tarihi ve tecrübi birikimlere ve değerlere dayalı kanunlar ve uygulamalardır. Ortak bir tarihsel miras, siyasal iktidarın devamlılığı, ahlâki birlik, siyasal ve toplumsal kültür gibi temel bağlaşmaların ortak kabulünü ifade eden gelenek, toplumların kuşaktan kuşağa aktardığı sosyal sermayedir. Geleneği güçlü kılan şey, onun bugünün birey ve toplumsal değerleri tarafından meşrulaştırılmaya ihtiyaç duymamasıdır. Gücünü, en büyük ulaşılmazlık olan geçmişten alan gelenek, kurallarını kendi yarattığı ve insanların farkına bile varmaksızın uyduğu, kutsallıklar ve üstünlükler atfettiği yasalara, sembollere, mitolojilere, ritüellere sahip olduğu için güçlüdür.[31]

Muhafazakârlara göre geleneksel kurum ve normlar bir toplumun tarihsel tecrübesinin somutlaşmış birikimleridir ve bu birikim tek bir insan aklının spekülâtif çabasıyla erişilemeyecek kadar derindir. Ayrıca, muhafazakârlar geleneğin sürekliliğinin toplumun kimliğinin omurgasını oluşturduğunu düşünürler.[32] Toplumun ortak hafızası, kimliği, kişiliği, toplumun tecrübe yoluyla edinmiş olduğu bu değerlere

[29] Akkaş, 2006.
[30] Vural, 2011: 61.
[31] Çetin, 2007: 232-233.
[32] Erdoğan, 2004: 5.

dayanır. Bu değerler bir toplumdaki temel sosyolojik ve siyasal kurumların, yasaların ve ahlâki değerlerin de ana referansını oluşturur. Toplumsal ilişkileri belirleyen ana çerçeve de toplumun kolektif tecrübesinden süzülerek gelen gelenek ve göreneklerdir. Bu yönüyle gelenek ve görenekler bireyleri engelleyen değil, aksine koruyan birer pozitif değer olarak algılanırlar. Muhafazakârlar, gelenek ve göreneklerden kaynaklanan her tür kural ve kalıbın toplumu, dolayısıyla bireyleri koruyucu, kollayıcı ve geliştirici olduğunu kabul ederler. Gelenek ve görenekler zamanla toplumun ana yapısına uygun olacak tarzda kendini yeniler ve müdahale edilmediği zaman bu kendini yenileme fonksiyonel biçimde olduğundan toplumsal organizma zarar görmez. Bu bakımdan muhafazakârlar için gelenek ve göreneklerin kendi doğal evrimi içinde kendi değişimini yapması öngörülür.[33]

Muhafazakârlar için toplumsal tecrübeye dayanan, doğruluğu ve faydalılığı zaman tarafından test edilmiş olan geleneklere saygı duyulması zorunludur. Gelenekler toplumsal yaşam sonucu oluşan, toplumu var eden ve bir arada tutan değerlerdir ve bu bakımdan mutlak surette korunmaları gerekir. Bu anlamda gelenek ve muhafazakârlık iç içedir; gelenek, muhafazakârlığın savunduğu ve korunmasını istediği birikimdir.

Muhafazakâr düşünceyi yönlendiren ana ilkelerden biri de ihtiyatlılıktır ve gelenekle iç içe bir kavramdır. Muhafazakâr düşünce geleneğinde ihtiyatlılık ilkesinin dayandığı temel, doğal düzendir. Doğa ve onun parçası olan toplum son derece karmaşıktır ve onun ögeleri arasında çok hassas dengeler oluşmuştur. Bu sebeple ihtiyatlılık, toplumu düzeltmek için atılacak her adımın çok uzun vadeli sonuçlarını önceden kestirmeyi gerektirir. Burada amaç, toplumsal istikrarı sağlamak ve sürdürmektir. Bununla birlikte ihtiyatlı bir muhafazakâr, somut durumlar karşısında savunduğu ilkelerin geçerliliği kalmayınca yeni seçimler yapmak durumunda kalabilir. Bu seçimler ise mevcut seçeneklerden birini yeğlemek biçiminde gerçekleşir. Kısacası, eski yol ve yöntemlerin başarılı olmaması durumunda muhafazakârlar çareyi değişmeyi benimsemekte bulur. İnançları ve

---

[33] Çaha, 2004: 21-22.

eğilimleri doğrultusunda değişime uymaya ve onu kendisine uydurmaya çalışır.[34]

Birey ve Toplum

Muhafazakâr teoriye göre birey, ontolojik açıdan zayıf, sınırlı ve yetersiz olduğundan, onun aile, din, gelenek gibi kurumlarla desteklenmeye; toplumun ve geleneğin tecrübe birikiminin kılavuzluğuna ihtiyacı vardır.[35] "Muhafazakâr düşünceye göre, insanın mükemmel olmayan bir varlık oluşu ve sınırlı bir akla sahip olması toplumsal yaşamı zorunlu kılar. Birey, toplum içinde anlam kazanır. Muhafazakârlık, "bireyci" değil "toplumcu" bir düşüncedir."[36]

Toplum, muhafazakârların hassasiyetle üzerinde durdukları bir konudur. Onlara göre toplum, geçmişten gelip geleceğe uzanacak olan ve kendisine hiçbir şekilde müdahale edilmemesi gereken organik ve canlı bir yapıdır. Bir organizma olan toplumun, kendisini iç dinamiğiyle yenileme özelliği vardır. Toplumlar zamanın koşullarına göre işlevi bitmiş değerleri, kurumları ve süreçleri yenileriyle takviye ederler. Bu bakımdan, toplum söz konusu olduğunda muhafazakârlarda değişim kavramı da kendiliğinden devreye girer. Toplum sürekli değişim geçiren bir organizma olduğu için, bu organizmada değişime yönelik meydana gelebilecek yapay müdahaleler toplumun yapısını bozar. Bu nedenle muhafazakârlar, toplumsal değişimin kendi doğal evrimi içinde gerçekleşmesine özen gösterirler.[37]

"Toplumun organik olması, onun bünyesinin ve kurumlarının tabii güçler tarafından şekillendirilmiş olduğu ve bundan dolayı toplumun dokusunun onun içinde yaşayan bireyler tarafından korunması gerektiği anlamına gelir."[38] Dolayısıyla toplumun tarihten getirip geleceğe taşıyacağı değerler ve kurumların kesintiye uğramaması gerekliliği, muhafazakârların "süreklilik"e karşı duydukları hassasiyetin temelini oluşturur.[39]

---

[34] Ergil, 1986: 282-283.
[35] Ardoğan, 2007.
[36] Akkır, 2015: 49.
[37] Çaha, 2004: 19-20.
[38] Erdoğan, 2004: 7.
[39] Çaha, 2004: 20.

Aile

Muhafazakârlık, toplumsal kurumlara fazlasıyla önem veren bir düşünce akımıdır. En önemli toplumsal kurumların başında da aile kurumu bulunur. Muhafazakâr teoride toplumun temel birimi, toplumsal düzenin önemli bir etmeni ve geleneksel ahlâkın da koruyucusu olma özelliğinden dolayı aile vazgeçilmez bir kurumdur.[40] Toplumun en küçük yapı taşı olan aile, geleneğin ve toplumsal değerlerin taşıyıcısı ve gelecek nesillere aktarıcısı olan, toplumsal sürekliliği ve devamlılığı sağlayan temel kurumdur.[41]

Aile, neslin devamı, sosyal rehabilitasyon ve sosyalleşme gibi, üstlendiği birtakım fonksiyonlarla toplumun temelini oluşturan bir kurumdur. Aile, bireylerini toplumsal değerler doğrultusunda yetiştiren bir kurum olmakla birlikte değişik inançları, gelenekleri, görüşleri ve alışkanlıkları bireylere aktarmak vasıtasıyla toplumsal çeşitliliği de sağlayan bir kurumdur. Ailenin, muhafazakârlar tarafından altı çizilen önemli işlevlerinden biri de bireylere kazandırdığı kimliktir. Aile, bireylerine kimlik kazandırmak suretiyle onları topluma kazandıran ve bu kimlik üzerinden dayanışmaya sevk eden bir kurumdur.[42]

Ailenin önemi, temel eğitim kurumlarından biri olarak kültürel ve toplumsal değerleri geleceğe taşıması; insanlarda toplumlarına mensubiyet ve aidiyet duygularını kuvvetlendirmesinden gelir. Aileye yapılan vurgu, muhafazakârların bireye yüklediği anlamla da ilişkilidir. "Muhafazakâr düşünceye göre, kusurlu olan insanın, iyi ile kötü arasında tercih yapabilmesi ve aynı zamanda ruhsal ve bedensel ihtiyaçlarını karşılayabilmesi için ailenin kurumsal rehberliğine ihtiyacı vardır."[43]

Din ve Ahlâk

Muhafazakârlar tarafından önem verilen ve saygı duyulan geleneksel kurumların başında din ve ahlâk bulunmakta; geleneği korumaya yönelik tepki, muhafazakârlığı dine yaklaştırmaktadır. Her din geldiği toplumda bir değişikliğe yol açmakla birlikte, za-

---

[40] Ardoğan, 2007.
[41] Akkır, 2015: 43.
[42] Çaha, 2004: 22.
[43] Akkır, 2015: 45-46.

manla kültürleşir ve gelenekleşir. Dinin getirdiği değerler dizisi, ilkeler, kurallar ve kurumlar toplumun önceki kültür, inanç ve geleneğinin yerini aldığında, muhafazakârlık açısından da korunması gereken bir unsur olur.[44]

"Din ve muhafazakârlık arasında, tartışılması gerekmeyecek kadar açık bir ilişkinin olduğu sanılır, yani kısaca muhafazakârlığın dini, dinin de muhafazakârlığı gerektirdiği düşünülür." Ancak din ve muhafazakârlık arasında ortaklıklar kadar farklılıklar da bulunmaktadır. Bu nedenle, her türlü muhafazakâr tutumun dinî olmadığı, dinî tavrın da muhafazakârlık sayılmadığı sonucuna varılabilir. Muhafazakârlık ile din arasındaki ilişki daha çok toplumsal düzenin ilâhi kökenli olduğu, dinin de bu düzeni korumaya yönelik olduğu varsayımında toplanmaktadır. Hatta bu anlayışa göre devlet, otorite ve tarihe sahip çıkış da bu ilahi kökenle ilgilidir. "Şüphesiz dinin de toplumsal düzene önem verdiği; devlet, otorite ve tarih gibi toplumsallığı çerçeveleyen olguların din açısından da değerli sayıldığı doğrudur. Ancak dine göre toplumsal düzen bizatihi kutsal değildir, sapmalar gösteren bir alandır."[45]

"Muhafazakârların dini önemsemesinin ana sebebi, dinin toplum için bir motivasyon kaynağı, bir manevî kaynak ve bir ahlâki kaynak oluşturmasıdır. Din, gelenek ve göreneklerin oluşmasında da önemli bir kaynak olarak yerini alır. Din aynı zamanda toplumsal dayanışmayı, birlik ve beraberliği sağlayan manevî bir bağdır. Muhafazakârların dine verdikleri önemin bir boyutu da cemaatle ilgilidir. Cemaat, dinî değerlerin yaşatıldığı, ayakta tutulduğu, dolayısıyla dayanışma ve birlik ruhunun beslendiği sosyal ortamlardır." Muhafazakârlar, cemaatin üretmiş olduğu cemaatçi kültürü önemseyerek, komşuluk, arkadaşlık ve dindaşlık ilişkisinin üzerinde hassasiyetle durmaktadırlar.[46] Dini önemseme sebeplerinden hareketle, muhafazakârların dinle ilişkisinin teolojik açıdan çok, ağırlıklı olarak sosyolojik açıdan; yarar ve işlevsellik temelinde olduğu görülmektedir.

Dolayısıyla muhafazakârlığın din üstündeki vurgusu dincilikten farklıdır veya en azından zorunlu olarak

---

[44] Ardoğan, 2007.
[45] Aydın, 2002: 65-66.
[46] Çaha, 2004: 23.

dincilik anlamına gelmez. Hatta muhafazakâr bir kişinin dinin toplumsal işlevini takdir etmesi için dindar olması bile gerekmez. Çünkü muhafazakâr, dini sadece bireysel bir kurtuluş ve manevî bir tecrübe olarak görmez; din önemli bir sosyal birleştirici olması sebebiyle muhafazakârlarca takdir edilir. Buna karşılık dincilik, muhafazakâr bir görüş değildir; çünkü o toplumu dinî değerler doğrultusunda güç yoluyla yeniden düzenlemeyi öngörür. Kısaca, muhafazakârlık dincilikle değil, ama dindarlıkla bağdaşabilen, fakat zorunlu olarak dindarlık da olmayan bir ideolojidir.[47]

Muhafazakârlar dini, toplumun ruhunu oluşturan bir kurum olarak görürler. Bununla birlikte muhafazakârlar, dini, devlete ve topluma hakim olması gereken bir varlık olarak kabul etmezler; diğer bir deyişle muhafazakâr düşüncede teokratik bir din ve siyaset anlayışı yoktur.[48] Muhafazakâr düşünürlere göre dinin görevi, bireyi ahlâklandırmaktır. Dinin topluma kazandırdığı yegâne değer, bireyin ahlâklı ve erdemli davranabilme yetisidir.[49]

Mülkiyet ve Ekonomi

Muhafazakârların önem verdikleri ortak değerlerin başında mülkiyet gelmektedir. "Onlara göre mülkiyet edinme hakkı, iyi bir toplum tanımının ilk şartıdır. Devletin, düzenin korunması, süreklilik kazanması, mülkiyet ve otorite ile mümkündür. Düzenin korunması bireyler açısından mülkiyetin, dolayısıyla temel hak ve özgürlüklerin korunması anlamına gelmektedir."[50]

Muhafazakârlar açısında toplumsal düzenin sağlanmasında gerekli olan en önemli kurumlardan biri olan mülkiyetin temeli ailedir; biri olmadan diğerinin varlığı da söz konusu olmaz. Tarihte Platon'dan başlayıp Marx'a kadar uzanan çizgide mülkiyete yapılan saldırının aileye yapılan saldırıyla el ele gitmesi bakımından aile ile mülkiyet birbirinden kopmaz et ile kemik gibi iki varlığı oluşturmaktadır. Aile ve mülkiyet aynı zamanda toplumsal düzenin temelini oluşturduğu için, bunlarda meydana gelebilecek

---

[47] Erdoğan, 2007: 6.
[48] Çaha, 2004: 22-23.
[49] Dural, 2004: 125.
[50] Vural, 2011: 70-71.

olan aşınma toplumsal düzenin de aşınmasına yol açar.[51]

Muhafazakârlar, mülkiyet ile özgürlük arasında da kopmaz bir bağ görür. Mülkiyet, statü istikrarının, kalıcı servetin kaynağı olduğu kadar, bu toplumsal ödüllere varmanın simgesi ve özendirici bir unsurdur. Mülk sahibi olma arzusu insanı daha fazla çalışmaya ve yaratıcı olmaya iter. Özgürlük bu anlamda kişisel girişimciliğin, bağımsız çalışmanın ve kazancın en doğal güvencesi olduğu için pratik ve vazgeçilmez önemdedir.[52]

Bütünsel bir ekonomik teorisi olmayan muhafazakârlık için önemli olan, bir kısım değerleri koruyabilecek ve üretebilecek bir yapılanmanın varlığıdır. "Konjonktür ve toplumsal şartlar toplumu bir arada tutabilecek nasıl bir örgütlenme modeli öngörürse muhafazakârlık ona yakın durur. Bu yüzden kimi muhafazakârların zaman içinde serbest piyasadan yana, kimilerinin ise buna karşı olduğu görülmüştür." Bu anlamda ekonomik anlayışın eski ve yeni muhafazakârlarda da farklılık gösterdiği görülür. Eski muhafazakârlık mülkiyet ve hiyerarşiyi metalaşmaya, ticaretin ilerlemesine ve demokrasiye direnç aracı olarak görürken, yeni muhafazakârlıkta hükümetin ana hedefi vatandaşların tüketeceği özel hizmetler üretmek değil, daha çok mal ve hizmetin üretimini düzenleyen mekanizmanın çalışır durumda tutulmasını sağlamaktır. Bu noktada yeni muhafazakârlık, devletin ekonomideki rolünü en asgariye indirmeyi hedefler.[53]

Siyaset ve Demokrasi

Muhafazakâr düşünür ve devlet adamları siyaseti beşeri eylemin bağımsız bir alanı olmaktan çok sınırlı bir etkinlik alanı olarak görmektedirler. Muhafazakârlığın siyasal alanda sınırlılığı savunması, onun insan anlayışıyla ilgilidir. "İnsanın mükemmel olmayışı, aklın sınırlı kapasitesi inancı ve toplumsal alana yapılan ısrarlı vurgu, bu tercihi anlamlı kılmaktadır. Kuşkusuz bunun anlamı, aklın siyasete müdahalesinin engellenmeye çalışılması gibi anlamsız bir çaba değildir." Muhafazakârlığı belirleyici tu-

---

[51] Çaha, 2004: 22.
[52] Ergil, 1986: 280.
[53] Çetin, 2007: 226-227.

tum, tecrübe ve bilgeliğin somutlaştığı toplumun değerini vurgularken, onun yetkinlikten uzak ve kusurlu bir varlığın siyasal projelerinin nesnesi olmasını engelleme kaygısıdır.[54]

Muhafazakârlık, siyasal iktidarın bir kişi veya zümrenin elinde yoğunlaşmasını reddederek, dayatmacı ve baskıcı bir hal alan yönetime karşı çıkmaktadır. Muhafazakâr düşüncede otorite önemli bir unsur olmasına rağmen, onun toplumsal kurumları yutan bir güç olmaması gerektiği vurgulanır. Çünkü siyasal otorite, toplumdaki otorite türlerinden sadece birisidir ve etkinlik alanı diğer otoritelerin etki alanının sınırına gelince durmalıdır. "Tüm saygınlığına karşı otoritenin yetkisi, başta aile olmak üzere din, gelenek ve diğer kurumların alanının sınırlarında son bulur."[55]

Siyasal yönetimin tâbi olması gereken ve toplumdan topluma değişen sınırlılık, faydacılık vb. ilkeler, yöneten-yönetilen ilişkisinin barışçıl işleyişinin garantisidir. Muhafazakârlara göre insan doğası gereği sosyal bir varlık olduğundan toplumun dışında yaşaması ve başarılı olması mümkün değildir. Toplum ise güçlü ve etkili bir yönetimin dışında ayakta kalamaz; böyle bir yönetimin ayakta kalması ise halkın sadakatine bağlıdır. Buradan hareketle muhafazakârlar, siyasal otoriteyi hukuki ve siyasi meşruluğun ötesinde bir meşruluk zeminine oturtarak, siyasal iktidarın varolan toplumu tanıyıp işlevlerini onun rızasına uygun olarak yürütmesi gerekliliğini vurgular.[56]

Muhafazakârlığın bireysel özgürlükle toplumsallığı bir arada götürme çabası ve otoritenin korunmasına verdiği önem, demokrasi açısından tartışmalı görülmüştür. Ancak muhafazakârlığın siyasal iktidarı sınırlandıran ve düzenleyen uygulamaları benimsemesi demokrasi açısından pozitif görülen bir husus olmuştur.[57] Demokrasi, siyasal iktidarın barışçıl el değiştirmesine yönelik kurallar ve yöntemler bütünü anlamıyla alındığında muhafazakârlığın bu anlamıyla demokrasiye yakın; katılım olgusunu temel alan ve halk egemenliği boyutunu öne çıkaran anlamıyla alındığında ise muhafazakârlığın genel olarak

---

[54] Özipek, 2011: 159.
[55] Akdoğan, 2003: 28-30.
[56] Özipek, 2011: 166.
[57] Akdoğan, 2003: 32.

demokrasiye uzak bir tutumundan söz etmek mümkündür.[58]

Demokrasilerdeki eşitlik eğilimi, muhafazakârların hiyerarşik olarak düzenlenmiş bir toplum düşüncesinin karşıtıdır. Muhafazakârlığın demokrasiye ölçülü yaklaşma nedenlerinden biri de, demokrasi yoluyla mevcut toplumsal durumun kötüleşeceğine olan inançtır; muhafazakârlık, demokratik yönetimin devrimcilerin tutkularını gerçekleştirmeye yol açabileceği kaygısını taşımaktadır.[59]

Muhafazakâr düşünce geleneği içinde ayrıksı bir unsur olarak duran reaksiyoner muhafazakârları dışta tutarak muhafazakâr teori ve pratiğin ana akımına bakıldığında, demokrasinin yaşayabilmesi açısından hayati önem taşıyan unsurları muhafazakâr düşünce geleneğinin en temel ve merkezî kavramlarından türetmek mümkündür. Öncelikle belirtilmesi gereken, muhafazakârlığın, demokrasiyi yaşayabilir kılan ve onu destekleyen argümanları genellikle demokrasi ile doğrudan ilişkili olmayıp ancak bir sonuç olarak onu ürettiğidir. Muhafazakârlığın, beşeri aklın sınırlılığı veya yanılabilirliğine yaptığı vurgu ile aklın siyasal arenada tek güç olarak kalmasını engellemesi ve toplumsal bilinç içindeki geleneksel boyutu ön plana çıkarması demokratik bir özü simgelemektedir. Sınırlı akla yapılan vurgunun yanında siyasal gücü sınırlayan kurumlar ve normlar da demokrasiyi yeniden üreten bir muhafazakâr kaynak olarak değerlendirilebilir. Muhafazakârların siyasal normlara, toplumda varolan diğer normlara göre herhangi bir öncelik tanımıyor olması, onları asıl değerli buldukları din, ahlâk ve gelenek gibi daha temel normlara bağlı olarak anlamaları veya en fazla birçok normdan sadece biri olarak görmeleri demokrasi açısından olumludur. Çünkü bu anlayış içte siyasal iktidarı sınırlayabilecek gerçek ve somut bir çerçeve sağlamakta, dışta ise emperyalist olarak nitelenebilecek bir politikayı güçleştirmektedir.[60]

Muhafazakârların toplumsal değer ve normların her ülkedeki ve her kültürdeki çeşitliliğini evrensellik aleyhine tanımaları, etnosentrizme ve bununla ilişkili olarak uluslararası dayatmalara karşı demokra-

---

[58] Özipek, 2011: 172-173.
[59] Vural, 2011: 101-102.
[60] Özipek, 2011: 175-178.

tik bir perspektif olarak yorumlanabilir. Muhafazakârlığın demokrasi lehine yorumlanabilecek başka bir argümanı da geri dönüşü olmayan siyasal değişim yöntemlerine kesin bir biçimde karşı olmasında somutlaşmaktadır.[61] Sonuç olarak denilebilir ki, muhafazakârlığın tarihsel ve toplumsal açıdan farklılık gösteren bir düşünce akımı olması, onun demokrasi konusundaki anlayışını farklılaştırmakla birlikte muhafazakârlığın temel kabullerinin demokrasinin yaşayabilmesi açısından katkıları da bulunmaktadır.

Muhafazakarlığın Kavramsal Unsurları

Toplumsal Düzen, Otorite, Devlet ve Hiyerarşi

Muhafazakârlar, hiyerarşik toplum düzeni ve geleneksel otorite üzerinde vurgu yapar;[62] onlara göre toplum, düzen ve otorite olmadan varlığını devam ettiremez.[63] Ergil'e göre, muhafazakâr düşünce geleneğinde, otoritenin olmadığı yerde kargaşa vardır. Toplumdaki kargaşayı önleyebilecek yapısal ögelerden biri ise toplumsal hiyerarşidir. Toplumsal hiyerarşi, bir dizi hak ve sorumlulukların kayıt altına alınması; yöneten ve yönetilen ayrılığının sürdürülmesi; otorite ve ona uyma eyleminin sağlanması gibi, toplumsal sürekliliğin ögelerini içinde taşır.[64] Muhafazakârlık, otoritenin daima yukarıdan aşağıya doğru işlediğini, liderliğin ve rehberliğin vazgeçilmez olduğunu savunur. Muhafazakârlara göre, otoritenin asıl üstünlüğü insanların sahip oldukları aidiyet duygusunun korunmasında, toplumsal düzenin sürdürülmesinde ve siyasal sistemin toplumsal kabul görmesinde oynadığı roldür.[65]

Muhafazakârlığın, kişisel yıkıcılık şeklinde özetlenebilecek potansiyel tehdide karşı başvurduğu kurumlar içinde devlet ayrıcalıklı olarak önemlidir.[66] Muhafazakârlar için otoritenin somutlaştığı devlete saygı önemli bir unsurdur. Çünkü düzen ve otoriteyi temsil eden devlet olmaksızın toplumsal istikrarın sağlanması mümkün değildir. Bu nedenle devlete itaat ve kanunlara riayet muhafazakâr düşüncenin belirgin bir özelliğidir.[67] Muhafazakârların nazarında

---

[61] Özipek, 2011: 179-182.
[62] Ardoğan, 2007.
[63] Çaha, 2004: 21.
[64] Ergil, 1986: 281.
[65] Çetin, 2007: 225.
[66] Öztürk ve Mollaer, 2006: 136.
[67] Akkır, 2015: 46-48.

düzen, otoritenin daimi dikkatinin sonucudur ve bu amaçla otoritenin belirli şartlarının gerektirdiği şeyleri yapmasına müsaade edilmelidir.[68] Bununla birlikte devlet veya otoritenin yetkisi, muhafazakâr düşüncenin omurgası olan din, gelenek ve aile gibi kurumların sınırlarında son bulur; çünkü siyasi otoritenin meşruluğu bu kurumlara gösterilen saygıdan geçer.[69]

Muhafazakârlığın otorite anlayışının temel özelliği, onun gerektiğinde devlet otoritesi olmasa bile bireyi ve toplumu düzen içinde bir arada tutmayı sağlamasıdır. "Bu anlamda otoritenin mutlaka gözle görünür bir iktidarda somutlaşması gerekmez; yaşamın sürekliliği içinde kendisine başvurulabilecek üstün bir kurallar sistemi de muhafazakârların saygı duyduğu otoriteyi simgeleyebilir."[70] "Toplumu bir arada tutan şey, sadece devlet otoritesi değil, ondan çok daha üstün ve güçlü olarak tarihsel, toplumsal ve kültürel bağlardır."[71]

Milliyetçilik

Gelenekleri ve tarihsel tecrübe birikimini, din, töre ve aile gibi toplumsal kurumların değer ve gerekliliğini savunan muhafazakârlığın, bu bakımdan milliyetçilikle de yakın bir ilgisi vardır. "O, bir milleti diğer milletlerden ayırt eden özelliklerin, siyasi ve kültürel olarak ayakta tutan değerlerin korunması ve onlara bağlı kalarak dünyadaki gelişimlere uyum sağlanmasını öngörür." Muhafazakârlık, milli kimlik ile geleneksel kurumlar arasında güçlü bir ilişki görür. Çünkü geleneksel kurumların ortaya koyduğu birtakım semboller yoluyla insanlar "biz" bilincine sahip olurlar veya bu bilinci sembollerle ortaya koyarlar. Bu nedenle toplumu bir arada tutan ve millî değerlere kaynaklık eden geleneksel kurumların muhafazası bir gerekliliktir.[72] Bununla birlikte muhafazakârlar açısından her toplumun koruması gereken kendisine özgü sembolleri de vardır. Bireylerde "biz" duygusunun gelişmesine katkı sağlaması bağlamında nostalji ve bununla doğrudan ilintili semboller, muhafazakâr düşüncenin önemli bileşenlerinden biri olmaktadır.[73]

---

[68] Hayek, 2004: 8.
[69] Akkır, 2015: 47.
[70] Özipek, 2011: 128-129.
[71] Çetin, 2007: 226.
[72] Ardoğan, 2007.
[73] Vural, 2011: 81-82.

Muhafazakârlığın temel unsurlarından biri olan millet, muhafazakârlık açısından geçmişle gelecek örüntüsünün kurgulandığı bir tarihsel uğraktır. Muhafazakârlık açısından bugünden söz etmek, verili bir bütün olarak milletten söz etmek demektir. "Muhafazakâr terminolojide millet, halktan, yani o tarihsel uğrağı yaşayan kitleler toplamından yapısal olarak ayrılır. Tüm muhafazakâr söylemlerde milletin tarifi çok kesin bir dille verilir. Bu anlayışa göre millet, o güne dek yaşamış ve artık toprak olmuş kuşakların bütünü+ şu an yaşayanlar+ gelecekte de yaşayacak olanların toplamıdır. Bu anlayış doğrultusunda, mazisi yani geleneği olmayan toplulukların geleceği de yoktur." Diğer bir ifadeyle bir toplumun ne kadar görkemli bir kültürü varsa, o kültürün üzerine bina edilecek bir de geleceği vardır.[74] Bu bağlamda, ortak bir kültürel geçmişi sahiplenmeye dayalı cemaatçi söylem, muhafazakârlıkla milliyetçilik arasında güçlü bir ilişkiye işaret etmektedir.

Aydınlanma Kavramları Açısından Muhafazakarlık

Değişim ve Devrim

Muhafazakârlığın toplum anlayışında geleneğe yapılan vurgu ve tarihsel süreçte tecrübe edilmiş olanın önceliği, muhafazakârlığın toplumsal değişime bakışına ışık tutmaktadır. Muhafazakârlığa yöneltilen yaygın bir eleştiri, onun değişim karşıtı olduğudur.[75] Nazlı'nın ifadesiyle "Muhafazakâr, değişime soğuk bakandır. Ancak, şu andaki gelenekler de, uzun bir süreç içinde sürekli bir değişime uğramış değerlerden başkası değildir. Bu da muhafazakârlığın bir iç çelişkisidir."[76]

"Bu ve benzeri eleştiriler bağlamında öncelikle belirtilmesi gereken, muhafazakârlığın toplum ile ilişkili olan her değişime karşı olmadığı, değişimin yönüne ve niteliğine bağlı olarak her durumda ayrı bir konum belirlediğidir."[77] Muhafazakârlar açısından asıl önemli olan değişimden çok değişimin kaynağıdır. Muhafazakârlıkta, bilinmeyene duyulan güvensizliğin belirlediği bir "değişimden çekinme eğilimi" vardır. Ancak bu eğilim, değişime genel bir karşı

---

[74] Dural, 2004: 126-128.
[75] Özipek, 2011: 114.
[76] Nazlı, 2007.
[77] Özipek, 2011: 114.

oluşu ifade eden tutum anlamındaki tutuculuk ile karıştırılmamalıdır. "Muhafazakârların hassasiyet gösterdikleri bir diğer husus değişimin yöntemi ve nasıl olacağıdır. Değişim köktenci ve devrimci bir yöntemle olacaksa, muhafazakârlık değişime direnme eğilimindedir. Muhafazakâr düşüncenin vurguladığı doğal düzen, kendiliğindenlik, evrim ve organizmacı toplum anlayışı, onun herhangi bir radikal değişime karşı oluşunu kesin bir biçimde açıklamaktadır. Devrim karşıtlığı muhafazakârlığın başlangıçtan itibaren var olan en temel yaklaşımlarındandır."[78]

"Bu anlamda muhafazakârlık, değişim karşıtlığı ya da her ne şekilde olursa olsun eskiye bağlılık olarak değil, belli bir değişim türünü savunmak olarak anlaşılmaktadır."[79] Akkır'a göre, reform ile değişimin farklılıklarına dikkat çeken muhafazakârlık, ilerleme adına mevcut yapının yıkılabileceğinin endişesini taşır. Muhafazakârlara göre aslolan, tarihin içerisinde değişim gerçekleşirken sürekliliğini kaybetmemesi gereken değerlerin varlığını korumasıdır. Çünkü muhafazakârlara göre süreklilik düşüncesi değişme ve ilerleme düşüncesinden daha önemlidir.[80] Sonuçta devrim karşıtı olan muhahafazakâr düşünce, değişime temkinli yaklaşmakta; eski, geleneksel ve kutsal olanın sürekliliğini değişmeler sonrasında da sağlamaya çalışmanın gerekliliğini savunmaktadır.

Özgürlük

Muhafazakârlıkta özgürlük, sınırları evrensel biçimde çizilebilecek bir kuram oluşturmaya izin vermeyen bir çeşitlilik ve her toplumun kendi tecrübelerini yansıtan bir kendine özgülük taşır. Muhafazakârlar için özgürlük soyut bir konu değildir. Özgürlük, tarihsel ve toplumsal koşullardan bağımsız düşünülebilecek soyut bir ilke olmak yerine, insan hakları ve eşitlik gibi, kullanıldığı tarihsel ve toplumsal bağlamda anlamını bulan bir kavramdır. Öte yandan muhafazakârlığın özgürlük anlayışı ile otorite düşüncesi arasında bir ilişki bulunmaktadır. Bu otorite sadece belirli bir tarihsel ve toplumsal bağlamda somutlaşmış bir kurumu değil, insanın kendisini bağlı saydığı belirli bazı üstün ilkelerin varlığını

[78] Akdoğan, 2003: 45-46.
[79] Duman, 2004: 37.
[80] Akkır, 2015: 58-59.

ifade eder. Otoritenin muhafazakârlıktaki merkezi kavramlardan biri olması durumu, özgürlüğü bir muhafazakâr değer olarak yerinden etmez. Çünkü otorite, düzen ve özgürlük kavramları muhafazakârlar açısından birbiriyle çelişmesi zorunlu olmayan, hatta ancak birlikte varolabilen değerleri ifade etmektedir.[81]

Muhafazakârlık mutlak özgürlüğü kabul etmez; muhafazakâr düşüncede özgürlük belli sınırlar taşır. Özgürlüğün sınırlı olması ise toplumsal yaşamın ve biraradalığın bir sonucudur. Burada özgürlüğün sınırlılığı başkalarının özgürlüklerini koruma amaçlıdır, yoksa özgürlüğün temellerini daraltma amaçlı değildir. Muhafazakârlığın modern özgürlük anlayışına yönelik eleştirileri zaman zaman özgürlük kavramına yönelik bir eleştiri olarak algılanmış olsa da onların eleştirisi mutlak özgürlük olamayacağı ve özgürlüğün toplumsal kurallar tarafından da sınırlanabileceği hususundadır.[82]

"Özgürlüğün somutluğu, onun sadece yasal ve siyasal kurallar çerçevesinde değil adet, gelenek, görenek, ahlâk ve din gibi toplumsal normları da içerecek biçimde genel bir normlar bütünü içinde anlaşılmasıdır." Muhafazakârlık, tarihsel olarak kendiliğinden bir süreç içinde gelişmiş olan toplumsal anlamda geçerliliği olan kuralların kendi aralarında oluşturdukları bu bütünün içinde yaşayan insanın özgürlüğünden bahseder. Bu çerçeve özgürlüğün hem kaynağı hem de sınırıdır.[83] Dolayısıyla muhafazakârlığın özgürlük inancı ne mutlak ve sınırsız ne de devlet otoritesine bağlı olarak değerlendirilebilir. "Muhafazakârlar özgürlükten kasıt olarak, insanların siyasal müdahalelerden masun olmasını ve tarih ve toplum dışı bir bireysel özgürlüğün zorlanmamasını anlarlar."[84]

Akılcılık ve Faydacılık

Muhafazakârların akıl konusundaki görüşleri temelde Aydınlanma'nın bireycilik ve özerk akıl olgularına yüklediği anlamın eleştirisine dayanır. Muhafazakârlar, insanın kusurlu ve mükemmel olmayan yapısının doğal bir sonucu olarak insan aklının sınırlarına vurgu yaparlar. Bu yüzden de soyut ilkelere ve

---

[81] Özipek, 2011: 131-137.
[82] Akdoğan, 2003: 42-43.
[83] Özipek, 2011: 135-136.
[84] Çetin, 2007: 227.

düşünce sistemlerine güven duymayıp, bunların yerine tarihsel olarak doğrulanmış tecrübeleri öne çıkarırlar. Muhafazakârların bu tavrı faydacılık olarak adlandırılır.[85]

Aydınlanma düşüncesi gelenek ve dinde somutlaşan mit ve hurafeye karşı, aklın gücünü savunmuştur. Bu rasyonalist bakış açısı, bireysel ve toplumsal yaşamı anlamlandırmada ve düzenlemede duyu, duygu, içgüdü, inanç, önyargı, tecrübe vb. gibi kategoriler yerine ilk ve temel bilgi kaynağı olarak aklı ön plana çıkartmıştır.[86] Muhafazakârlar bu kategorilerden soyutlanmış akıl anlayışına karşı çıkmaktadırlar. Onlara göre, soyut akıl toplum meselelerinin çözümü veya toplumun yeniden inşası için güvenilir bir rehber değildir.

Bununla beraber, muhafazakârlığın akıl karşıtlığı olarak algılanması da doğru değildir. "Çünkü, muhafazakârlar beşerî meselelerin hâllinde aklın rolünü büsbütün inkâr etmez, aklın rehberliğindeki değişme ve ilerlemeye hepten karşı çıkmazlar. Onlar daha ziyade aklın toplumsal ve siyasi meselelerdeki olumlu veya iyileştirici rolünün sınırlılığını vurgular."[87] Sonuç olarak denilebilir ki, soyut aklın rehberliğinde gerçekleştirilen toplumsal dönüşümlerin yıkıcı sonuçlarına vurgu yapan muhafazakârlar için tecrübe, önyargı, inanç, duyu, gelenek vb. kategorilerden yardım görmeyen akıl güvenilir değildir.

Yeni Muhafazakârlık

"Yeni muhafazakârlık, 20. yüzyılın ikinci yarısında belirginleşen durum ve koşulların muhafazakâr bakış açısıyla değerlendirilmesidir."[88] Yeni muhafazakâr hareket, İkinci Dünya Savaşı sonrası gelişmelerle ilişkili olup klasik muhafazakârlıkla arasında bazı farklılıklar bulunmaktadır. Genel anlamda İkinci Dünya Savaşı sonrası muhafazakârlık, giderek genişleyen müdahaleci devlet anlayışı ile komünizmin yayılması ve bu gelişmelerle giderek özgürlüğün kaybolacağı endişesi çerçevesinde şekillenen bir akım olarak ortaya çıkmaktadır.[89]

---

[85] Çetin, 2007: 230-231.
[86] Duman, 2004: 40.
[87] Erdoğan, 2004: 7.
[88] Ergil, 1986: 284.
[89] Yılmaz, 2001: 103.

"Yeni muhafazakârlık anlayışı eski ile karşılaştırıldığında, onun eskinin birçok değerini benimsediği görülmektedir. Otoriteye uyması, geleneksel değerlerin uygulanmaya çalışılması, manevi değerlere saygı gibi konularda yeni muhafazakârlar eskiye yakın görüşler savunmaktadırlar." Yeni muhafazakârlığın temel özellikleri ise kısaca, Keynezyen ekonomi politikalarının terk edilmesi, devletin küçültülmesi, geleneksel muhafazakârlığın vurguladığı geleneksel değerlere ve kavramlara geri dönülmesi ve güçlü bir ulusal savunma mekanizmasının oluşturulmasıdır. Yeni muhafazakârlar için devletin ekonomik ve özel yaşamdan çekilmesi, ayrıca ahlâkın ve kamu düzeninin koruyucusu olması gerekir. Bu özellikler açısından bakıldığında, dünyanın bugün en çok tercih ettiği liberal ekonomi politikasının uygulanması, bireysel hak ve özgürlüklerin genişletilmesi vb. politikalar muhafazakârlık ile bütünleşmiştir. Fakat otorite ve güçlü bir merkezî yönetim fikrinin önemi açısından özünü muhafaza etmektedir.[90] Buradan hareketle, muhafazakârlıkta yeni olan şey, onun liberal değerler eklenerek günümüze daha uygun bir hâl almış olmasıdır.

Çağdaş muhafazakârlık olarak da adlandırılan yeni muhafazakârlık, 19. yüzyıl muhafazakârlığından farklı bir tür olarak ortaya çıkmış ve özellikle Amerika'da güç kazanmış bulunmaktadır. "Temel ilkeleri, 19. yüzyıl muhafazakârlığından çok farklı olmamakla birlikte bu akım, dayanılan toplumsal yapının, tarihi gelişmeler sonucunda değişmiş bulunmasından ve ayrı bir toplumsal düzene ulaşıldığından dolayı farklı bulunmaktadır."[91]

Erdoğan'a göre, muhafazakâr düşünce zaman içinde kısmî değişikliklere uğramış ve bazı bakımlardan yenilenmiş olmakla beraber, yine de yeni-muhafazakârlıkla muhafazakârlığın çağdaş durumunu özdeşleştirmek yanlıştır. "Çünkü, her şeyden önce, neo-muhafazakârlık klâsik muhafazakâr doktrinle ilgili olmaktan çok, Amerika'nın bugünkü statükosunun ideolojileştirilmesiyle ilgilidir. Bu ideolojinin özünü, bugünkü Amerikan siyasî kurumlarında somutlaşan şekliyle "Amerikan değerleri"nin insanlığın nihaî-evrensel durağı olduğu düşüncesi meydana getirmektedir."[92]

---

[90] Umul, 2013: 366-367.
[91] Yılmaz, 2001: 108.
[92] Erdoğan, 2004: 8.

Buraya kadar yapılan aktarımlarda, muhafazakârlığın modern öncesi dönemde de bir düşünce üslûbu olarak hep varolduğu fakat modern dönemde tutum olarak belirginleşen modern bir ideoloji hâline geldiği; büyük toplumsal değişimlerin muhafazakârlığın ortaya çıkışında itici güç olduğu ve ana teması geleneğin korunması ve mevcut toplumsal düzenin sürdürülmesi olan muhafazakârlığın bu açıdan hızlı ve kökten değişimlere karşı olduğunun üzerinde durulmuştur. Genel olarak muhafazakârlığın modernlik karşıtı olduğuna dair bir algı mevcut olmasına rağmen, muhafazakârlık modernliğe karşı olmaktan ziyade onun yol açtığı radikal değişimlere karşı bir tutum sergileyen ve eski ile yeni olan arasında bir köprü kurarak değişimlerin toplumsal yapıya uyum göstermesi adına irade gösteren bir unsur olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu açıdan, ülkeden ülkeye farklılık gösteren muhafazakârlığın belli bir yerdeki varlığı ve sahip olduğu özellikleri, o yerde tarihsel süreçte meydana gelen devrim, reform ve modernleşme çabaları gibi pratikler ile toplumsal ve kültürel yapının özellikleri çerçevesinde şekillenmektedir.

TÜRKİYE MUHAFAZAKÂRLIĞI

Batı ve Türkiye Muhafazakârlığının Genel Bir Karşılaştırması

Türkiye'deki muhafazakârlığa bakarak Batı muhafazakârlığına paralel bir değerlendirme yapılabilmesi için Türk muhafazakârlığıyla ilgili yeterli derecede araştırmanın henüz yapılmadığını belirten Güngörmez'e göre, Osmanlı İmparatorluğu döneminde kültürel, geleneksel muhafazakârlığın yanında siyasî, entelektüel yahut devletçi bir muhafazakârlığın olup olmadığı, varsa ne tür bir muhafazakârlık anlayışı olduğu hususunda henüz çok kapsamlı akademik bir bilgi bulunmamaktadır. Osmanlı İmparatorluğu ile ilgili muhafazakârlık eksenindeki çalışmalar daha çok tarihsel olup, bu çalışmalara dayanılarak yapılan Türk muhafazakârlığı ile ilgili analizler modernleşmenin başlatıldığı Cumhuriyet dönemine ve hemen öncesi dönem olan Tanzimat'a dayandırılmaktadır.[93] Çiğdem, muhafazakârlığın ortaya çıkışıyla ilgili olarak Türk muhafazakârlığının, modern Türkiye'nin doğuşuna paralel olduğunu belirtmektedir.[94]

---

[93] Güngörmez, 2014: 23-24.
[94] Çiğdem, 1997: 44.

Muhafazakârlığın diğer felsefelerle birlikte 19. yüzyılda ülkemize girmeye başlamış; Tanzimat sonrası dönemde diğer siyaset felsefeleri gibi muhafazakârlığın da önceleri, yenileşme ve çağdaşlaşma çabalarının hız kazandığı bir dönemde geleneği savunma, hızlı değişime ve reform hareketlerine tepki biçiminde ortaya çıkmıştır. Bu dönemde özellikle Tanzimat dönemindeki yanlış uygulama ve yetersizliklere karşı bir tür muhafazakâr geleneğin başladığı söylenebilir. Bu geleneğin içindeki düşünürler, tarihsel sürekliliği sağlayacak geleneğin korunmasını benimseyerek; cansız gelenekleri yıkma konusunda devrimcilere destek vermiş; canlı geleneklerin yıkılması karşısında ise onlara cephe almışlardır.[95]

Devrim ve muhafazakârlık ilişkisi göz önüne alındığında Türkiye'nin yaşamış olduğu devrim, art arda ve toplumu yeniden yaratmaya yönelik inkılaplar olmuştur.[96] İrem'in de belirttiği gibi, muhafazakârlığın Türk siyasal düşünce hayatı içinde felsefi-siyasal bir dil olarak berraklaştığı en kritik dönem erken Cumhuriyet dönemidir.[97] Türk muhafazakârlığı, Kemalizmin modernleşme anlayışının radikal politikalarına karşı eleştirel bir dille var olmuş, baskın olan bu modernleşme anlayışına karşı alternatif bir yol göstererek gelişme imkânı bulmuştur. Bu hâli ile Türk muhafazakâr düşüncesi, ideolojiler çağı olarak da adlandırılan dönemde gelişen muhafazakâr düşüncenin doğuşu ile paralellik içerisindedir.[98]

Türkiye'deki muhafazakârlığın doğuşuna ilişkin bu paralellikle birlikte Batı muhafazakâr düşüncesinin temel parametreleri ekseninde de Türk muhafazakârlığı ile benzerliklerin var olduğu gözlenir. Bu durum, bir taraftan bölgeye ve zamana göre değişiklikler gösterse de, muhafazakâr düşünceyi tanımlayan karakteristik özelliklerin Türkiye özelinde de gözlenebildiğini göstermişken, diğer taraftan onun Batı muhafazakâr düşüncesinden ayrılan yönlerini de görebilmeyi sağlamıştır.[99]

Tarih çalışmalarından elde edilen veriler bakımından ülkemizde Batı'daki anlamıyla bir muhafazakâr-

---

[95] Vural, 2011: 135-140.
[96] Karadeniz, 2002: 90.
[97] İrem, 1997: 52.
[98] Akıncı, 2012: 336.
[99] Akıncı, 2012: 337-338.

lıktan yani, entelektüel siyasi bir gelenek olarak muhafazakârlıktan tam olarak söz etmek mümkün görünmemektedir. Bu durumun temelde iki nedeni olduğu söylenebilir. Birincisi Türkiye'de muhafazakârlığın ortaya çıkış sürecinde Batılı anlamda "sınıf"ların olmayışı, ikincisi ise Batı'da ve Türkiye'deki toplumsal değişim hareketinin yönünün birbirine ters olmasıdır. İlk olarak Batı'da muhafazakârların en belirgin özelliği topluma ve tarihe yön veren güçlü bir toplumsal-siyasal sınıfa dayanmalarıdır. Türkiye'de ise muhafazakârlık, belli bir sınıfın belirleyici tavrı değil, İslam'ın rengini belirlediği kültürel ve dinî bir muhafazakârlık ekseninde yaşayan "halkın" tavrıdır. İkinci olarak, Batı'da toplumsal ve siyasî değişimin yönü toplumsal hiyerarşide aşağıdan yukarıya iken Türkiye'de değişimin yönü yukarıdan aşağıyadır. Bu durum Türkiye'de Batı'daki gibi entelektüel gelenek olarak muhafazakârlığın gelişmemesinin en önemli nedeni olarak görünmektedir. Muhafazakâr bir tutuma sahip fakat statükoya sahip olmayan geniş halk kitlelerinden Batı'daki gibi bir siyasi ve entelektüel gelenek çıkmamıştır. Bunun yerine, kendisini sandıkta, halk folklöründe ve kültüründe fazlasıyla ifade ettiği üzere kültürel, hatta otantik bir muhafazakârlığın geliştiği ve sürdürüldüğü görülmektedir.[100]

Özetle, hem Batı muhafazakârlığı hem de Türk muhafazakârlığı modernleşme hareketleriyle yakından ilişkilidir. Her iki muhafazakârlık deneyimi de modernleşmenin bir ürünü olup, Batı ve Türk muhafazakârlığının her ikisi de, toplumu teorik prensiplere göre yeniden yapılandırmaya dayanan siyasal rasyonalizme karşı eleştirel bir tavır takınmıştır. Bu anlamda her ikisi de deneyimin yardımı olmaksızın gerçekleştirilen devrimci siyasal dönüşümlere karşı olmuş ve geçmişten radikal bir sapmayı reddetmişlerdir.[101]

İki muhahafazakârlık deneyiminin farklılığı açısından; Fransız Devrimi aşağı kademeden yukarı kademeye doğru bir devrim olarak gerçekleşirken; Türk Devrimi yukarı kademeden aşağıya doğru bir devrimdir. Batı açısından muhafazakârlık bir aristokrat hareketiyken, Türk muhafazakârlığı ise yapılan reformların bir eleştirisi olarak gelişmiş ve reformları,

---

[100] Güngörmez, 2014: 24-28.
[101] Vural, 2011: 161-163.

gelenek ve kültürle buluşturmayı amaçlamıştır. Türk muhafazakârları cumhuriyetçi rejim tarafından getirilen yeniliklere tamamıyla karşı olmayıp bu reformların daha ılımlı ve yavaş yapılması gerektiği konusunda ısrar etmekteydiler. Diğer bir fark, Türk muhafazakârlığı örneğinde Batı'daki anlamda sınıf sayılabilecek gruplara rastlanmamasıdır. Batı örneğinde muhafazakârlığın başlama noktası aristokrasinin güç kaybetmesiyken, Türk muhafazakârlığı belirli bir sınıfın güç kaybetmesinden dolayı ortaya çıkmamıştır. Batı'da Fransız Devrimi'ne daha çok siyasal tepki verilmesine karşın; Türk muhafazakârlığı siyasal ima ve içerimleri daha düşük düşünceler içermektedir. Bu bakımdan Türk muhafazakârlığı, tam anlamıyla siyasal bir oluşum olmaktan çok, ahlâki ve kültürel kurum ve değerlerin korunmasına dönük, estetik, kültürel ve ahlâki bir duygulanımı ifade eder. "Türk muhafazakârlığını Batı muhafazakârlığından ayıran bir diğer özellik ise Tanzimat sonrası canlanan muhafazakârlığın milliyetçilik, İslamcılık, liberalizm gibi akımlarla içi içe bulunmasıdır."[102]

Türk muhafazakârlığında Avrupa'daki muhafazakâr çizgilerin hemen hemen tümünün görüldüğü söylenebilir. Türkiye'deki muhafazakârlık Alman ve Fransız geleneğindeki gibi aşkın, kuşatıcı ve otoriter bir devlet anlayışından, İngiliz geleneğindeki gibi liberal özellikler taşıyan bir noktaya kadar uzanır. Türkiye'deki siyasal düşüncelerdeki karmaşa, muhafazakâr gelenekte fazlasıyla bulunmaktadır.[103] Türkiye'de tarihsel süreçte muhafazakâr düşüncede zamanla değişiklikler, eklemlenmeler ve farklı temaların ön plana çıktığı ve dolayısıyla farklı muhafazakârlık türlerine yakınlığın olduğu görülmektedir.

Zamanla ortaya çıkan benzerliklere rağmen, Batı muhafazakârlığını büyük ölçüde tanımlayanın bir sosyo-ekonomik ilke olmasına karşın, Türk muhafazakârlığının Anglo-Amerikan muhafazakârlığından farklı olduğu geniş bir kabul görmüştür. Çünkü her ideoloji gibi muhafazakârlık da zorunlu olarak bulunduğu tarihsel bağlamın etkilerini taşımaktadır. Türk muhafazakârlığını Anglo-Amerikan örneğinden ayıran en önemli özelliklerden biri, -en azından çıkış

---

[102] Vural, 2011: 164-170.
[103] Çaha, 2004: 18.

noktasında- onun farklı bir toplumsal sınıf örgütlenmesine dayanan bir toplumda yer alması ve farklı kültürel kaynaklara sahip olmasıdır. Türk muhafazakârlığında Anglo-Amerikan muhafazakârlığının temalarının Türkiye'de serpilmesi uygun toplumsal ve tarihsel koşulları gerektirmiştir. Soğuk Savaş döneminde meydana gelen toplumsal gelişmeler, Türk muhafazakârlığıyla Anglo-Amerikan muhafazakârlığını birbirine yaklaştırmıştır. 1980 sonrasındaki dönemde ise Türkiye'nin kapitalist ekonomik sistemle hızla bütünleşmesiyle birlikte, Türk ve Anglo-Amerikan muhafazakârlıkları adeta yapışık ikizler haline gelmiştir.[104]

Türkiye'deki Muhafazakârlık Algısı

Türkiye'de muhafazakârlık genelde kendi dini değerlerine sahip çıkan ya da diğer bir ifadeyle dindar olarak nitelenen insanlar için kullanılan bir kavramdır. Hatta Türkiye'de muhafazakârlık yanlış bir biçimde sadece geleneksel-dindar kesimleri nitelemek için kullanılmakta, tutuculuk, gericilik, dincilik ve bağnazlık ile özdeşleştirilmektedir.[105] Oysaki bir insan kendi için önemli olan neyi varsa; malı, fikrî değerleri, ahlâk anlayışı da olsa o değerleri muhafaza etmek için bir çaba sarf eder. Bu yüzden muhafazakârlık insandan insana değişebilen bir düşünce biçimi ve tutumudur. Yani farklı kesimlerden veya farklı aidiyetleri ve özellikleri olan insanlar da muhafazakâr olabilir.

Türkiye'de muhafazakârlık olarak adlandırılan siyasal ve düşünsel tutumlar, sadece söylemlere bakılarak değerlendirilecek olursa, muhafazakârlığın yeniye, modern olana karşı, geçmişin parlak günlerine, dinsel, milliyetçi ve tarihsel özlemlere yönelik yapılan bir vurguyla anlaşıldığı ve anlamlandırıldığı görülür. Bu açıdan Türkiye'de muhafazakârlık, ilk bakışta ve genellikle Türk sağı ile temsil olunuyor gibi görünmektedir. Oysa gerçekte muhafazakârlık, sadece bir siyasal kesimle anılabilecek veya bir kesime indirgenebilecek bir olgu değildir. Bununla birlikte Türkiye'deki muhafazakârlıklar, Türkiye'de yaşayan insanların oluşturdukları temel merkezi değerler belirlenmeden, yalnızca siyasal söyleme dayanılarak da ele alınamaz. Bu nedenle Türkiye'deki muhafa-

---

[104] Mollaer , 2011: 68-69.
[105] Akkır, 2015: 173.

zakârlık, Türkiye'nin merkezi değerlerinin oluşturucusu, taşıyıcısı, savunucusu ve aktarıcısı olan, siyasal tercihleri muhafazakâr ruhunun uyum yeteneğine göre değişebilen, toplumsal merkezde yer alan, dine ve tarihe bakışta, gündelik siyasal tutumlarda, milliyetçilik ve İslamcılık gibi siyasal ideolojilerden hem kendilerini özenle ayıran hem de kolayca ayrılabilen ana kitlenin yaşama ve düşünme tarzını belirleyen değerler sistemi üzerinden de ele alınmalıdır.[106]

Türk Modernleşmesi ve Muhafazakârlık

Muhafazakârlık, geleneğe yaptığı vurgu ile farklı muhafazakârlık türlerini ya da muhafazakâr düşünce biçimlerini kabul etmiştir. Muhafazakârlığın kendi temel argümanları bu anlamda tek bir muhafazakârlık olamayacağının işaretini bize vermektedir. Muhafazakâr teori, geleneği önemsediği ölçüde her ülkenin kendi geleneğine de saygı duymaktadır. Çünkü her düşünce sistemi, içinde üretildiği, kendine özgü koşullara bağımlıdır ve muhafazakârlık da bu gerçekliğin dışında değildir. Bu nedenle Türk muhafazakârlığı da Batı örneğinden farklıdır.[107]

Akkaş'ın ifadesiyle "Türk muhafazakârlığının gelişimi Türk modernleşme tarihinde ortaya çıkmaktadır."[108] Kısaca Türk modernleşmesi, büyük geleneği yaratan siyasi seçkinlerin yarattıkları siyasal gelenek doğrultusunda halka ait küçük gelenek kültürünü siyasal alandan görünür bir şekilde dışlama uğraşını temsil eder.[109]

Batılı kavram ve düşünceler Osmanlı düşünce hayatına Tanzimatla girdiği halde bu dönemde muhafazakâr bir düşünce ortaya çıkmamış; Türk muhafazakârlığı genel hatları itibariyle cumhuriyetle birlikte ortaya çıkmıştır. Türkiye'de 1920-1930 yılları arasında büyük toplumsal değişimler yaşanmış ve Türk muhafazakârlığı bu ortamda 1930'lu yıllarla birlikte Kemalizm'e ya da onun temsil ettiği radikal modernleşmeci harekete bir tepki olarak doğmuştur.[110] Kemalizmin belirleyici vasfı ise devrimci bir ideoloji olmasıdır.[111]

---

[106] Coşkun ve Genç, 2015: 30.
[107] Akıncı, 2012: 90.
[108] Akkaş, 2006.
[109] Dönmez, 2011: 48.
[110] Aktaşlı, 2011: 149-150.
[111] Beriş, 2004: 52.

Bununla birlikte Türk muhafazakârlığı, cumhuriyetin kendisine değil, onun bazı uygulama biçimlerine karşı olmuş; reformların daha ılımlı yapılmasını ve kültürel değerlerle uyumlu olması gerektiğini savunmuştur. Türkiye'de muhafazakâr gelenek, cumhuriyet rejiminin getirdiği kurum, kural ve değerlere karşı değildir; eski rejime dönüşü hedeflemez. Aksine milli devlet ve muasır medeniyet seviyesine ulaşma gibi cumhuriyetin temel ideallerini benimseyen bir yol izlemiştir.[112]

Cumhuriyet inkılabı, Türkiye'nin Batılılaşma-modernleşme macerasının geri dönülmez bir uğrağı olarak Türk muhafazakârlığının gelişiminde hayati bir role sahiptir.[113] Türkiye'de muhafazakâr düşünce Kemalizm'e bir tepki olarak ortaya çıkmasının yanı sıra, kendi modernleşme meşruiyetini de Kemalizm üzerinden sağlamıştır. Türk muhafazakârlığını buna iten sebep, modernleşmeci bir düşünce olarak kendisinin siyasi ve bürokratik yapıyı elinde bulundurmuyor olması ve arkasında bir halk gücünün olmamasıdır.[114]

Muhafazakârlıkla modernlik arasında bir refekat ilişkisinin olduğunu belirten Bora'ya göre bu ilişki, modernleşmeyi gecikerek yaşayan toplumlarda daha bariz görülmektedir. Buna paralel olarak Türk modernleşmesinin de muhafazakâr bir duruş ve düşünüş refakatinde geliştiği söylenebilir.[115] Türk muhafazakârlığı Kemalizm'in radikal modernist yaklaşımını frenlemeyi amaçlayan, modernleşmenin tedrici bir biçimde gerçekleşmesini savunan ve bu anlamda modernleşmeye karşı olmayan bir ideolojidir. Aktaşlı'ya göre, geçmişe dönmeyi değil, geçmişi bugün ve gelecek için kullanmayı isteyen Türk muhafazakârlığı bu yönüyle Kemalizm'i Müslüman halkla barıştırmış ve Kemalizm'in zorlandığı modernleşme sorununu bu yolla çözmüştür.[116]

Özetle, köken itibariyle Tanzimat'ın başlangıcına giden Türk muhafazakârlığının doğuşu, modern Türkiye'nin doğuşuna paraleldir. Türk muhafazakârlığı, bir taraftan modernleşmeciliğe öykünürken diğer

---

[112] Akkır, 2015: 174-175.
[113] Türk, 2004: 59.
[114] Aktaşlı, 2011: 150.
[115] Bora, 1997: 16.
[116] Aktaşlı, 2011: 151.

taraftan modernleşmeyle ilişkisine bir mesafe koymaya da çalışmıştır.[117] Bu anlamda Türk muhafazakârlığı modernleşmeden yana fakat baskın Kemalist modernleşme karşısında alternatif bir yol arama çabası olarak beliren bir düşünce geleneğidir.[118] Çiğdem'e göre Batı ile karşılaştırıldığında Türk muhafazakârlığının karşısına koyulacak oluşum cumhuriyettir. Türk muhafazakârlığı kendi varoluşunu ancak cumhuriyetin ürettiği bir zeminde mümkün kılabilmiştir.[119]

Türk muhafazakârlığına özgül ağırlığını veren ana etmen Türkiye'nin yaşadığı geç modernleşme deneyimidir.[120] Türk muhafazakârlığında zaman zaman görülen ve muhafazakârlıkla uzlaştırılamayacak bir değişim taraftarlığı vardır. Bunun temel nedeni, Türkiye'de, Batılı muhafazakârların deneyimlediği modernleşme sürecinden farklı bir modernleşme sürecine sahip olunmasıdır. Türkiye'nin de içinde bulunduğu az gelişmiş veya sanayileşmekte olan ülkelerdeki ilerleme sendromu, değişim konusundaki farklılığın nedenini açıklamaktadır.[121] Buradan hareketle, Türk muhafazakârlığının ortaya çıkışı ve bunun yanında onun Batı örneğinden farkı konusunda temel olanın süreç farklılığı olduğu söylenebilir.

Akıncı'nın belirttiği gibi Türk muhafazakârlığının özellikle Batı örneği ile karşılaştırıldığında, bir taraftan değişimi benimseyip diğer taraftan eleştiren ve bu haliyle paradoksalmış gibi görünen yönlerini anlamada Türk modernleşme sürecini hem bir süreklilik içinde hem de bir kopuş içinde okumak gerekmektedir.[122] Bu yolla Türk muhafazakârlığının kendine özgü yanlarını keşfetmek mümkün olacaktır.

Türk Muhafazakârlığında Devlet Algısı

Türk siyasal kültürünün önemli bir damarını oluşturan muhafazakârlığın, Türkiye'deki kutsal devlet algısının şekillenmesindeki etkisi büyüktür.[123] Türk

---

[117] Coşkun ve Genç, 2015: 36-37.
[118] Akıncı, 2012: 87.
[119] Çiğdem, 1997: 46.
[120] Türk, 2004: 60.
[121] Akıncı, 2012: 339.
[122] Akıncı, 2012: 143.
[123] Doğan, 2011: 217.

muhafazakâr düşünürlerinin devlet kavramına oldukça büyük önem verdikleri görülmektedir. Onların düşüncesinde devlet, milletin var olabilmesi için gerekli ve vazgeçilmez bir organizasyondur. Devletin önemsenmesinin temel nedeni ona yüklenen amaç yani milletin amacıdır.[124] Muhafazakâr anlayışta devlet milletin şuuru olarak görülmektedir.[125]

Doğan'a göre muhafazakar kesimin Kemalist bürokrasiyle yaşadığı tarihsel gerginlik, muhafazakârların siyaset alanında, ceberrut devlet olgusuna karşı devletin etki alanını kısıtlayan bir tutum geliştirmesinin önünü açsa da, Türk muhafazakârlığının entelektüel mirasının genel olarak devlet kavramıyla barışık olduğu görülmektedir.[126] Muhafazakârların devleti, milletin vazgeçilmez bir yapılanması olarak görüp yüceltmeleri, tüm demokrasi vurgularına rağmen sınırlı bir demokrasi görüşünün oluşmasını beraberinde getirmektedir.[127]

Türk muhafazakâr düşüncesi, kendi fikir ve doğrularını ifade etme ve yönetimde uygulanmasını istemede, çevreyi dışarda bırakan bir demokratik modele karşı eleştirileri ve önerileri ile demokratik bir yaklaşıma sahipken, aynı zamanda farklı olana gösterdiği müsamahasızlıkla demokratik tutumu yok eden bir düşünce yapısı da sergilemektedir. Bunun temelinde ise muhafazakârlığn bir özelliği olarak organizmacı anlayışla ilgili, topluma bireyden bağımsız olarak bir amaç atfetmesi düşüncesi yatmaktadır.[128]

Sonuç olarak, evrensel bir modeli olmayan muhafazakârlığın Türkiye'de de kendine özgülüklerle gelişmiş ve sürmekte olduğu söylenebilir. Türkiye'de, özelliklerini onun tarihsel, toplumsal ve kültürel unsurlarının belirlediği ve muhafazakâr teori ile yer yer farklılaşan, çoğunlukla ana temalar açısından ve dönem dönem de farklı muhafazakârlık türleri bazında benzeşen bir muhafazakârlık görülmektedir.

---

[124] Akıncı, 2012: 341.
[125] Vural, 2011: 158.
[126] Doğan, 2011: 217.
[127] Akıncı, 2012, 341-342.
[128] Akıncı, 2012: 322-323.

Türk Muhafazakârlığında Sentez Düşüncesi

Mekan ve Kültür Sentezi: "Anadoluculuk"

Muhafazakârlık, en genel tanımıyla tarihsel bir birikimle ortaya çıkan bir geleneğin muhafazasıdır ve bu gelenek modernleşmeye engel teşkil etmeyen bir gelenektir. Modern düşüncede ise gelenek ulusallık çerçevesinde meşruluk kazanmaktadır. Bu düşünce içerisinden tarihe ve tarihsel geçmişin oluşturduğu değerlere vurgu yapmak, muhafazakârlığı milliyetçilikle yakınlaştıran bir durumdur.[129]

Akıncı'ya göre, milliyetçilikten bağımsız bir Türk muhafazakârlığından söz etmek mümkün değildir. Bu bağımlılığın en büyük nedeni, muhafazakârların milliyetçiliği toplumu bir arada tutan en uygun bağ olarak görmeleri ve milletlerin daha dayanıklı cemaat biçimi olduğu kanaatidir.[130] Erdoğan'ın belirttiği gibi, milliyetçi ve devletçi bir ideolojiyle sıkı bir ilişki içinde olmak, Türk muhafazakârlığının önemli bir özelliğidir.[131] Devletin devamlılığının sağlanması, modernleşme sürecinde kültüre ait olanların korunma isteği ve zengin tarihsel mirasa sahip çıkma, muhafazakârlık ile milliyetçiliğin iç içe geçtiği alanlardır.[132]

Milliyetçi düşünce ile mecz olmuş bir şekilde doğan Türk muhafazakâr düşüncesi,[133] Turancılığa da ırkçılığa da sıcak bakmayan bir kültürel milliyetçiliği savunmuştur. Ümmetçilik anlayışını tamamen dışlayan Anadoluculuk, Türk muhafazakârlığının modernleşmeci karakterinin en önemli göstergelerindendir.[134]

Belirgin olarak 1917'de Turancı milliyetçiliğe, ümmetçi İslam birliğine ve Osmanlıcılığa tepki olarak doğan Anadoluculuk Hareketi, Türk kültürünün Anadolu'da temellendiğini savunmaktadır.[135] Anadolucular etnik olarak Oğuz Türk kavmine, vatan olarak Anadolu coğrafyasına, dini inanç bakımından İslamiyet'e, zihin yapısı bakımından gelenekçiliğe bağlı

---

[129] Aktaşlı, 2011: 154.
[130] Akıncı, 2012: 116-121.
[131] Erdoğan, 2004: 6.
[132] Akıncı, 2012: 124-125.
[133] Akıncı, 2012: 127.
[134] Aktaşlı, 2011: 155.
[135] Duran ve Polat, 2015.

olan kültürel birliğin kurulmasından doğmuş bir "Anadolulu" kimliğine işaret ederler.[136]

Milliyetçiliği kültürel ve toprağa dayalı bir süreç olarak ele alan Anadolucular[137] için Anadolu, Türk ırkının millet haline geldiği coğrafyadır.[138] Anadolu, çok kültürlülüğü yaşatma ve korumada ve farklı etnik unsurlarla bir arada yaşama konusunda kadim bir geleneğe sahiptir.[139] Bu nedenle milliyetçilik, medeniyetçilik ve İslâm'ın bir arada olabileceği coğrafya "Anadolu" dur.[140]

Kimlik ve Din Sentezi: "Türk-İslam Sentezi"

Türkiye'de Muhafazakârlık ve İslamcılık kavramlarının birbirleri ile eş anlamlıymış gibi kullanıldıklarına rastlamak mümkündür. Bunun başlıca nedeni, iki akımın da merkezî yönetimin elitleriyle yürüttüğü değişim politikalarına karşı oluşları ve bu karşıtlıklarının da dinî inançtan besleniyor oluşudur. Ayrıca İslamcıların meşru bir dil olarak zaman zaman muhafazakâr bir dil kullanmış olması ve her iki akımın da resmi ideoloji taraftarlarınca gerici olarak nitelendirilmiş olması da diğer bir nedendir. Fakat bu faktörler her ne kadar iki akımın aynı olduğu izlenimini doğuruyorsa da, zaman algısı, siyasal pratik anlayışı ve iki akımın ortaya çıkış nedenleri gibi konular iki akımı birbirinden ayıran temel farklardır.[141]

İslamcılığın doğuştan muhafazakâr olmadığına işaret eden Bora'ya göre, İslamcılığın muhafazakârlık haline gelmesi onun Türk muhafazakâr modernleşme tecrübesinden dışlanmasıyla yakından bağlantılıdır.[142] Türk milliyetçiliği ile İslamcılık arasında bir sığınma koridoru olarak algılanan muhafazakârlık ile İslamcılık arasında doğrudan herhangi bir bağ yokken,[143] İslamcılık ve milliyetçilik arasında güçlü süreklilik eğilimleri mevcuttur.[144] Bunun temel nedeni Türkiye'de dinin, milliyetçiliğin vazgeçemediği bir dayanak olarak işlev görmesidir.[145]

---

[136] Pakiş, 2013: 132.
[137] Bingöl ve Pakiş, 2011: 117.
[138] Alver, 2001: 137.
[139] Alakel, 2011: 24.
[140] Bilge, 2011: 173.
[141] Akıncı, 2012: 105.
[142] Bora, 1997: 20.
[143] Akkır, 2015: 138.
[144] Bora, 1997: 20.
[145] Akkır, 2015: 138.

Türkiye'de muhafazakârlık, genelde milliyetçiliğe kendini yakın saymıştır ve İslamcılığın muhafazakârlığa dönüşmesinde milliyetçiliğin önemli bir rolü olduğu söylenebilir. Bunun yanı sıra Türkiyede muhafazakârlığın oluşumunda İslam'ın da önemli bir yeri vardır.[146] Türkiye'deki muhafazakâr düşünürlerin zihnindeki İslam algısı tasavvufçu bir algıdır ve Anadolu tasavvufu Türk hissiyatına en uygun din olarak görülmektedir. Bu bakımdan İslamiyet muhafazakârlığa ancak tasavvufçu bir İslam algısı üzerinden dahil olmuştur.[147]

İslamiyet, Türk ulusal kültürü içerisinde temel öğelerden birini oluşturan ve Türk birliğini güçlendiren bir unsurdur.[148] Muhafazakâr düşünürler, yüzünü Batıya dönmüş bir milli devlet yerine Türk-İslam sentezi çerçevesinde İslam devletlernin lideri olmayı kendilerine kalmış bir miras olarak görürler. Onların bu liderlik isteği, Doğu ile Batı arasında bir üçüncü yol olarak sentez oluşturma çabasına ve bu sentezi yapabilecek bir ülke olarak Türkiye'nin rol model oluşuna inançlarından gelmektedir. Türk muhafazakârlarının bir sentez arayışı içerisinde oluşları, Türk İslam Medeniyeti'ni ihya etme çabasının bir ürünüdür.[149]

Medeniyetlerarası Sentez Düşüncesi: Doğu-Batı Sentezi

Türk muhafazakârlığının önemli bir özelliği Doğu-Batı çatışması ve bir sentez yoluyla bu çatışmanın aşılmaya çalışılmasıdır. Bu düşünceye göre insanlığı kurtaracak yol, maddeyle mânâyı, akılla ruhu birleştirecek olan Doğu-Batı sentezidir.[150] Bu sentez, Doğu ile Batı'nın, geleneksel ile modernin uyumlu hâle getirilmesi, yeni bir anlam haritası içerisinde bir yapıya kavuşturulmasıdır.[151] Sekülerleşmeye karşın manevi alanı ön plana çıkarma, İslam'ı modernlik çerçevesinde bir medeniyetin temel kurucu öğesi, meşruluk kaynağı olarak yenileme isteği Türk muhafazakâr düşüncede yer bulan bir yaklaşımdır.[152]

---

[146] Aydın, 2002: 69.
[147] Aktaşlı, 2011: 155-156.
[148] Vural, 2011: 152.
[149] Akıncı, 2012: 327-333.
[150] Aktaşlı, 2011: 156.
[151] Vural, 2011: 145.
[152] Akıncı, 2012: 246.

TRABZON KİMLİĞİ VE KÜLTÜRÜ

Trabzonluluk Kimliği

Karadenizlilik:

Doğu Karadeniz, farklı halk kültürlerinin bir arada yaşadığı bir coğrafyadır. Bu bölgede yaşayan halkların büyük bölümünün bölgeye çeşitli dönemlerde dışarıdan göçle gelmiş halklar olduğu görülür. "Farklı kültürel geçmişlerden gelerek bölgeye yerleşmiş bu halkların ve kültürlerinin yerel kültürlerle bir araya gelip ortak özelliklere sahip olmasını sağlayan en temel faktör bölgenin coğrafyası ve coğrafyanın bu kültürler üzerindeki belirleyiciliğidir. Coğrafya bir yanda kadim gelenek çeşitlemelerinin korunmasına olanak verirken diğer yandan da kültürel yenilenmenin güçlü bir şekilde yaşandığı bölgelere sahiptir."[153]

Karadeniz kimisi için; yemyeşil bir cennet, uçsuz bucaksız yaylalarıyla bir özgürlük alanıdır. "Kimisi için; Türkçeyi iyi konuşamayan, şivesi bozuk, komik insanlar diyarıdır. Kimisi için de derin devletin yuvalandığı, tetikçilerin kolayca bulunabileceği, farklı düşünceye sahip insanları linç edebilecek derecede fanatizme sahip ve özellikle sol karşıtı bir halkın yaşadığı bölgedir."[154]

Karadeniz insanını farklı bir anlayışla öne çıkaran şey, Karadenizli olmanın ülke genelinde oluşturduğu algıdır. Bu insanın farklılığı tek bir üsluba oturmaz, değişken karakterlidir. Kimilerine göre uyanık, sivri zekalı, tez canlı, becerikli, şakacı ve bir o kadar da asabi bir tiptir. Kimilerine göre ise anlayışı kıt, geç anlayan, öğleden sonra kafası çalışmayan bir tiptir. Karalahana ve mısır ekmeği ile beslenen, hamsiden başka balık bilmeyen uzun burunlu biraz da matrak insanlardır. "Bu algılamalar kimi zaman önyargılar oluştursa da asıl önemli olan Karadenizli'nin Karadenizli olmasına kattığı değerlerdir. Temel'inden Fadime'sine, ahmaklığından uyanıklığına, horonundan yaylasına, muhafazakârlığından hoşgörüsüne ve Lazlığına kadar bugün tükenmekte olan her şey..." Karadenizlilikle iç içedir.[155]

---

[153] Kolivar, 2012: 329-330.
[154] Tursun, 2012: 15.
[155] Aksoylu, 2012: 43-44.

Karadenizliyi Karadenizli yapan değerlerin içinde biraz da Laz olmak vardır. Bununla beraber, Türkiye'deki Lazlığın, etnik bir kimliğin sınırlarını aşmış, siyasi ve idari isimlendirmelerle yatay genişlemeye maruz kalmış bir söylem olduğu belirtilmelidir. Lazlığın dışında Karadeniz içinde farklı önemler atfedilen lokal alanlar da vardır; örneğin Rizeli olmak, Trabzonlu olmak ve bunların yanında Oflu, Çaykaralı olmak farklı bir özellik ve yerel kimlik aidiyetidir. Diğer yandan 'muhafazakârlık' ve inançlarıyla da Karadenizliler tartışma götürmez biçimde dine bağlılıkları ile bilinir. Katı ve tutucu tavırlarıyla zaman zaman milliyetçi çıkışların ağır bastığı Karadeniz toprakları aynı zamanda Tanzimat döneminden bu yana devrimci önderlerin yetişmesiyle de öne çıkmıştır.[156]

Karadenizlilik algısıyla Karadenizlilik olgusu birbirinden farklılık arz eder. Toplumumuzdaki Karadenizlilik anlayışında algının çoğunlukla olgunun önünde olduğu görülür. Karadenizlilik olgusunu belirleyen en önemli unsur, Karadenizlinin o coğrafyadaki yaşam aktivitesinde yüz yıllar boyu verdiği mücadelelerdir; o aktiviteyle birlikte taşımaya çalıştığı yerel değerlerdir. Bir bakıma bu olguda asıl pay sahibi coğrafyadır, çünkü yaşam o coğrafyaya mecburdur. Burası insan yaşamı için zor bir coğrafyadır; burada yaşamak, bu doğaya uyum sağlamayı gerektirir. Burada neslin devam etmesi sırf doğaya karşı verilecek mücadele ile de bitmez; doğa üzerinde yaşayan diğer canlılara karşı sürekli üstünlük aktivitesinin de muhafaza edilmesi gerekir. İşte Karadeniz insanını öne çıkaran da o coğrafyanın zor koşullarına uyum sağlayan yaşam aktivitesidir; bu aktivitede hiç tükenmeyen dinamizmdir. Sürekliliğin sağlanması için aynı dinamizmin kesintisiz geleceğe taşınıp aktarılması gerekir; bunu ise Karadeniz insanı kâh uslu kâh deli, kâh ahmak kâh sivri zekâ ve becerisini akılla birleştirerek sağlamıştır.[157]

Coğrafya, Tarih ve Davranış Kalıpları

"Trabzon'un jeo-stratejik konumu, onun yüzyıllarca sömürgecilerle mücadele etmesine neden olmuş; bu psikoloji, doğa koşullarının da ivmelemesiyle mücadeleci bir karakter geliştirmiştir." Bu mücadele, 'toprağa bağlılık' tutumunun da kaynaklarındandır;

---

[156] Aksoylu,2012: 44.
[157] Aksoylu, 2012: 45-46.

bu yüzden de bedeli ve değeri yüksektir. Bu insanlar için, emek harcayıp her türlü tehlikeye karşı koruduğu topraklarını unutmak, kendi varlığını inkâr etmek gibidir.[158] "Bir Trabzonlu için Trabzon toprağı kutsal bir değer taşır. Gurbette öldüğü zaman, mutalaka ölüsünün Trabzon'a gömülmesini vasiyet eder. Kendi toprağına gömülünce, psikolojik olarak kurtuluşa ereceğine inanır."[159] Karadenizli bu coğrafyada bu yaşam şekliyle kendisine Karadenizli dedirtmiştir. O coğrafyanın engebeli yapısı ve ikliminin, düşünce ve yeteneklerinin çalışmayla birleştirilerek aşılması Karadenizlilik olgusunu ortaya koymuştur.[160]

"Karadenizlilik ve Trabzonluluk, bir kimlik tanımından çok geleneksel toplumun kimlik biçimi olan 'aidiyet' biçimidir." Trabzonluluğu biçimlendiren ana unsur bir aidiyet algısı ve onu besleyen norm ve değer dizgeleridir.[161] Üstün'e göre Trabzon'da hemen hemen her toplumsal olayda (aile, kadın-erkek ilişkileri, toplumsal şiddet, örgütlenme, olaylar, vd.) Karadenizlilik kimliği vurgulanmakta; Trabzon'da 'yerel kimlik' son derece bireysel karakter tanımıyla öne çıkartılmaktadır. Yerel kimlik üzerindeki bu vurgu, yerel olan diğer ögelere (mahalle, kent, futbol takımı gibi) de aynı şekilde taşınmakta ve bunlar Karadenizlilik ile bütünleştirilerek sunulmaktadır.[162] "Trabzon halkı sıra dışı bir şekilde, diğer bölge ve şehirlerin insanlarından daha fazla 'yerel kimlik' ve 'aidiyet' idrakine sahiptir. Bu yerel kimlik anlayışı, bir tür hemşericilik, bir tür şehrin değerlerini abartılı bir biçimde sevme ve ona bağlanma, nihayet bir tür milliyetçiliktir." Trabzon'da, yerel kimlik anlayışının en önemli ve bariz araçlarından birisi olan bu milliyetçilik, daha çok vatanseverlik de denebilecek vatanın bölünmez bütünlüğü düşüncesi, söylemi ve gerektiğinde icrası üzerinden; askere ve askerliğe sahip çıkma üzerinden; yabancı uluslara karşı negatif yaklaşım üzerinden kendini ifade eden bir milliyetçiliktir. "Dolayısıyla bu milliyetçilik, aynı zamanda bir ayrıcalık anlamına gelen, Trabzonluluk düşüncesi ve hatta ideolojisinin paralel bir form içe-

---

[158] Sevinç, 2014: 114-115.
[159] Kaya, 2006: 20.
[160] Aksoylu, 2012: 55-57.
[161] Sevinç, 2014: 108-109.
[162] Üstün, 2009: 363.

risinde meşruiyete veya saygın bir biçime büründürülmüş halidir. Daha temele inildiğinde bu milliyetçiliğin, öncelikle Trabzonlu bireyin aşırı özgüvenle, liderlik vasfıyla, donanımlı oluşuyla, dinamizmiyle ilişkili olduğu, mizacı gereği kendi önemini abarttığı ve kendine aşırı sempati beslediği için geliştiği ve sosyal etkileşim yoluyla bireysel boyuttan Trabzonlulara mal olmuş toplumsal bir forma da büründüğü görülecektir."[163]

Trabzonluya ilişkin iyimser taraftan girişimci, canı tez, zeki, kötümser taraftan kendini dünyanın merkezi sanacak kadar uyumsuz, asabi, narsist, inatçı, laf anlamaz gibi üretilen sıfatlar vardır.[164] "Trabzon halkı sıra dışı bir şekilde fevrilik olarak nitelendirebileceğimiz tez canlı hatta kolay sinirlenebilir, asabi bir toplumdur. Ne var ki bu hali, sinirlendiğini düşünerek takınmamaktadır. Son derece tabii bir şekilde tezahür eden bir asabiliktir bu. Sinirlendiği sanılan Trabzonlu hemen ardından son derece samimi ve güler yüzlü, esprili, komik olabilmektedir."[165]

Trabzonlular, zekânın sekiz türünden olan hızlı düşünce grubuna girerler. Hızlı kavrama ve kavrananı hızlı işleyerek işe dönüştürme özellikleri vardır.[166] Trabzon halkı kendine özgü bir şekilde zeki bir toplumdur; espri yeteneğiyle, nüktedanlığıyla, komikliklerivle farklı bir zekâya sahip olduğunu göstermektedirler.[167]

Trabzonlunun laf dinlemezliği, bireyciliği, medeni cesareti, silah sevgisi ve onurlu duruşunun, yöre insanının çetin geçim koşulları karşısında sahip olduğu toprağın, ailenin, ona her şeyi sunarken onu her şeye ve zor koşullara esir edişi ile beslendiği söylenebilir.[168]

Trabzon insanı bazı açılardan ve özellikle dışarıdan cimrilik olarak da algılanabilecek kendine özgü bir 'tutumluluğa' sahiptir. Bu tutumluluğun sosyal hayata yansımalarından bazılarını tespit edebiliriz. Mesela Trabzon insanı her şeyi iktisatlı kullanır. Parasını, elbisesini, ev eşyasını ve gıda maddelerini son derece iktisatlı kullanır. Bunlarla ilgili bir israfa

---

[163] Alptekin, 2014: 89-93.
[164] Emiroğlu, 2009: 98.
[165] Alptekin, 2014: 88.
[166] Kaya, 2006: 40.
[167] Alptekin, 2014: 88.
[168] Emiroğlu, 2009: 118.

kesinlikle düşmez. Trabzon'da tarıma uygun arazilerin son derece sınırlı oluşu ve iklimin tahıl üretimine uygun olmayışı, bu yöre insanının sosyal hareket kabiliyetini ve temel ihtiyaçlarını karşılama anlamında alternatiflerini son derece sınırlandırmaktadır. Bu anlamda Trabzon halkı adeta tabiatın kendilerine sunduğu limitleri zorlamakta ve bu sınırlarda yaşamaktadırlar. Üretirken kazanamayan yöre halkı, tüketirken kaybetmeme, tüketirken ölçülü olma eğilimine girmiştir. Bu eğilim uzun zamanlarda kültürleşmiş ve sürekli içsel özellik haline gelmiştir.[169]

Kaya'ya göre Trabzonluların basit bir profili çizilmek istenirse bu özellikler; bilinçli olmak, sorumluluk sahibi olmak, dürüst olmak, çalışkan olmak ve cesaret sahibi olmaktır. Kaya, yukarıda belirtilen özelliklere ek olarak Trabzonluların biyolojik-psikolojik-sosyolojik temel özelliklerini şu şekilde sıralamaktadır: güleryüzlü, sevimli, bağımsız, güvenilir, gerçekçi, neşeli, canlı, konuşkan, görgülü, içten, inanılır, titiz, inançlı, istekli, yufka yürekli, cesur, heyecanlı, duygulu, kıskanç, azimkâr, girişken, çalışkan, güçlü, sorumlu, sebatkâr, cefakâr, kanaatkâr, pratikzekâlı, aceleci ve espritüeldirler.[170]

Kent Kimliği

Trabzonlular, kadın ve erkek, kendilerine bir 'kent kimliği' inşa etmekte ve bu kimliğe kuvvetle, iddia ile tutunmaktadırlar. Her ne kadar büyük ölçüde eril değerler ile bezenmiş görünse de, Trabzonluluk sadece bir erkek söylemi olarak varolmamakta, Trabzonluluk kadınından erkeğine, yoksulundan varsılına ortak bir payda olarak ortaya çıkmaktadır. Bir kent kimliği ve aidiyet kültürü oluşturmak elbette sadece Trabzon'a ait bir olgu değildir. Trabzon'u bu açıdan farklılaştıran, onda bu olguyu özelleştiren şey, onun neredeyse günlük hayatta işleniyor, zaman zaman bir meydan okumaya dönüşüyor olmasıdır.[171]

Trabzon'un kamuoyunda 'tutucu bir kent' olarak bilinse de, gerçekte insanlarının sevecen ve hoşgörülü olduğunu belirten Aşut'a göre, dünya çapında onca sanatçı yetiştirmiş bir kentin yeniliklere kapalı ol-

---

[169] Alptekin, 2014: 94-95.
[170] Kaya, 2006: 67-69.
[171] Üstün, 2009: 361.

ması da düşünülemez. Karadenizlilerin asabi mizacının, biraz da yaşadıkları coğrafyanın çetin koşullarından kaynaklandığı ifade edilmektedir.[172]

Trabzon, bölgede 'önder' olma rolünü ve ulusal anlamda merkez olma halesini her zaman taşıyan bir şehirdir. "Trabzon, bir yandan şehirli okumuşluğunun ve dünyalılığın, bir yandan farklı ikinci kademe yerleşmelerinde temsil edilen vadilerdeki köylü geniş aile örf, gelenek ve hukukunu yaşayanların harman başkenti olmuştur. Bir yandan ülke çapında siyasetçiler, sanatçılar yetiştirirken bir yandan statü toplumu olma özelliğini sürdürmüştür."[173] 20. yüzyılın başlarına kadar Trabzon ilinin, günümüzün bağımsız illeri Artvin, Giresun, Gümüşhane, Ordu, Rize ve Samsun'u da kapsayan bir konumdaydı. Trabzonluların bugün bile aynı coğrafyaya egemenmişçesine davranmaları, bu yaygın zihinsel kodun bir devamı olarak okunabilir.[174] Bu yörede daha önce bir devletin kurulmuş olması ve bu devletin başkentliğini 250 yıldan fazla bir süre Trabzon'un yapmış olması tarihi bir gerçeği oluşturur. Trabzon'un böylesi bir politik yapılanmaya merkez olmasının ve bu yapılanmanın Trabzon merkezli bir şehir devlet niteliğinde devam etmesinin temel sebebi coğrafi konumudur. "Coğrafi bir temele istinaden oluşan bu politik yapılanma sona ermiş olsa da, bu bilgi insanların zihninde hep yaşamış ve bu insanlardaki ayrıcalıklı olma hissini takviye etmiş, onun gelişmesine ve nihayet bir yerel kimlik idrakine dönüşmesine de vesile olmuştur."[175]

Emiroğlu'na göre gerçekte Osmanlı'nın beslenme yerinin Balkanlar oluşu gibi, Türkiye'nin beslenme yeri de Karadeniz'dir. Göçebeliğin çelişkisini yaşayarak tutunum dürtüsünü en fazla hisseden Trabzonlular, doğalarına işlemiş direnç, kararlılık ve egemen söylemlere karşı duruşla her alandaki etkinlikleri ile ülke programlarına en çok katılımda bulunanlar olmuşlardır.[176] Bu görüşe paralel olarak Kaya, Trabzon rüzgarının yurdun ve dünyanın dört tarafına esmekte olup, ulaştığı yere bereket, hareket ve enerji götürmekte olduğunu belirtmiştir.[177]

---

[172] Aşut, 2009: 304-305.
[173] Emiroğlu, 1996: 130-131.
[174] Sevinç, 2014: 85-86.
[175] Alptekin, 2014: 93.
[176] Emiroğlu, 1996: 134.
[177] Kaya, 2006: 28.

Trabzon'un, Emiroğlu tarafından 'Türkiye'nin kalesi' olarak tanımlanması, kentin temsil niteliğine vurgu yapmaktadır. "Trabzon'un sorunları ulusun her yerinde benzer örneklerini bulabilmektedir; buradaki temel fark, sorunların söylem ve temsil biçimidir. Bu, biraz da tarihe sırtını vermiş yerel meselelerin ulusal düzeyde dile getirilerek dünya toplumunda konumlanma stratejisinin ifadesidir."[178]

Trabzon Kültürü

Dil

Trabzon halkı, bugün Azerbaycan'ın Şeki bölgesiyle büyük benzerlikler gösteren bir Türkçe kullanmaktadır. Trabzon'un batısındaki konuşmalarda genellikle Çepni ağzı yaygınken doğuya doğru gidildikçe konuşulan Türkçenin daha sert bir hal aldığını ve Kıpçak-Kuman ağzına döndüğünü görürüz. Örnek vermek gerekirse Trabzon'da sıkça kullanılan "haçan (ne zaman, mademki), uşak (çocuk, evlat), afkurmak (boş konuşmak, çemkirmek), ula (oğlan/ulan), gız (kız), kitmek (gitmek) gibi sözcüklerin öz Türkçeden gelen sözcükler olduğu ve diğer Türk devletlerindeki Kıpçak Türkçesiyle eşleştiği görülmektedir. Trabzon'da ayrıca sayısı tam bilinmemekle beraber 5.000 civarında olduğu tahmin edilen konuşucu tarafından da Romeika (Antik Roma Dili/Rumca) konuşulmaktadır. Bu dil Çaykara, Dernekpazarı, Tonya, Maçka ilçelerinde toplamda yaklaşık 45 köy insanı tarafından bilinmektedir.[179]

Mutfak/Yemek Kültürü

Samsun-Batum arasında yer alan bölge mutfağının ayırıcı temel besinleri karalâhana, mısır ve hamsi ve çay olup, bu üçlünün çorbasından ekmeğine dek sayısız kombinasyonu bulunmaktadır. Bölgeye özgü yemeklerden en karakteristik olanları şunlardır: Mısır unundan kuymak, haçapur, hamsili ekmek, lamesli pide; karalâhanadan çorba, sarma; tatlı olarak kabak tatlısı, kabak pilavı; hamsiden buğulama, hoholli hamsi, hamsili ekmek, kaygana; fasulyeden turşu kavurma; mısırdan korkot(mısır çorbası).[180] Trabzon'un başlıca yöresel yemekleri**:** Lahana çorbası, hamsi çıtlatması, hamsi kâğıtta, Trabzon döner

---

[178] Sevinç, 2014: 108.
[179] https://tr.wikipedia.org/wiki/Trabzon#Dil.
[180] https://tr.wikipedia.org/wiki/Trabzon#Mutfak.

kebabı, Akçaabat köftesi, hamsili pide, pazılı burmalı, Lamesli pide, hamsili pilav, kuymak, Laz böreğidir.[181] Dünyaca lezzetli Trabzon yemekleri ise: Akçaabat köftesi, döner, hamsili pilav, döner yayla kuymağı, lahana sarma, fasulye turşusu, sütlaçtır.[182]

Giyim – Kuşam

Trabzon bölgesinde giyim, batı ve doğu bölgesi olarak ikiye ayrılabilir. Batı bölgesi genelde daha çok Türkmen özelliği gösterirken doğu bölgesi daha çok Kuman-Kıpçak ve Transkafkas giyim özelliği gösterir. Kadınlarda fistanlar daha çok büyük çiçeklerle süslü, renkli ve bolca işlemelidir. Kırsaldaki kadınlar içte kamis adı verilen yakasız Trabzon bezinden gömlek, başta keşan, peştemal, altta etek veya üçetek elbise (zibun) ve rengi yöreden yöreye değişen peştemal vardır. Üstte fermene veya kadife adı verilen yelek vardır. Şehirdeki kadınlarda ise başta tepelik, tapla, koursi, hotoz adı verilen gümüş ya da altın sırmalı yuvarlak tepelik; içte kamis, üzerine zibun (üçetek) belde peştemal, lahor veya trablus. Köylü ya da şehirli olsun Trabzon kadını (Rize ve Artvin sahilinde yaşayan Lazlar gibi) kesinlikle şalvar giymemektedir. Erkekler ise bölgenin yerel giysisi olan zıpka, kukula, körüklü üçlüsünü kullanmaktadır. Başta iki ucu üzerinden sarık gibi dolanarak uzun kulaklı bir düğümle bağlanan ve kukula adı verilen siyah başlık vardır. Üstte beyaz mintan ve üzerine siyah aba yelek vardır. Altta bacak arası körüklü bacak kısmı dar zipka adı verilen siyah şalvar vardır.[183]

Aile

Karadeniz'de ve özelinde Trabzon'da, toplumsal örgünün ağırlığını taşıyan birim olan aile, yüzyıllardır parçalanmış ve zor bir toprağın temel ekonomik birimi olmuştur. Geleneğinde mücadeleci ve kavgacı olmak olan bu birimin canlı, hareketli ve rekabetçi kültürünün, dilinin, müziğinin, folklorünün ifadesi Karadenizliliktir. Dayanışma ve yaşama kurallarında karşılılık ilkesinin, yüz yüze ilişkilerin ve yerel bağların önemli olduğu bir toplumsal yapıya sahip olan Karadenizlilerde ahlâki ve moral değerler çoğunlukla aile değerleri etrafında şekillenerek günlük

---

[181] Canalioğlu, 2002: 8.
[182] Kaya, 2006: 44.
[183] https://tr.wikipedia.org/wiki/Trabzon#Giyim-ku.C5.9Fam.

yaşamın pratik ağırlığını taşımaktadır. Hem dayanışma hem rekabet ilişkileri ailenin yaşatılması ve sürdürülmesi amacına hizmet eder.[184]

Ataerkil Kültür ve Sosyal Yapı

Trabzon, Türkiye'de güçlü bir ataerkillikle şekillenen 'erkeklik' söz konusu olduğunda son yıllarda ilk akla gelen, ilk dile getirilen yerlerden biri olarak öne çıkmakta ve son derece ataerkil bir şehir olarak görülmektedir. Trabzon erkeğinin bir yandan milliyetçi, muhafazakâr, dindar ve ailesine bağlı özellikleri ön plana çıkarılırken diğer yandan da Trabzon erkekliği anlatısı dile getirilmektedir. Bozok'a göre Trabzon'un bir erkek şehri olarak kurulmasının ardında birbiriyle ilişkili üç etmen bulunmaktadır. Bunların ilki, Trabzon'un her geçen gün işsizliğin ve yoksullaşmanın arttığı bir kent haline gelmesi ile birlikte işsiz, umutsuz, şiddet kullanmaktan kaçınmayan ve son derece ataerkil erkeklerin şehrin kamusallığını denetlemekte olmasıdır. İkincisi, Trabzon'da en çok Trabzonlu olmak ve Trabzonspor'dan gurur duyulmasıdır ve bu iki noktada da, gerilimleri ifade etme tarzları kolayca birbirine aktarılabilen (mikro)milliyetçilik ve Trabzonspor (futbol) taraftarlığı bulunmaktadır. Hem sağcılık, hem de futbol taraftarlığı ataerkilliği ve ataerkil erkeklik kodlarını yücelterek ve söylemsel düzlemde bunlardan yararlanarak etkin olmaktadır. "Üçüncü alan ise 1989'da Türkiye-Gürcistan sınırının açılmasından günümüze değin uzanan süreçte nataşalar dolayımıyla, cinselliğin kadınların ezilmişlik ve ikincilleştirilmesini topyekûn pekiştirerek deneyimlemesidir."[185]

Kadının Konumu

Karadeniz kadınına atfedilen gücün kaynağında, kırsal kesimde kadının aile ekonomisinde taşıdığı merkezi rolün olduğunu belirtilmektedir. Kadının gücü ve rolü daha çok aile içinde kurulmaktadır. Aile dışındaki toplumlaşma süreçleri daha çok erkeklerin egemenlik alanıdır. Karadenizde erkeklerin sırtlarına sepet almaları ayıp; dışarıda varolamamaları, güç ve geçim sağlayamamaları daha gizli bir şekilde de olsa küçültücü bir şeydir. Buna karşın kadınların aldığı inisiyatifler onların toplumsal pratiklerde farklı roller üstlenmelerini getirdiği için, toplumsal

---

[184] Üstün, 2009: 366-367.
[185] Bozok, 2012: 413-415.

dayanışma ve gündelik işlerin büyük çoğunluğunda kadınlar vardır.[186]

Karadeniz bölgesinde kadının ailenin tüm yükünü taşıdığını söylemek bir abartı değildir. Erkek, geçimini sağlamak için gurbete gidince, ailenin bütün yükü kadınların omuzlarına biner; tarla ve bahçe işleri, hayvan bakımı, pazar işleri, çocuk bakımı Karadeniz kadınının günlük yaşamından kesitlerdir.[187]

Göç/Gurbetçilik

Doğu Karadeniz'in demografik yapısının karakteristik bir özelliği olan bu yatay sosyal hareketliliğin oluşmasında; arazinin elverişsiz durumu, denize yakınlık ve sanayinin zayıflığı etkilidir.[188] Trabzonlular her ne kadar güçlükler karşısında kolay pes etmeyen, inatçı ve direngen insanlar olsa da, yaşam ve geçim koşulları onları göçe zorlamış; tarih boyunca ülkenin çeşitli bölgelerine ve yurtdışına dağılmışlardır.[189] Trabzonlu doğduğu yerde istediğini bulamayınca, onu bulmak için, yurdun ve dünyanın dört tarafına dağılıp onu bulmak zorunda kalmaktadır.[190]

1970'li yıllarda zirveye çıkan iç göçten Karadeniz bölgesi de fazlasıyla nasibini almış; büyük şehirlere akın akın göç eden Karadenizlilerin sayısı bölgede yaşayanların sayısını aşmıştır. Karadeniz'deki ekonomik olumsuzluklar nedeniyle, zaten ataları gurbetçi olan kimi Karadenizliler için göç etmek bu bağlamda bir yerde zorunlu bir çıkış yolu olmuştur.[191]

Hemşericilik, Yardımlaşma/Dayanışma

Göç sonucunda büyük şehirlerde ayakta durabilmenin güçlülüğü kentlerde hemşericilik anlayışını öne çıkartmaktadır. İnsanlar ilk dayanışmayı hemşerisinin yanına ve yakınına yerleşmekle sağlamakta ve zaman içinde dayanışmayı güçlendirmek için örgütlenmeye ihtiyaç duymaktadırlar. Karadenizlilerin deşehirlerdeki ilk örgütlenmelerindeki amaç dayanışma olduğundan sık sık dayanışma dernekleriyle karşılaşılmaktadır.[192]

---

[186] Üstün, 2009: 382-384.
[187] Güner, 1994: 256.
[188] Sevinç, 2014: 98-99.
[189] Aşut, 2009: 305.
[190] Kaya, 2006: 28.
[191] Aksoylu, 2012: 59-60.
[192] Aksoylu, 2012: 66.

Trabzon'da hemşericilik iki şekilde tezahür etmektedir. Birinci tip, şehir dışındaki hemşeri ve gurbetçi dayanışmasıdır. "Bu hemşericilik biçimi, genellikle "Bize her yer Trabzon" söylemiyle moral-psikolojik bir temele oturtulur ve meşrulaştırılır." Hemşericiliğin ikinci tipi ise şehir içinde ama yabancıya karşı depreşen biçimidir ve şehir dışından, yabancı denebilecek üçüncü bir kişinin araya girmesi veya bunun ihtimalinin bile belirmesi halinde kendini hissettirmektedir.[193]

Karadeniz'de öne çıkan bir başka özellik de insanlık tarihi kadar eski olan yardımlaşma geleneğidir. Bu yardımlaşmalar bireysel olarak yapıldığı gibi asıl önemli olan toplu bir şekilde yapılan imece usulü yardımlardır.[194]

Devlet, Vatanseverlik, Milliyetçilik

"Doğu Karadeniz'de toplumsal tabanı ve yerel kimliği tamamlayan ve onu bu şekilde dünya ile bütünleştiren tarihsel unsur devlet ve devlet tarafından taşınan ulusal kimlik olmuştur. Trabzonlular kimliklerinin büyük oranda diğer yarısını oluşturan devlet/vatan/milliyetçilik kavramlarını günlük hayatlarında, hatta karı-koca ilişkilerinin tariflerinde dahi kolayca kullanabiliyorlar."[195]

Kente (Trabzonlu) ve ülkeye (milliyetçilik, vatanseverlik) duyulan aidiyetler kolayca yalın, yaygın ve kapsayıcı olarak benimsenmekte ve bu aidiyetler toplumsal çatıyı tamamlayıcı bir mekanizma olarak işlemektedir. "Bu toplumsallaşma biçimi, bu yüzden, neredeyse diğer aidiyet referanslarını dışlayan iki kutuplu bir melezlenme gibi görünüyor." Devlet Karadenizlinin neredeyse tek çatısı durumundadır. Bu yüzden Karadenizli devlete, vatana ait olan tartışmalı sorunları kolayca ve kendiliğinden içselleştirmeye, kendi sorunları haline getirmeye çok eğilimlidir.[196] Milliyetçilik de Trabzon'da devlete ve vatana tutunuşun bir ifadesi olmaktadır.[197] Kaya'ya göre va tansever olan Trabzonlular için vatanseverliğin çağrıştırdığı nitelikler; bayrak, barış, fedakârlık, koruma, kutsal, millet, toprak, sevgi ve uğruna can

---

[193] Alptekin, 2014: 90.
[194] Aksoylu, 2012: 57.
[195] Üstün, 2009: 364.
[196] Üstün, 2009: 368-369.
[197] Üstün, 2009: 376.

vermedir.[198] Nihayet Trabzonlunun milliyetçiliği ussal değil hissi bir milliyetçiliktir; modern değil, ilkinci (primordialist) ve sembolcü karışımı bir milliyetçiliktir. Milliyetçiliği Trabzonluya cazip kılan, içeriği ve kapsamından çok refleksiv karakteridir.

Futbol

Trabzonluların yerel kimlik anlayışında, şehrin değerlerini abartılı bir şekilde sevme ve bu değerlere bağlanma anlamında futbol en ideal örneği teşkil etmektedir. "Trabzon'da Trabzonsporlu olmak, bireysel bir seçim, eğilim veya bir eğlence aracı değil, aksine "Trabzonluyum" diyebilmenin ön şartı, Trabzon'un değerlerine sahip olduğunu göstermenin en "ulvi" biçimi ve adeta Trabzon'da onurlu ve tutarlı bir "insan olma"nın gereğidir."[199]

Trabzonlular, şehrin kendileri açısından bu en önemli değerine abartılı bir bağlılık hissi besleyip, bunu hayatlarına her fırsatta yansıtarak, bunun üzerinden yerel kimliklerini vurgulamaktadırlar. Bu anlamda Trabzonspor da vurgulanmak istenen bu yerel kimlik hissi için bir araç konumundadır.[200]

Trabzon'da futbol, kimlik inşasına yardımcı olarak dayanışmacı, milli/yerel değerler ekseninde bir araya gelen bir hayali cemaat şeklinde, kimliğin 'biz' olarak kurulmasını sağlayan bir unsurdur.[201] Trabzonlular Trabzonspor'a, bir parça katı milliyetçilikle harmanlanmış bir değer atfetmekte ve Trabzonspor Trabzon'da hiçbir şeyi olmayan kitlelerin tek şeyi hâline gelmektedir.[202]

Futbol Trabzon'da artık, zihin yapısının ve siyasal kültürün çok önemli bir belirleyeni haline gelmiştir. "Trabzonspor'un futboldaki başarısı Trabzonlunun kendi farklılığı ve üstünlüğü düşüncesine çok önemli bir katkı yapmıştır. Trabzonspor'un sonraki yıllardaki görece gerilemesini de Türk futbolundaki hakim yönetsel çevrelerin komplosu olarak açıklamak, Trabzonlunun ruhen içe kapanmasını kolaylaştırmakta, Trabzonlunun Trabzonludan başka dostu olmadığı düşüncesine yol açabilmektedir."[203]

---

[198] Kaya, 2006: 28-29.
[199] Alptekin, 2014: 90
[200] Alptekin, 2014: 91.
[201] Bozok, 2012: 426.
[202] Bozok, 2012: 479.
[203] Eroğul, 2009: 355.

Trabzon'da futbol, hem şehrin egemenliğinin sembolü, hem onun modernleşen yüzünün sağlıklı formu hem de toplumsal dayanışmanın sağlayıcılarından biri olarak işlevselleştirilmiştir. Dolayısıyla spor ve özelinde futbol, bir kentin ve bölgesel iktidarının yeniden inşasında önemli figürasyonel unsurlardan biri olmuştur.[204]

TRABZON'DA MUHAFAZAKÂRLIK: SAHA ÇALIŞMASI

Araştırmanın Konusu, Kapsamı ve Metodu

Bu çalışmanın temel konusu modern toplumların önemli olgularından biri olan muhafazakârlık olup, muhafazakâr olarak bilinen Trabzon halkının bu özelliğinin analitik bir analize tabi tutulmasıdır.

Bu çalışma, Trabzonluların muhafazakâr olma durumunu tespit etme, Trabzon'a özgü olduğu düşünülen değerlere ilişkin reflekslerin ölçülerek muhafazakârlıkla ilişkilendirilmesi amacıyla yapılmıştır. Muhafazakâr teorideki temalar ile Trabzon kültürü ve Trabzonluluk kimliği referans alınarak esas olarak kent kimliği-muhafazakârlık ilişkisini ölçmeyi amaçlayan bu araştırma, muhafazakâr şehir bağlamında Trabzon'da yapılacak durum tespiti açısından önem taşımaktadır.

Nicel araştırma yöntemi kullanarak gerçekleştirilen bu araştırmada, katılımcıların belirlenmesinde basit rasgele örnekleme, verilerin toplanmasında survey yönteminin anket tekniği kullanılmıştır.

Araştırmanın evreni Trabzon'da yaşayan Trabzonlular; örneklem grubu ise Trabzon'da yaşayan 18 yaş ve üzeri 100 Trabzonludur. Örneklemin 50'si kadın, 50'si erkek katılımcılardan oluşmaktadır.

Trabzonluların muhafazakârlık durumunun tespiti ve muhafazakârlık-kimlik ilişkisini ölçmek için hazırlanan ankette 33 soru mevcuttur. Anketteki 1,2,3 ve 4'üncü sorular katılımcıların demografik özelliklerini ölçmeye yönelik hazırlanmış sorulardır. Diğer sorulardan 6,7,8,9,10 ve 11'inci sorular muhafazakârlığı ve muhafazakârlığa ilişkin parametrelerle ilgili düşünceleri ölçmek adına hazırlanmış seçenekli sorulardır; 12-33 arasındaki sorular ise Trabzon kültür, değer ve kimliğine ilişkin önermeler ve

---

[204] Sevinç, 2014: 134-135.

bu önermelere verilen refleksleri ölçmeyi amaçlayan likert ölçekli sorulardır.

Araştırmanın sonunda elde edilen veriler SPSS adı verilen bilgisayar programına geçirilmiş ve elde edilen sonuçlar SPSS programının analiz özelliğine göre yorumlanmıştır. Bu bilgilerin yorumlanması esnasında değişkenler arasında çapraz tablolama, frekans analizi istatistik teknikleri kullanılmıştır.

Bu araştırma, Trabzon insanının muhafazakâr olduğu ama bununla birlikte değişen durumlara göre değişik biçimler alabildiği varsayımı üzerinden gerçekleştirilmiş ve bu anlamda araştırma ile bir durum tespiti yapılması amaçlanmıştır.

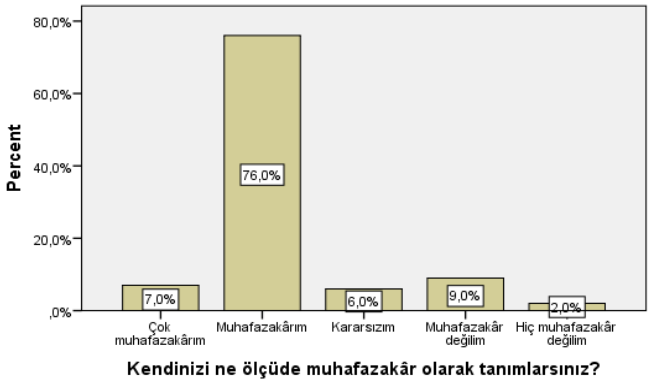
Araştırma, Trabzon'da yaşayan 18 yaş ve üzeri 100 Trabzonlu ile; gerek zaman gerekse mali açıdan büyük oranda Trabzon merkez ve Akçaabat ilçesinde yaşayan Trabzonlularla sınırlandırılmıştır.

Araştırmanın Bulguları ve Tabloların Yorumu

Araştırmaya katılanların 50'si kadın 50'si erkektir. Medeni durum açısından katılımcıların %62'si evli, 38'i bekârdır. Örneklem yaş bağlamında şöyle bir dağılım göstermiştir: Katılımcıların %26'sı 18-25 arası, 21'i 26-35 arası, 16'sı 36-45 arası, 28'i 46-55 arası, 8'i 56-65 arası, 1'i 65 ve üstüdür.

Öğrenim durumu açısından bakıldığında; 17 kişi ilköğretim, 30 kişi ortaöğretim, 11 kişi ön lisans, 41 kişi lisans, 1 kişi lisansüstü mezunudur.

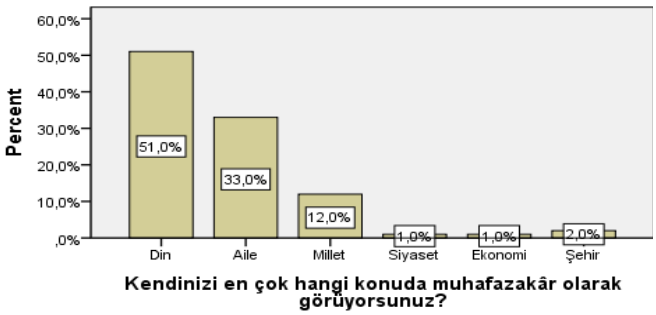
Katılımcıların "Kendinizi ne ölçüde muhafazakâr olarak tanımlarsınız?" sorusuna verdikleri yanıtlar şu şekildedir: %76'sı "*muhafazakârım*", 9'u "*muhafazakâr değilim*", 7'si "*çok muhafazakârım*", 6'sı "*kararsızım*", 2'si "*hiç muhafazakâr değilim*" cevabını vermiştir. Dolayısıyla katılımcıların % 83'ü kendini muhafazakâr olarak tanımlarken % 11'i muhafazakâr olarak tanımlamamaktadır. Muhafazakârlık oranının, Türkiye için yüksek bir oran olduğu pekâlâ iddia edilebilir.

Grafik 1: Katılımcıların Kendilerini Muhafazakârlık Açısından Tanımlama Durumları

Cinsiyet açısından bakıldığında kendini muhafazakâr olarak tanımlayan kadın katılımcı sayısı 44, erkek katılımcı sayısı 39'dur. Yaş açısından bakıldığında ise 18-25 yaş arası 26 katılımcının 24'ü, 26-35 arası 21 katılımcının 17'si, 36-45 arası 16 katılımcının 15'i, 46-55 yaş arası 28 katılımcının 23'ü, 56-65 yaş arası 8 katılımcının 3'ü, 66 yaş ve üstü 1 katılımcının kendisini muhafazakâr olarak tanımlamaktadır. Kendini muhafazakâr olarak tanımlamayan 11 katılımcı ise 18-25 yaş grubunun dışındaki yaş gruplarında yer almaktadır. Medeni durum açısından bakıldığında 38 bekâr katılımcının 34'ü, 62 evli katılımcının 49'u kendini muhafazakâr olarak tanımlamaktadır. Kendini muhafazakâr olarak tanımlamayan 11 katılımcının ise 10'unun evli olduğu görülmektedir.

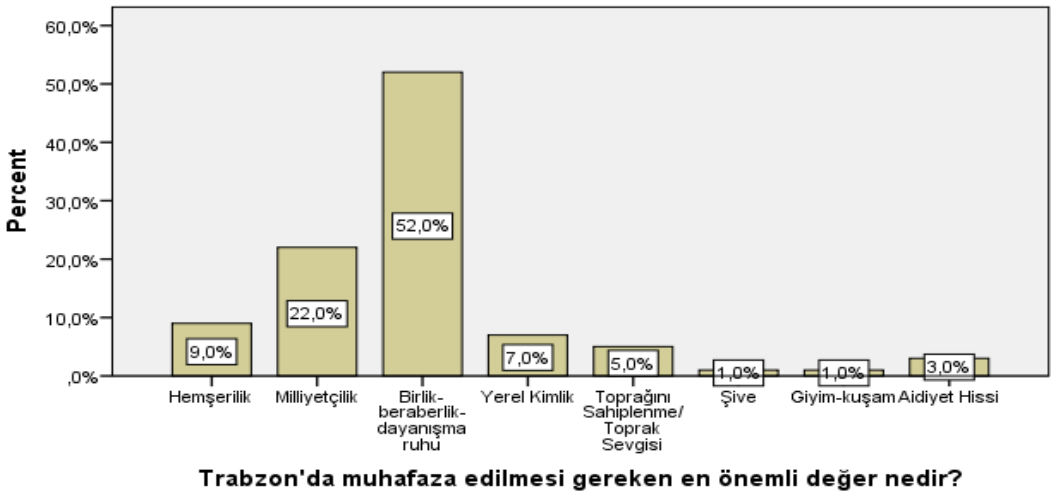
Katılımcıların "Kendinizi en çok hangi konuda muhafazakâr olarak görüyorsunuz?" sorusuna verdikleri yanıtlar şu şekildedir: %51'i "*din*", 33'ü "*aile*", 12'si "*millet*", 2'si "*şehir*", 1'i "*siyaset*", 1'i "*ekonomi*" konusunda kendini muhafazakâr olarak görmektedir.

Grafik 2: Katılımcıların Kendilerini En Çok Muhafazakâr Olarak Gördükleri Konular

Cinsiyet açısından bakıldığında kadın katılımcıların 32'si din, 13'ü aile, 5'i millet konusunda en çok kendini muhafazakâr olarak görmektedir. Erkek katılımcıların 20'si aile, 19'u din, 7'si millet, 1'i siyaset, 1'i ekonomi konusunda en çok kendini muhafazakâr olarak görmektedir.

"Trabzon'da muhafaza edilmesi gereken en önemli değer nedir?" sorusuna verilen yanıtlar şu şekildedir: Katılımcıların %51'i "*birlik-beraberlik-dayanışma ruhu*", 22'si "*milliyetçilik*", 9'u "*hemşerilik*", 7'si "*yerel kimlik*", 5'i "*toprağını sahiplenme-toprak sevgisi*", 3'ü "*aidiyet hissi*", 1'i "*şive*", 1'i "*giyim-kuşam*"ı Trabzon'da muhafaza edilmesi gereken en önemli değer olarak görmektedir.

Grafik 3: Katılımcıların Trabzon'da Muhafaza Etmek İstedikleri En Önemli Değerler

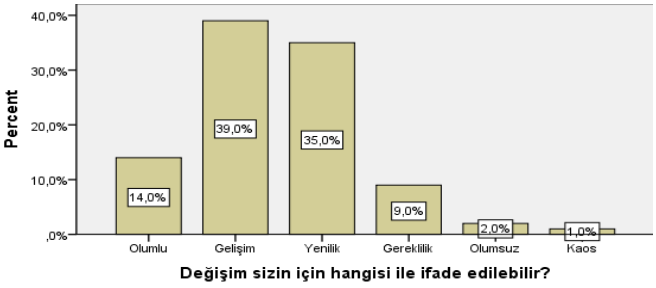
Cevaplara cinsiyet açısından bakıldığında değerlerin sıralanması açısından kadın ve erkek katılımcılar arasında önemli bir fark olmamakla birlikte farklı olarak erkek katılımcıların şive ve giyim kuşamı da tercih ettiği görülmektedir. Yaş açısından bakıldığında değer sıralaması oranlarında yaş grupları arasında pek fark görülmemekle birlikte farklı olarak aidiyet hissinin 18-25 ile 46-55 yaş gruplarındaki katılımcılar tarafından; şivenin 18-25 yaş grubundaki ve giyim-kuşamın 26-35 yaş grubundaki katılımcılar tarafından tercih edildiği görülmektedir.

Yine öğrenim durumu kategorileri arasında değer sıralaması oranlarında pek farklılaşma görülmemekle birlikte farklı olarak şivenin lisans grubundaki; giyi-

min önlisans grubundaki; aidiyet hissinin ortaöğretim, lisans ve lisansüstü gruplarındaki katılımcılar tarafından tercih edildiği görülmektedir.

Bu sonuçlar Trabzon insanının en çok Trabzon'un kültürel anlamda öne çıkan bir değeri olan dayanışma ruhunu, Trabzon'un yerel kimliği ve bunun araçları olan milliyetçilik ve büyük oranda gurbetçiliğin ortaya çıkardığı hemşeriliği ve genel olarak da inşa edilen kent kimliği ve aidiyet kültürünü muhafaza etmek istediğini yansıtmaktadır.

Katılımcılara "Değişim sizin için hangisi ile ifade edilebilir?" sorusu yöneltilerek, değişimi ifade etmek için olumlu, gelişim, yenilik, gereklilik, olumsuz, korkutucu, kaos seçenekleri sunulmuştur. Katılımcıların %39'u "*gelişim*", 35'i "*yenilik*", 14'ü "*olumlu*", 9'u "*gereklilik*", 2'si "*olumsuz*", 1'i "*kaos*" ifadesini tercih etmiştir.

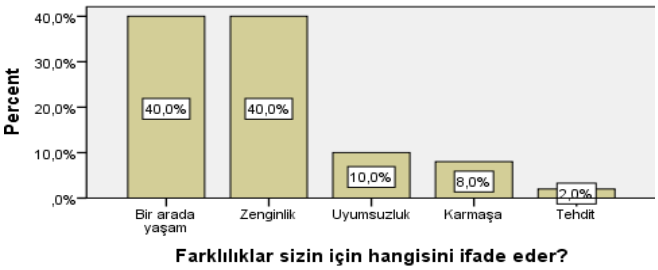
Grafik 4: Katılımcıların Değişim Kavramına Yükledikleri Anlam

Katılımcıların %97'si değişime pozitif anlam yüklerken 3'ünün negatif anlam yüklediği görülmektedir. Cinsiyet açısından bakıldığında olumsuz ve kaos gibi negatif ifadeleri tercih eden 3 katılımcının kadın olduğu görülmektedir. Bu katılımcıların 2'si 46-55 yaş grubunda ve öğrenim durumu ilköğretim olan katılımcılardır. Değişimin negatif bir anlam ifade ettiği 3 katılımcının kendini çok muhafazakâr olarak tanımlayan katılımcılardan olduğu görülmektedir. Kendisini çok muhafazakâr olarak tanımlayan 7 katılımcının kalan 4'ü değişim konusunda yenilik ve gelişim gibi olumlu ifadeleri tercih etmiştir.

Trabzon insanının değişime ağırlıklı olarak olumlu bakılması, hem coğrafi konum olarak hem sosyal hareketlilik hem de yetiştirdiği önemli isimler dolayısıyla yeniliğe kapalı olması beklenmeyen Trabzon algısı ile paralel gözükmektedir. Muhafazakâr teorinin değişim konusundaki düşünceleri doğrultusunda Trabzon insanının da değişim karşıtlığı içinde değil,

değişim sonrasında da değerli olanın sürekliliğinin sağlanması düşüncesinde olduğu söylenebilir. Türk muhafazakârlığının özgül yanı da bu anlamda, bir yandan değişimi isteyen diğer yandan da değişime karşı eleştirel durmasıdır. Trabzon insanının az bir miktar da olsa değişime yüklediği negatif anlam da bu doğrultuda değerlendirilebilir.

Katlımcılara, "Farklılıklar sizin için hangisini ifade eder?" sorusu yöneltilerek bir arada yaşam, zenginlik, uyumsuzluk, karmaşa, tehdit ifadelerinden birini tercih etmeleri istenmiştir. Katılımcıların %40'ı "*zenginlik*", 40'ı "*bir arada yaşam*", 10'u "*uyumsuzluk*", 8'i "*karmaşa*", 2'si "*tehdit*" cevabını vermiştir. Katılımcıların %80'i farklılıkları pozitif anlama gelen kavramlarla ifade ederken, 20'si negatif anlamlı kavramlarla ifade etmiştir.

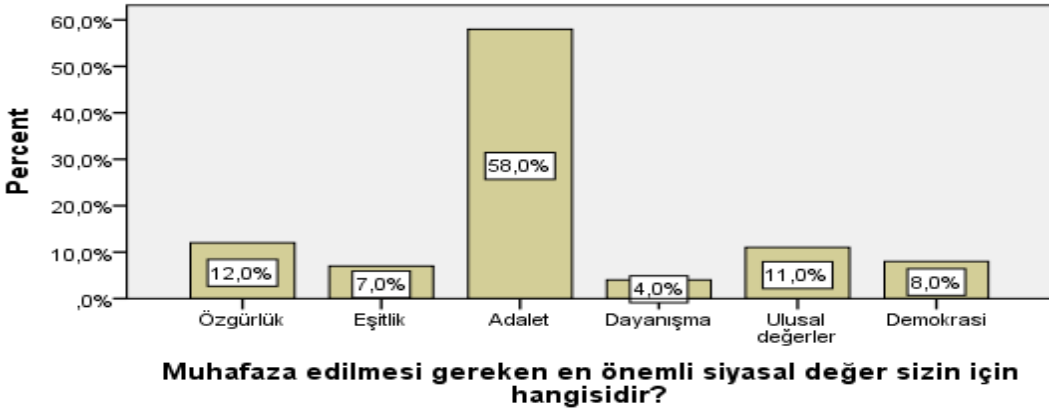
Grafik 5: Katılımcıların Farklılıklara Yükledikleri Anlam

Cinsiyet açısından bakıldığında verilen cevapların oranları arasında pek fark görünmemektedir. Farklılıklar için negatif ifadeleri tercih eden 20 katılımcının 18-55 yaş aralığındaki bütün yaş gruplarından oluştuğu görülmektedir. Bu katılımcılar, lisansüstü eğitim haricindeki diğer öğrenim durumlarına dağılmış olup, bu 20 katılımcının 9'unun öğrenim durumu ortaöğretimdir. Farklılıklara negatif anlam yükleyen 20 katılımcının 18'inin kendini muhafazakâr olarak tanımladığı görülmüştür.

Muhafazakârlığın, bulunduğu yere göre değişiklik gösteren bir demokrasi ve farklılıklara bakış açısı bulunmaktadır. Soruya verilen cevaplardan hareketle Trabzon'da büyük oranda farklılıklara olumlu yönden bakıldığı söylenebilir. Aynı zamanda farklılıklara bakıştaki olumsuzluğu yansıtan yüzde yirmilik oranda görülen farklı olana gösterilen müsamahasızlıkta ise muhafazakârlığın bir özelliği olarak topluma bireyden bağımsız olarak atfettiği amaç ve düzen düşüncesinin yattığı söylenebilir. Bununla birlikte, bu % 20'lik oran hiç de azımsanamayacak

yüksek bir orandır ve duruma göre negatif sonuçlar da üretebilecek büyük bir potansiyeldir.

Bu noktada katılımcılara yöneltilen "Muhafaza edilmesi gereken en önemli siyasal değer sizin için hangisidir?" sorusu önem taşımaktadır. Bu soruya katılımcıların %58'i "*adalet*", 12'si "*özgürlük*", 11'i "*ulusal değerler*", 8'i "*demokrasi*", 7'si "*eşitlik*", 4'ü "*dayanışma*" cevabını vermiştir.

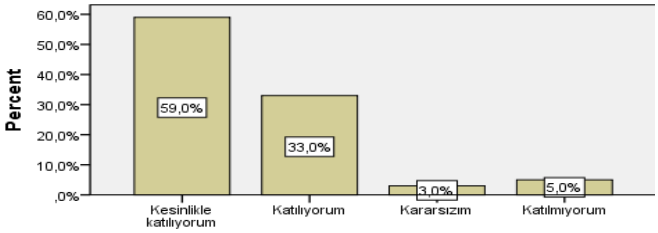
Grafik 6: Katılımcıların Muhafaza Etmek İstedikleri En Önemli Siyasal Değerler

Eşitlik vurgusu sadece kendini muhafazakâr olarak tanımlayanlarda olmakla birlikte, demokrasi vurgusu kendini çok muhafazakâr olarak tanımlayanların dışındaki katılımcılarda bulunmaktadır. Burada önemli nokta; farklılıklara olumsuz anlam yükleyen 20 katılımcının 11'inin adalet, 4'ünün özgürlük, 3'ünün ulusal değerler, 1'inin eşitlik, 1'inin demokrasiyi muhafaza edilmesi gereken en önemli siyasal değer olarak görmesidir. Farklılıklara uyumsuzluk, karmaşa ve tehdit anlamını yükleyen katılımcıların özgürlük, eşitlik ve demokrasi vurgusu bir çelişkiyi ifade etmektedir. Bu sonuç bile, Trabzonlunun sofistike bir muhafazakarlık anlayışının bulunduğunu ve hal, şart ve duruma göre dinamik, Karadeniz iklimi gibi değişken bir muhtevaya sahip olduğunu göstermeye yeterlidir. Bununla beraber, adalet vurgusunun, Trabzonspor'un son on yıllardaki seyriyle ilişkilendirilmesi zorlama bir ilişkilendirme olmayacaktır. Bu vesileyle bir kez daha, Trabzonspor perspektifinin her alanda kendisini hissettirdiği söylenebilir.

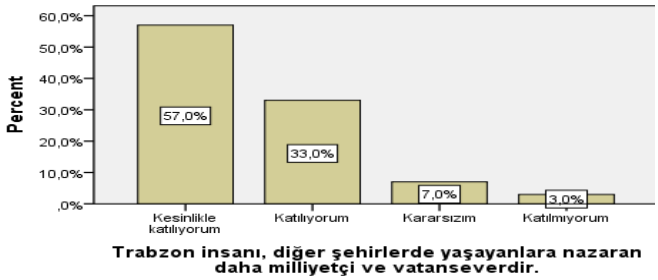
Bu aşamadan sonra katılımcılara Trabzon'un gelenek, değer ve kültürüyle ilgili olduğu düşünülen ve Trabzon denilince öne çıkan durumlarla ilgili ifade-

ler sunulup bu ifadelere katılıp katılmadıkları sorulmuştur. Bu ifadelere verilen yanıtlar doğrultusunda Trabzon insanının refleksleriyle muhafazakârlık arasında ilişki kurulmaya çalışılmıştır.

Katılımcıların "Trabzon şehrinin ve Trabzon insanının Türkiye içerisinde ayrıcalıklı bir yeri vardır." önermesine yanıtları şu şekildedir: Katılımcıların %92'sinin bu ifadeye olumlu, 5'inin olumsuz baktığı, 3'ünün karasız olduğu görülmektedir (*Grafik 7*). Katılımcıların "Trabzon insanı, diğer şehirlerde yaşayanlara nazaran daha milliyetçi ve vatanseverdir." ifadesine yanıtları şöyledir: Katılımcıların %90'ının olumlu, 3'ü olumsuz baktığı, 7'si karasız olduğu görülmektedir (*Grafik 8*). Bu önermelere yüzde doksanlık oranda olumlu yaklaşımın yüksek olduğu söylenebilir. Ayrıca Kesinlikle Katılmıyorum diyen kimsenin bulunmaması da ayrıca kayda değerdir. Trabzonlu kendisini son derece önemli görmekte, ülke içinde önemli bir yere oturtmaktadır.

Grafik 7: Katılımcıların Trabzon Şehri ve İnsanına Yönelik Algısı

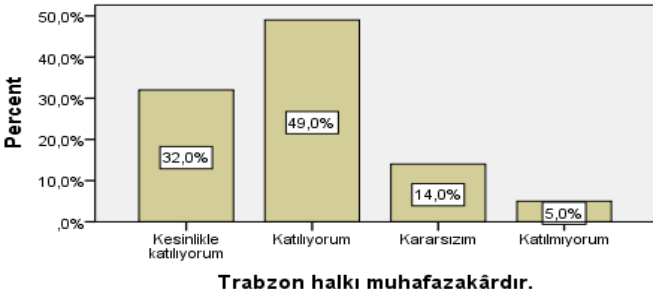

Grafik 8: Katılımcıların Trabzon İnsanının Milliyetçiliğine Yönelik Algısı

Katılımcıların %92 gibi büyük bir çoğunluğunun Trabzon'u ve Trabzon insanını Türkiye içerisinde ayrıcalıklı bir konumda görmesi, Trabzon halkının diğer bölge ve şehirlerin insanlarından daha fazla yerel kimlik ve aidiyet anlayışına sahip olduğu algısıyla paralel gözükmektedir. Trabzon insanının yerel kimlik üzerindeki bu vurgusu yerel olan diğer öğelere de taşınan ve kendini milliyetçilik aracılı-

ğıyla gösteren bir konumdadır. Dolayısıyla bu milliyetçilik, bir ayrıcalık anlamına gelen Trabzonluluk düşüncesi içerisinde meşruiyete bürünmüş gibi görünmektedir. Bu ayrıcalık algısını yine Trabzon insanının aşırı özgüveni, liderlik vasfı gibi karakteristik özellikleri de beslemektedir. Kent kimliğine kuvvetle tutunan Trabzon insanı lider olma rolünün zihinsel kodunu da böylelikle devam ettirmektedir. Katılımcıların %90'ının Trabzon insanını diğer şehirlerde yaşayanlara nazaran daha milliyetçi vatansever olarak görmesi, Trabzon'un toplumsal tabanı ve yerel kimliğini tamamlayan önemli unsurun devlet ve ulusal kimlik olması ile ilişkili görünmektedir. Trabzon insanının kente ve ülkeye duyduğu aidiyetlerin yüksek düzeyde olması, Trabzonluların ülke meselelerinde ön plana çıkan bir durum sergilemesi, Trabzon insanının daha milliyetçi ve vatansever olduğu algısı ile paraleldir.

Katılımcıların "Trabzon halkı muhafazakârdır." ifadesine verdikleri yanıtlar şu şekildedir: Katılımcıların %81'inin ifadeye olumlu, 5'inin olumsuz baktığı, 14'ünün karasız olduğu görülmektedir.

Grafik 9: Katılımcıların Trabzon Halkının Muhafazakârlığına Yönelik Algısı

İfadeye yüksek oranda olumlu bakıldığı, Hiç Katılmıyorum seçeneğinin tercih edilmediği görülmektedir. %14'lük kararsız kesimin daha çok 26-35 yaş aralığında yoğunlaştığı; kararsız olan 14 katılımcının 13'ünün kendini muhafazakâr olarak tanımladığı; Trabzon halkının muhafazakâr olduğu ifadesine katılmayan 5 katılımcıdan 3'ünün de kendini muhafazakâr olarak tanımladığı görülmektedir. Kararsız kesimdeki katılımcıların 7'si din, 6'sı aile, 1'i millet konusunda kendini en çok muhafazakâr olarak görmektedir. Bu sonuçlardan hareketle, Trabzon halkının muhafazakâr olduğu ifadesine katılmayan ve kararsız olan 19 katılımcının, kendi muhafazakârlık tanımlarıyla bütün Trabzon halkının genel durumu arasında bir ilişki kuramadıkları veya kendilerini

muhafazakâr gördükleri ama başkalarınınkini yetersiz buldukları söylenebilir. Zira baştaki "Kendinizi ne ölçüde muhafazakâr tanımlarsınız?" sorusuna verilen % 83'lük olumlu yaklaşım, başkalarının muhafazakarlığını değerlendirmede % 2'lik bir düşüş göstermiştir. Bu da Trabzon insanının Trabzonlu'dan kolektif ölçekte daha fazla muhafazakârlık beklediğinin diğer ifadesidir. Daha başka bir yorum da, Türkiye'nin genelinde olduğu gibi, Trabzon'da da insanların kendinden çok başkasının özveri göstermesini beklediği şeklindedir.

Katılımcıların "Trabzonlular gittikleri yere uymaz; fakat dışarıdan Trabzon'a gelenler buraya uymak zorundadır." önermesine yanıtları şöyledir: Katılımcıların %52'sinin bu ifadeye olumsuz, 33'ünün olumlu baktığı, 15'inin ise kararsız olduğu görülmektedir.

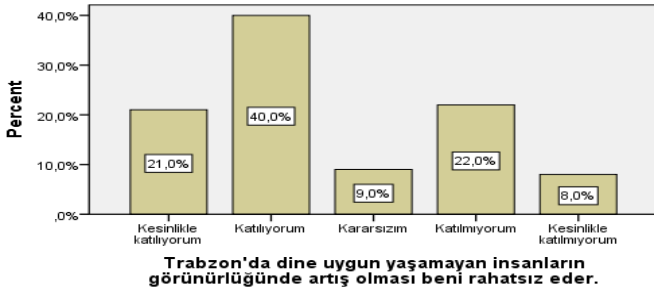

Grafik 10: Katılımcıların Trabzon Halkına İlişkin Algısı

Dışarıdan Trabzon'a gelenlerin bulunması kültürel etkileşim dolayısıyla toplumsal yapıda bir farklılık yaratıp önemli oranda bir kesim tarafından hoş karşılansa da, bir kesim tarafından farklılıklara hoş bakılmadığı görülmektedir. Bu ifadeye katılan ve kararsız olan 48 katılımcının 40'ının farklılıklara olumlu olarak bakması da bir çelişki ifade etmektedir. Trabzon'da mevcut kalıplara uygun davranıldığında bir baskı ve engelleme olmayıp mevcut kalıpların dışına çıkıldığında denetim ve baskının görünür hâle gelmesi, farklılıkların Trabzon kimliği ve kültürü açısından, mevcut düzenin bozulmasını istemeyen muhafazakâr bir tepki olarak değerlendirilebilir.

"Trabzon'da dine uygun yaşamayan insanların görünürlüğünde artış olması beni rahatsız eder." ifade-

sine katılımcıların verdiği yanıtlar şöyledir: Katılımcıların %61'inin ifadeye olumlu, 30'unun olumsuz baktığı, 9'unun kararsız olduğu görülmektedir.

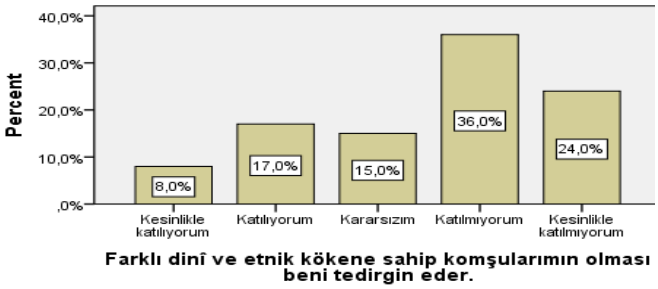
Grafik 11: Katılımcıların Dine Uygun Yaşamayanlara Yönelik Algısı

Bu ifadeye olumlu bakan katılımcıların 36'sı kendini en çok din konusunda muhafazakâr olarak görmektedir. Kendisini en çok din konusunda muhafazakâr olarak gören 51 kişinin ise 36'sı dine uygun yaşamayanların görünürlüğünde artış olmasının onları rahatsız edeceğini ifade etmiştir. Kendini çok muhafazakâr olarak tanımlayan 7 kişiden 6'sının; kendini muhafazakâr olarak tanımlamayan 11 kişiden 4'ünün bu ifadeye katıldığı görülmektedir. Farklılıklara olumsuz bir anlam (uyumsuzluk, karmaşa, tehdit) yükleyen 20 katılımcının 14'ünün bu ifadeye katıldığı görülmektedir. Farklılıklara pozitif anlam yükleyen 80 katılımcının ise 47'si bu ifadeye katılmıştır. Buradan soruların detaya indikçe, katılımcıların cevaplarının değiştiği veya çelişkili hale geldiği çıkarsanabilir.

Dolayısıyla önermeye % 61'lik bir olumlu yaklaşımın son derece yüksek olduğu söylenebilir. Bu sonucun kırsaldan fazla nüfus çekmeyle ilişkilendirilmesi bir açıklama yolu olabilir. Başka bir açıklama da özellikle bu yeni nüfusun üniversiteli gençlerin yaşam tarzına çok alışık olmadıkları veya bunu henüz tolere edebilecek demokratik olgunluğa ulaşamadıkları şeklinde yorumlanabilir.

Muhafazakârlık ve dine bağlılığıyla bilinen yöre insanının, farklılıklara bakış açısı ve muhafazakârlık tanımındaki ölçü değişse de, dine uygun yaşama konusundaki hassasiyetin yüksek olduğu, dinin bu anlamda yöre halkının zihninde önemli bir yerde durduğu söylenebilir. Mevcut olanın korunmasından yana olan bu muhafazakâr tavır hem dinin toplumsal işlevine yönelik algıyla hem de bildik olanı bilinmeyene tercih etme ve böylelikle toplumsal düzeni devam ettirme düşüncesiyle açıklanabilir.

Katılımcıların toplumsal farklılıklarla ilgili düşüncesini ölçen "Farklı dinî ve etnik kökene sahip komşularımın olması beni tedirgin eder" önermesine yanıtları şu şekildedir: Katılımcıların %60'ının ifadeye olumsuz, 25'inin olumlu baktığı, 15'inin kararsız olduğu görülmektedir.

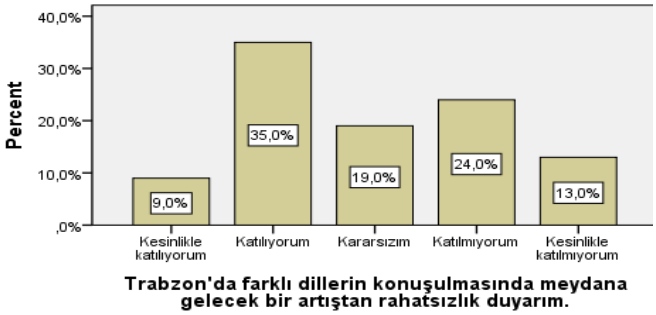
Grafik 12: Katılımcıların Farklı Dine ve Etnik Kökenle Sahip İnsanlara Bakışı

Cinsiyet açısından bakıldığında, bu ifadeye katılan 25 katılımcıdan 14'ünün kadın olduğu görülmektedir. Yaş açısından bakıldığında, ifadeye katılan 25 katılımcının 12'si 46-55 yaş aralığında bulunmaktadır. Bu ifadeye katılmayanlar ise en çok 18-25 yaş aralığında yoğunlaşmıştır; bu yaş aralığındaki 26 katılımcıdan 21'inin bu ifadeye katılmadığı görülmektedir. Öğrenim durumu açısından bakıldığında bu ifadeye katılanların öğrenim durumu ortaöğretim olan grupta yoğunlaştığı; ifadeye katılan 25 katılımcıdan 10'unun bu öğrenim durumunda olan katılımcılardan oluştuğu görülmektedir. Yine bu ifadeye katılan 25 katılımcıdan 22'sinin kendini muhafazakâr olarak tanımladığı; 18'inin farklılıklara olumlu bir anlam yükleyen katılımcılardan oluştuğu görülmektedir.

Cevaplardan hareketle, dine uygun yaşamayan insanların görünürlüğünde bir artış olmasından rahatsız olunduğu kadar farklı dinî ve etnik kökene sahip komşulara sahip olunmasının katılımcılar tarafından rahatsızlık olarak algılanmadığı söylenebilir. Bu anlamda katılımcıların farklı dinden ziyade mevcut olan dine dair bozulmalardan daha fazla rahatsızlık duydukları ve dine uygun yaşamın muhafaza edilmesi yönünde bir düşünceye sahip oldukları sonucuna ulaşılabilir. Dolayısıyla, farklı düşünceye sahip insanlara yönelik negatif tutuma sahip oldukları düşünülen Trabzon insanının, bu farklılıkların içeriğine göre düşüncesinin değiştiği görülmektedir. Katılımcıların kendilerini büyük oranda din konusunda

muhafazakâr olarak görmeleri de din konusundaki farklılıklara yönelik düşünceleriyle paraleldir.

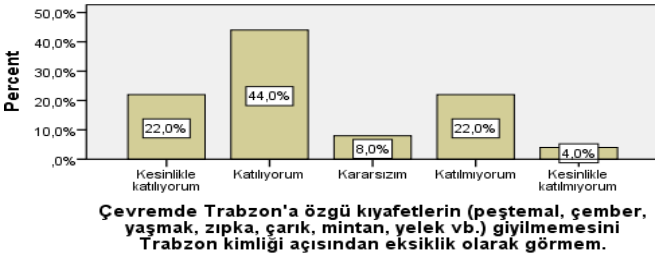
Katılımcıların "Trabzon'da farklı dillerin konuşulmasında meydana gelecek bir artıştan rahatsızlık duyarım." ifadesine yanıtları şu şekildedir: Katılımcıların %44'ünün ifadeye olumlu, 37'sinin olumsuz baktığı, 19'unun kararsız olduğu görülmektedir.

Grafik 13: Katılımcıların Farklı Dillerin Konuşulmasına Yönelik Algısı

Cinsiyet açısından bakıldığında ifadeye katılan 44 katılımcıdan 24'ünün kadın olduğu görülmektedir. Yaş açısından bakıldığında ifadeye katılanların yoğunlaştığı yaş aralığı 17 katılımcı ile 46-55; ifadeye katılmayanların yoğunlaştığı yaş aralığı ise 12 katılımcı ile 18-25'tir. Öğrenim durumu açısından bakıldığında ifadeye katılımda en fazla oran, öğrenim durumu ortaöğretim olan grupta (17 katılımcının 12'si) görülmektedir. İfadeye katılanların 29'unun farklılıklara olumlu anlam yüklemesi yine çelişki olarak ifade edilebilirken, farklılıklara olumsuz anlam yükleyen katılımcıların çoğunun (20 katılımcıdan 15'i) bu ifadeye katılması anlamlı görünmektedir. Farklı dillerin konuşulmasında meydana gelecek artıştan rahatsızlık duyan katılımcıların, Trabzon'da muhafaza edilmesi gereken en önemli değer olarak hemşerilik, yerel kimlik ve şiveyi tercih ettikleri görülmektedir.

Katılımcıların "Çevremde Trabzon'a özgü kıyafetlerin giyilmemesini Trabzon kimliği açısından eksiklik olarak görmem." ifadesine yanıtları şöyledir: Katılımcıların %66'sının önermeye olumlu baktığı, "*katılıyorum*", 26'sının olumsuz baktığı, 4'ünün kararsız olduğu görülmektedir.

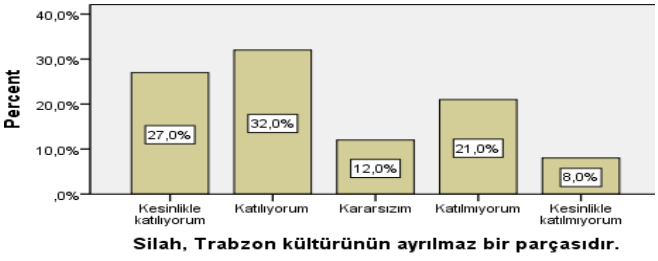

Grafik 14: Katılımcıların Trabzon'a Özgü Giyim-Kuşama Yönelik Algısı

Cinsiyet açısından bakıldığında ifadeye katılan kadın katılımcıların (39) erkek katılımcılara (27) nazaran daha fazla olduğu görülmektedir. Yaş açısından bakıldığında, ifadeye katılanların en çok yoğunlaştığı yaş aralığı 18-25'tir. Öğrenim durumu açısından bakıldığında her grubun katılımcı oranı göz önünde bulundurulduğunda, bu ifadeye katılmayanların, öğrenim durumu ilköğretim (17 katılımcıdan 5'i) ve önlisans (11 katılımcıdan 4'ü) olan gruplarda yoğunlaştığı görülmektedir.

Bu ifadeye katılanların büyük kısmının kendini muhafazakâr olarak tanımladığı ve Trabzon'da muhafaza edilmesi gereken en önemli değerin giyim-kuşam olduğunu belirten 1 katılımcının da bu ifadeye katılması göz önünde bulundurulursa, giyim-kuşamın Trabzon kimliği açısından bu kimliği oluşturan diğer unsurlara göre daha az önemde olduğu söylenebilir.

Katılımcıların "Silah, Trabzon kültürünün ayrılmaz bir parçasıdır." ifadesine verdikleri yanıtlar şu şekildedir: Katılımcıların %59'unun ifadeye olumlu, 29'unun olumsuz baktığı, 12'sinin kararsız olduğu görülmektedir.

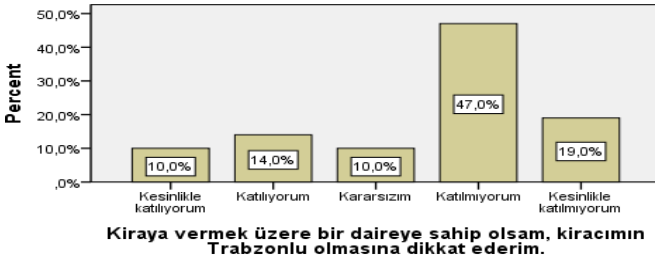
Grafik 15: Katılımcıların Trabzon'daki Silah Kültürüne Dair Algısı

Cinsiyet açısından bakıldığında, ifadeye katılan 59 katılımcının 24'ünün kadın, 35'inin erkek olduğu görülmektedir. İfadeye katılmayan 29 katılımcının ise 21'i kadın, 8'i erkektir. Yaş gruplarının katılımcı sayısı açısından dağılımı göz önünde bulundurulduğunda, ifadeye katılmayanların, 18-25 yaş aralığında yoğunlaştığı görülmektedir. Öğrenim durumu açısından bakıldığında her grubun katılımcı oranı göz önünde bulundurulduğunda, bu ifadeye katılmayanların, öğrenim durumu ilköğretim (17 katılımcıdan 5'i) ve önlisans (11 katılımcıdan 4'ü) olan gruplarda yoğunlaştığı görülmektedir.

ğunda, ifadeye katılımın 36-45 yaş aralığındaki katılımcılarda (16 katılımcıdan 11'i) yoğunlaştığı görülmektedir. Öğrenim durumu açısından bakıldığında ifadeye katılımın yoğunlaştığı grup öğrenim durumu önlisans (11 katılımcıdan 9'u) olanlardır.

Trabzon insanının silah sevgisi dolayısıyla şehrin bir kültürel öğesi haline gelen silahın, katılımcıların yarısından çoğu (özellikle erkekler) için kültürün ayrılmaz bir parçası olduğu sonucu ortaya çıkmaktadır.

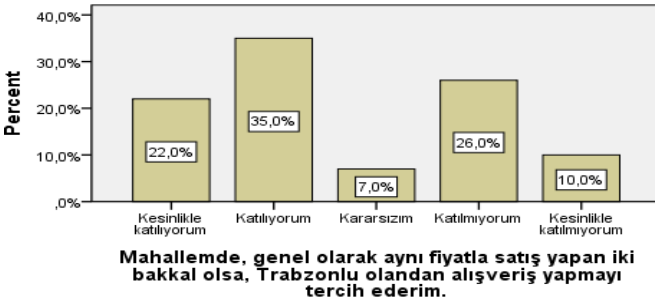
Katılımcıların "Kiraya vermek üzere bir daireye sahip olsam, kiracımın Trabzonlu olmasına dikkat ederim." ifadesine verdikleri yanıtlar şöyledir: Katılımcıların %66'sının ifadeye olumsuz, 24'ünün olumlu baktığı, 10'unun kararsız olduğu görülmektedir.

Grafik 16: Katılımcıların Alışveriş Faaliyetindeki Hemşerilik Algısı

Bu ifadeye olumlu cevabını veren 24 katılımcının 15'inin erkek olduğu ve ifadeye katılanların 46-55 yaş aralığındaki grupta yoğunlaştığı görülmektedir. Yine öğrenim durumu ortaöğretim olan katılımcıların bu ifadeye katılımlarının daha fazla olduğu görülmektedir. Bu noktada, Trabzon'da muhafaza edilmesi gereken en önemli değeri hemşerilik olarak gören 9 katılımcının 4'ünün bu ifadeye katılırken 3'ünün katılmaması ve 1'inin kararsız olması durumu anlamlı gözükmektedir.

Katılımcıların "Mahallemde, genel olarak aynı fiyatla satış yapan iki bakkal olsa Trabzonlu olandan alışveriş yapmayı tercih ederim." ifadesine verdikleri yanıtlar şu şekildedir: Katılımcıların %57'sinin olumlu, 36'sının olumsuz baktığı, 7'sinin kararsız olduğu görülmektedir.

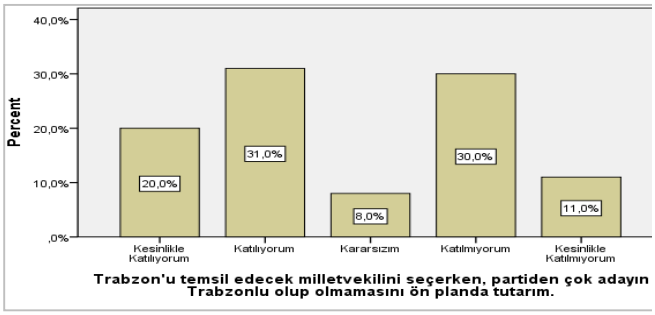

Grafik 17: Katılımcıların Ekonomik Faaliyetteki Hemşerilik Algısı

İfadeye olumlu yanıt verenlerin 31'inin kadın olduğu; 36-55 yaş aralığındaki (30 kişi) katılımcıların ve öğrenim durumu ilköğretim olan (17 kişiden 14'ü) katılımcıların bu ifadeye katılımlarının daha fazla olduğu görülmektedir. Trabzon'da muhafaza edilmesi gereken en önemli değeri hemşerilik olarak gören 9 katılımcıdan 6'sının ifadeye katıldığı görülmektedir.

Kiracısının Trabzonlu olmasına dikkat edeceği cevabını veren 24 katılımcının 21'inin alışverişi Trabzonlu olandan yapmayı tercih edeceği cevabını verdiği görülmektedir. İki soru karşılaştırıldığında ise kiracının Trabzonlu olmasının, alışveriş yapılanın Trabzonlu olmasından daha az tercih edildiği görülmektedir.

Katılımcıların "Trabzon'u temsil edecek milletvekilini seçerken, partiden çok adayın Trabzonlu olup olmamasını ön planda tutarım." ifadesine verdikleri yanıtlar şöyledir: Katılımcıların %51'inin ifadeye olumlu, 41'inin olumsuz baktığı, 8'inin kararsız olduğu görülmektedir.

Grafik 18: Katılımcıların Siyasal Tercihlerindeki Hemşerilik Algısı

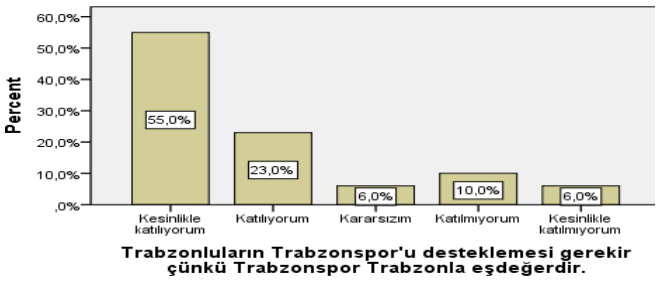
Cinsiyet açısından bakıldığında ifadeye olumlu yanıt veren 51 kişiden 28'inin erkek, 23'ünün kadın olduğu görülmektedir. İfadeye katılımın ağırlıkta olduğu yaş aralığının 46-55; ifadeye katılmayanların ise daha çok 18-25 ve 56-65 yaş aralığındaki gruplarda

yoğunlaştığı görülmektedir. Öğrenim durumu açısından bakıldığında, ifadeye katılanların daha fazla ilköğretim ve ortaöğretim gruplarında yoğunlaştığı; ifadeye katılmayanların ise daha çok öğrenim durumu lisans olan katılımcılar olduğu görülmektedir. İfadeye katılan 51 kişiden 46'sının kendini muhafazakâr olarak tanımladığı görülmektedir.

Bu ifade açısından önemli olan bir husus da kendini en çok siyaset konusunda muhafazakâr olarak gören 1 kişinin ve kendini en çok şehir konusunda muhafazakâr olarak gören 2 kişinin bu ifadeye katılıyor olmalarıdır. Trabzon'da muhafaza edilmesi gereken en önemli değeri hemşerilik (9 kişiden 7'si) ve yerel kimlik (7 kişiden 4'ü) olarak gören katılımcıların bu ifadeye katılımlarının daha fazla olduğu görülmektedir.

Katılımcıların % 51'i bu ifadeye katılsa da, ifadeye katılmayan % 41'lik kitlenin önemli göründüğü; bu kitlenin ise Trabzon'u temsil edecek milletvekilini partiye göre seçebileceği çıkarımı yapılabilir.

Katılımcıların "Trabzonluların Trabzonspor'u desteklemesi gerekir çünkü Trabzonspor Trabzon'la eşdeğerdir" önermesine verdikleri yanıtlar şu şekildedir: Katılımcıların %78'inin ifadeye olumlu, 16'sının olumsuz baktığı, 6'sının kararsız olduğu görülmektedir.

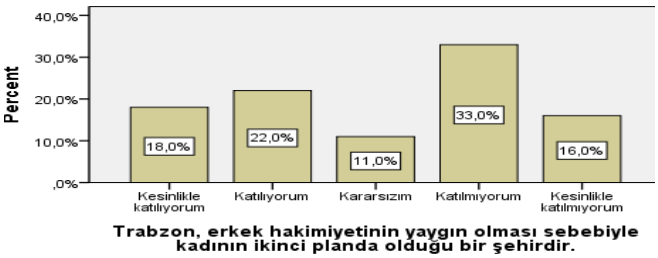
Grafik 19: Katılımcıların Trabzonsporlu Olmaya İlişkin Algısı

Cinsiyet açısından bakıldığında bu ifadeye katılanların 34'ünün kadın, 44'ünün erkek olduğu görülmektedir. Yaş açısından bakıldığında, 36 yaş ve üzeri katılımcıların ifadeye katılımının daha yoğun olduğu görülmektedir. Öğrenim durumu açısından bakıldığında, ifadeye katılanların daha çok ilköğretim, ortaöğretim ve önlisans gruplarında yoğunlaştığı görülmektedir. Bu ifadeye katılımda grupların kendi içindeki oranlarına bakıldığında en fazla, kendini

çok muhafazakâr olarak tanımlayan 7 kişiden 6'sının; kendini hiç muhafazakâr değilim diye tanımlayan 2 katılımcının 2'sinin de katıldığı görülmektedir.

Kendini en çok şehir konusunda muhafazakâr olarak gören 2 katılımcının 2'sinin de ifadeye katıldığı; Trabzon'da muhafaza edilmesi gereken en önemli değer olarak yerel kimlik, hemşerilik ve milliyetçiliği gören katılımcıların bu ifadeye katılımının daha fazla olduğu görülmektedir. Bu açıdan bakıldığında Trabzon Spor'un, Trabzonlular tarafından muhafaza edilmesi gereken değerlerden olduğu ve böyle görüldüğü kesinlikle söylenebilir.

Katılımcıların "Trabzon, erkek hâkimiyetinin yaygın olması sebebiyle kadının ikinci planda olduğu bir şehirdir." ifadesine verdikleri yanıtlar şöyledir: Katılımcıların %49'unun ifadeye olumsuz, 40'ının olumlu baktığı, 11'inin kararsız olduğu görülmektedir.

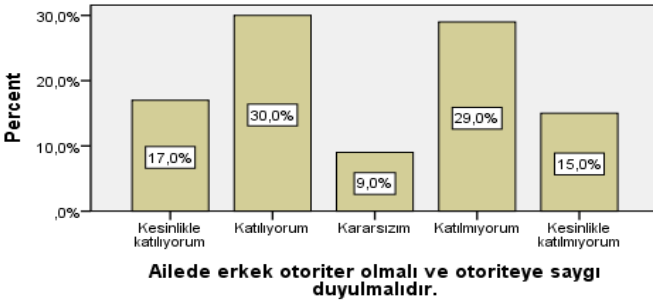

Grafik 20: Katılımcıların Erkek-Kadın Varlığı Üzerinden Trabzon'a Bakışı

Cinsiyet açısından bakıldığında kadın ve erkeklerin bu ifadeye katılım oranları arasında pek fark olmayıp, her iki cinsiyetten de katılımcıların yarısının ifadeye katılmadığı görülmektedir. Yaş açısından bakıldığında her yaş grubunda ifadeye katılan ve katılmayanların oranları birbirine oldukça yakındır. Öğrenim durumu açısından çıkan sonuçlarda da yine her gruptaki katılımcıların ifadeye katılıp katılmama oranlarının birbirine yakın olduğu görülmektedir.

İfadeye katılmayanların büyük kısmının, kendini muhafazakâr olarak tanımlayan ve kendini ne ölçüde muhafazakâr olarak tanımlayacağı konusunda kararsız olanlardan oluştuğu görülmektedir. Bu sonuçlardan hareketle, ülke genelinde büyük ölçüde Trabzon'da ataerkil hâkimiyetin olduğu ve kadının ikinci planda olduğu algısı, Trabzonlu katılımcıların yarıya yakını tarafından kabul görürken yine yarıya yakın bir kesimi tarafından kabul görmemektedir.

Katılımcıların "Ailede erkek otoriter olmalı ve otoriteye saygı duyulmalıdır." ifadesine verdikleri yanıtlar şöyledir: Katılımcıların %47'sinin ifadeye olumlu, 44'ünün olumsuz baktığı, 9'unun kararsız olduğu görülmektedir.

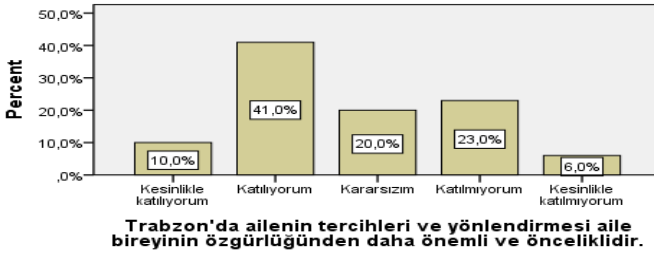

Grafik 21: Katılımcıların Ailedeki Erkek Otoritesine Yönelik Algısı

Cinsiyet açısından bakıldığında, ifadeye katılanların 35'inin erkek 12'sinin kadın olduğu görülmektedir. Yaş açısından bakıldığında bu ifadeye katılımın daha çok 18-35 yaş aralığında yoğunlaştığı görülmektedir. Öğrenim durumu açısından bakıldığında, bu ifadeye katılanların en fazla öğrenim durumu ilköğretim, ortaöğretim ve önlisans olan katılımcılarda yoğunlaştığı görülmektedir.

Kendini çok muhafazakâr olarak tanımlayan 7 katılımcının 6'sının ifadeye katıldığı ve çoğunlukla da ifadeye katılanların kendini muhafazakâr olarak tanımladıkları görülmektedir. Kendini en çok aile konusunda muhafazakâr olarak gören 33 katılımcının yarısının bu ifadeye katıldığı; Trabzon'da muhafaza edilmesi gereken en önemli değer konusundaki oranlara bakıldığında ise yerel kimlik cevabını verenlerin bu ifadeye daha çok katıldığı görülmektedir. Demokrasi, eşitlik ve adaletin muhafaza edilmesi gerektiği cevabını veren katılımcıların yarısının bu ifadeye katılması da bir çelişki olarak değerlendirilebilir.

Katılımcıların "Trabzon'da ailenin tercihleri ve yönlendirmesi aile bireyinin özgürlüğünden daha önemli ve önceliklidir." İfadesine verdikleri yanıtlar şöyledir: Katılımcıların %51'inin ifadeye olumlu, 29'unun olumsuz baktığı, 20'sinin kararsız olduğu görülmektedir.

Grafik 22: Katılımcıların Ailenin Tercih ve Yönlendirmesine Bakışı

Cinsiyet açısından bakıldığında, ifadeye katılan katılımcıların 28'inin erkek 23'ünün kadın olduğu görülmektedir. Yaş açısından bakıldığında, 46-55 yaş aralığındaki katılımcıların ifadeye katılma oranının daha yüksek olduğu görülmektedir. İfadeye katılımın daha çok öğrenim durumu ilköğretim ve önlisans olan katılımcılarda yoğunlaştığı görülmektedir. Kendini muhafazakâr olarak tanımlayan ve muhafazakâr olarak tanımlamayan katılımcıların bu ifadeye katılma oranları ise her grupta yarı yarıyadır. Özgürlüğün muhafaza edilmesi gereken en önemli siyasal değer olduğu cevabını veren 12 katılımcının 4'ünün bu ifadeye katıldığı görülmektedir. Dolayısıyla özellikle özgürlüğün bir değer olarak korunması gerektiği cevabının diğer cevaplarla çeliştiği ve içtenlikli bir cevap olmaktan uzak olduğu intibaını uyandırmaktadır.

Bu noktada katılımcıların "Bireyler yaşam tarzlarını, dini inançlarını ve cinsel tercihlerini kendileri belirlemeli ve buna hoşgörü gösterilmelidir." ifadesine verdikleri yanıtlar bir önceki ifade açısından önemli olup şu şekildedir: Katılımcıların %65'inin ifadeye olumlu, 23'ünün olumsuz baktığı, 13'ünün kararsız olduğu görülmektedir.

Grafik 23: Katılımcıların Bireysel Seçime ve Özgürlüğe Bakışı

Cinsiyet açısından bakıldığında ifadeye katılmayan katılımcıların 13'ünün kadın, 9'unun erkek olduğu görülmektedir. İfadeye katıldığını belirten birkaç katılımcı ise cinsel tercihler dışındaki özgürlüğe hoşgörü gösterilebilir ifadesinde bulunmuştur. Yaş

açısından bakıldığında, ifadeye katılmayanların daha çok 36-55 yaş arasında yoğunlaştığı görülmektedir. İfadeye katılmama oranının, öğrenim durumu ilköğretim ve ortaöğretim olan katılımcılarda daha fazla olduğu görülmektedir.

Muhafazakârlık açısından bakıldığında ifadeye katılmayanların, muhafazakârlık tanımı gruplarındaki oranlar doğrultusunda daha çok kendini çok muhafazakâr olarak tanımlayanlar (7 katılımcıdan 4'ü) ve kendini hiç muhafazakâr değilim diye tanımlayanlar (2 katılımcıdan 1'i) olduğu görülmektedir. İfadeye katılmayan 22 katılımcıdan 13'ü kendini en çok din konusunda muhafazakâr olarak görmektedir. Yine bu ifadeye katılmayan 22 katılımcının 13'ü, muhafaza edilmesi gereken en önemli siyasal değere adalet cevabını verdiği görülmektedir.

Bir önceki ifadeye (Trabzon'da ailenin tercihleri ve yönlendirmesi, aile bireyinin özgürlüğünden daha öncelikli ve önemlidir) katılan 51 katılımcının 31'inin, 'bireylerin yaşam tarzlarını, dini inançlarını ve cinsel tercihlerini kendileri belirlemeli ve buna saygı gösterilmelidir' ifadesine de katılması bir çelişki olarak görülebilir. Bu sonuçtan hareketle muhafazakârlık açısından Trabzon'da ailenin ya da grubun ve genel olarak toplumun bireyden ziyade ön plana çıktığı söylenebilir.

Katılımcıların "Dirlik ve düzenin sağlanması adına, özgürlükler toplumsal kurallar tarafından sınırlandırılmalıdır/sınırlandırılmasında bir sakınca yoktur." ifadesine verdikleri yanıtlar şu şekildedir: Katılımcıların %65'inin ifadeye olumlu, 20'sinin olumsuz baktığı, 15'inin kararsız olduğu görülmektedir.

Grafik 24: Katılımcıların Toplumsal Kurallar Ve Özgürlük İlişkisine Bakışı

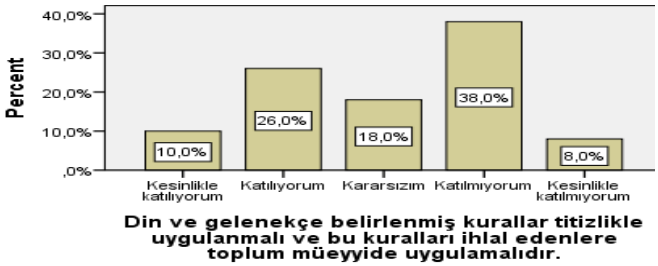
Katılımcıların 65'i ifadeye katılırken 20'si katılmamaktadır. Cinsiyet açısından bakıldığında bu ifadeye katılım oranlarında önemli bir fark görülmemektedir. Yaş açısından bakıldığında, ifadeye katılanların

en fazla 46-55 yaş aralığında yoğunlaştığı görülmektedir. İfadeye katılanların daha çok öğrenim durumu ilköğretim ve ortaöğretim olan katılımcılar olduğu görülmektedir. Kendini muhafazakâr olarak tanımlayan katılımcıların bu ifadeye katılma oranının daha fazla olduğu ve bununla birlikte kendini muhafazakâr olarak tanımlamayan 11 kişinin 6'sının da bu ifadeye katıldığı görülmektedir. Bu sonuç aslında, kişilerin kendilerini daha çok siyasal açıdan muhafazakâr olarak tanımladıkları ihtimali göz önünde bulundurulursa anlamlı görülebilir.

Kendini en çok millet, siyaset, ekonomi ve şehir konusunda muhafazakâr olarak gören katılımcılar bu ifadeye katılırken (16 kişiden 11'i), kendini en çok din konusunda muhafazakâr olarak gören 51 kişiden 30'unun, kendini en çok aile konusunda muhafazakâr olarak gören 33 kişiden 20'sinin ifadeye katıldıkları görülmektedir. Yine ifadeye katılan katılımcıların, Trabzon'da muhafaza edilmesi gereken en önemli değer olarak milliyetçilik, hemşerilik ve yerel kimlik vurgusu bu ifade açısından anlamlı görülmektedir.

Muhafaza edilmesi gereken en önemli siyasal değeri özgürlük olarak gören 12 katılımcının 5'inin ifadeye katıldığı, 1'inin katılmadığı, 6'sının da karasız olduğu görülmektedir. Muhafazakârlıkla ilişkisine bakıldığında bu sonuçların, muhafazakârlıktaki toplumsal düzen vurgusuyla ve toplumsal kuralların oluşturduğu bütün içerisindeki insan özgürlüğü anlayışıyla paralel olduğu söylenebilir.

Bu noktada katılımcıların "Din ve gelenekçe belirlenmiş kurallar titizlikle uygulanmalı ve bu kuralları ihlal edenlere toplum müeyyide uygulamalıdır." ifadesine verdikleri yanıtlar önemli olup şu şekildedir: Katılımcıların %46'sının ifadeye olumsuz, 36'sının olumlu baktığı, 18'inin kararsız olduğu görülmektedir.

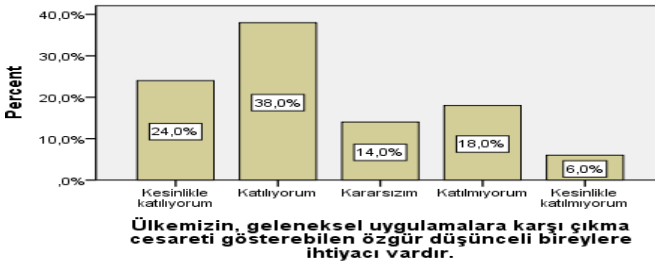

Grafik 25: Katılımcıların Din Ve Gelenekçe Belirlenmiş Kurallara Yönelik Algısı

Cinsiyet açısından bakıldığında, ifadeye katılanların 22'sinin erkek 14'ünün kadın olduğu görülmektedir. Yaş açsından bakıldığında, ifadeye katılanların 46-55 yaş aralığında yoğunlaştığı, yaş gruplarındaki katılımcı oranları kendi aralarında karşılaştırıldığında 56-65 yaş grubunda ifadeye katılmayanların daha fazla olduğu görülmektedir. İfadeye daha çok öğrenim durumu ortaöğretim olan katılımcıların katıldığı, ifadeye katılmayanların ise daha çok öğrenim durumu lisans olan katılımcılar olduğu görülmektedir.

Muhafazakârlık açısından bakıldığında, kendini muhafazakâr olarak tanımlayan 83 katılımcının 33'ü ifadeye katılırken 35'inin katılmadığı ve 15'inin kararsız olduğu; kendini muhafazakâr olarak tanımlamayan 11 katılımcının ise 8'inin ifadeye katılmadığı görülmektedir. Kendisini en çok din konusunda muhafazakâr olarak gören 51 katılımcının 26'sının ifadeye katılmadığı görülmektedir.

Katılımcıların "Ülkemizin, geleneksel uygulamalara karşı çıkma cesareti gösterebilen özgür düşünceli bireylere ihtiyacı vardır." ifadesine verdikleri yanıtlar bu noktada önceki iki ifade ile de ilişkili olup şu şekildedir: Katılımcıların %62'sinin ifadeye olumlu, 24'ünün olumsuz baktığı, 14'ünün kararsız olduğu görülmektedir.

Grafik 26: Katılımcıların Geleneksel Uygulama-Özgür Düşünce İlişkisine Bakışı

Cinsiyet açısından bakıldığında ifadeye katılımın birbirine yakın oranlarda olduğu görülmektedir. Yaş açısından bakıldığında 36-45 yaş arasındaki katılımcıların bu ifadeye katılımının diğer yaş gruplarına oranla daha fazla olduğu; öğrenim durumu açısından bakıldığında ise öğrenim durumu ortaöğretim olanların ifadeye katılımının daha az olduğu görülmektedir.

Muhafazakârlık açısından bakıldığında ifadeye katılmayan 24 kişinin 23'ünün kendini muhafazakâr ola-

rak tanımlayan katılımcılar olduğu; kendinin muhafazakâr olarak tanımlamayan 11 kişiden 9'unun ifadeye katıldığı görülmektedir.

'Dirlik ve düzenin sağlanması adına özgürlükler toplumsal kurallar tarafından sınırlandırılmalıdır/sınırlandırılmasında bir sakınca yoktur.' ifadesine katılan 65 katılımcıdan 36'sının bu ifadeye de katıldığı görülmektedir. Yine 'Din ve gelenekçe belirlenmiş kurallar titizlikle uygulanmalı ve bu kuralları ihlal edenlere toplum müeyyide uygulamalıdır.' ifadesine katılan 36 katılımcıdan 19'unun bu ifadeye de katıldığı görülmektedir.

Katılımcıların "Toplumda farklı sesler çıkaran veya farklılık oluşturan, sıra dışı grup veya kişileri toplum susturmalıdır." ifadesine verdikleri yanıtlar şu şekildedir: Katılımcıların %53'ünün ifadeye olumsuz, 31'inin olumlu baktığı, 16'sının kararsız olduğu görülmektedir.

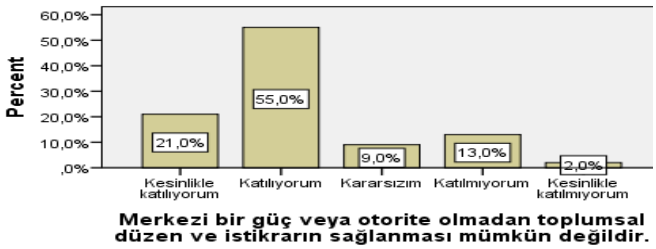
Grafik 27: Katılımcıların Farklılıklar-Toplumsal Düzen-Özgürlük İlişkisine Bakışı

Cinsiyet açısından bakıldığında, ifadeye katılmayanların 18'inin erkek 13'ünün kadın olduğu görülmektedir. Yaş açısından bakıldığında, ifadeye katılanların 26-35 ve 46-55 yaş arasında yoğunlaştığı; öğrenim durumu ortaöğretim olan katılımcıların ifadeye daha çok katıldığı görülmektedir. Farklılıklara olumlu bir anlam yükleyen 80 katılımcının 23'ünün bu ifadeye katıldığı görülmektedir. Bununla birlikte bu önermeye katılmayan % 53'lük oran esas alınarak Trabzon insanının farklılığı olumlama eğiliminde olduğu söylenebilir.

'Ülkemizin, geleneksel uygulamalara karşı çıkma cesareti gösterebilen özgür düşünceli bireylere ihtiyacı vardır.' ifadesine katılan 62 katılımcının 17'sinin de bu ifadeye katılması bir çelişki olarak görülebilir. Buradaki çelişkinin daha çok sorudaki "cesaret" kelimesinden kaynaklandığı ve bu kelimenin katılımcıları maniple ettiği ileri sürülebilir. 'Din ve gelenekçe

belirlenmiş kurallar titizlikle uygulanmalı ve bu kuralları ihlal edenlere toplum müeyyide uygulamalıdır.' ifadesine katılan 36 katılımcıdan 21'inin bu ifadeye de katılması anlamlı görünmektedir.

Katılımcıların "Merkezi bir güç ya da otorite olmadan toplumsal düzen ve istikrarın sağlanması mümkün değildir." ifadesine verdikleri yanıtlar şöyledir: Katılımcıların %76'sının ifadeye olumlu, 15'inin olumsuz baktığı, 9'unun kararsız olduğu görülmektedir.

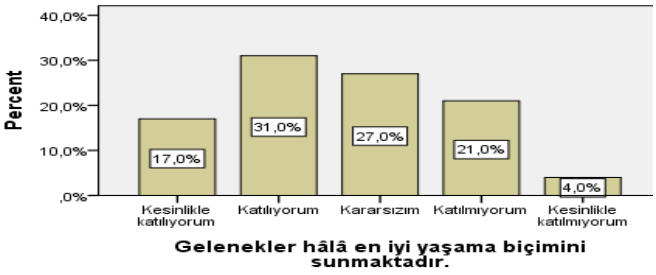

Grafik 28: Katılımcıların Otorite-Toplumsal Düzen İlişkisine Yönelik Algısı

Cinsiyet açısından bakıldığında ifadeye katılanların 40'ının kadın 36'sının erkek olduğu görülmektedir. Yaş ve öğrenim durumu açısından katılımcıların verdikleri yanıtların oranları birbirine yakın görünmektedir. Muhafazakârlık açısından önemli nokta, kendini çok muhafazakâr olarak tanımlayan 7 katılımcının hepsinin ifadeye katılmış olmasıdır.

Bu sonuçlar ile muhafazakârlığın otoriteye ve onun toplumsal düzeni sağlamadaki önemine vurgu arasında bir paralellik olduğu görülmektedir.

Katılımcıların "Gelenekler hâlâ en iyi yaşama biçimini sunmaktadır." ifadesine verdikleri yanıtlar şu şekildedir: Katılımcıların %48'inin ifadeye olumlu, 25'inin olumsuz baktığı, 27'sinin kararsız olduğu ve kararsız kesimin burada önemli bir oranda olduğu görülmektedir.

Grafik 29: Katılımcıların Geleneklerin Mevcut Yaşamdaki Yerine Yönelik Algısı

Cinsiyet açısından bakıldığında, ifadeye katılanların 28'inin erkek 20'sinin kadın olduğu görülmektedir.

Yaş açısından bakıldığında, 36-45 yaş aralığında hem ifadeye diğer yaş gruplarına oranla daha çok katılımın olduğu hem de diğer yaş gruplarına oranla kararsız olanların daha az olduğu görülmektedir. Öğrenim durumu açısından bakıldığında ifadeye katılımın ortaöğretim kategorisinde yoğunlaştığı ve öğrenim durumu lisans olanlar arasında kararsızların daha fazla olduğu görülmektedir. Geleneklerin hâlâ en iyi yaşam biçimini sunduğunu düşünenlerin oranı önemli olmakla birlikte, kararsız kesimin fazla olması ve bu kesimin öğrenim durumunun lisansta yoğunlaşması Trabzon'da geleneksel-modern birlikteliğinin varlığı ile ilişkilendirilebilir.

Sonuç

Mevcut yapıya hayat veren geleneksel değer ve normları koruma taraftarlığı olan muhafazakârlıkta, toplumsal yapıyı diri tutması açısından kültürel mirasın korunması ve toplumsal hafızanın diri tutulması yani süreklilik vurgulanmaktadır. Bu süreklilik ise korumaya layık görülen değerlerde kendisini göstermektedir. Bunun yanı sıra muhafazakârlık eski olanı her haliyle korumaya değil mevcut olanı koruma ve mevcut olanı kutsallaştırmaya işaret etmektedir. Muhafazakârlık günün değerlerini korumaya odaklanır. Geçmişte var olup, korunan ve korunmak istenen unsurlar bugün mevcut olmadığı için koruma refleksi kapsamına girmeyecektir. Aynı durum bugün var olup, gelecekte mevcut olmayacak unsurlar için de aynen geçerlidir.

Bir dünya görüşü, refleks ve tutum olarak ele alınan muhafazakârlık, tüm toplumlarda rastlanan bir olgu olmakla birlikte her yerde aynı özellikleri göstermemektedir. Bunun sebebi, muhafazakârlığın vurgu yaptığı geleneğin toplumdan topluma farklılık göstermesidir. Kültürün özerk oluşu ve geleneğin beslendiği referansların farklılaşması, muhafazakâr düşünceyi farklılaştırmaktadır.

Muhafazakârlığın, genel algının aksine sadece dindarlık olmadığı, insanların değer verdiği her şey konusunda muhafazakâr olabileceği düşünüldüğünde, muhafazakârlığın ne kadar kapsayıcı ve bu anlamda çeşitlilik gösterebilen bir olgu olduğu sonucuna ulaşılacaktır.

Bu çalışma kapsamında ele alınan hâliyle bir tür dünya görüşü olarak muhafazakârlık, her ülkede birçok kişinin günlük hayatına ve davranışlarına yansıyan bir tutum ve tavır alma biçimidir. Bu tür muhafazakârlıkta görülen en önemli özellikler arasında geleneksel değerlere bağlı olma, istikrar ve düzen arayışı, düzensiz olana karşı mesafeli olma ve ait olunan toplumun üyelerine benzeme çabası ile onlardan ayrı düşme endişesi bulunur. Bu muhafazakârlık türünde bireyler, toplumsal çevrelerinin ve bu çevreden kaynaklanan geleneksel değer ve tutumlarının etkisiyle birtakım nedenlerle mevcut durumun değişmesini istemezler. İşte bu anlamda muhafazakârlık bir düşünce biçimi ve mizaç olarak tanımlanmaktadır, çünkü koruyacak şeyi olanların muhafazakârlığa ihtiyacı bulunmaktadır.

Muhafazakârlığın değişik anlayışlar üzerinde yükselmesi, onun eklektik ve esnek bir yapıya sahip olmasından kaynaklanmaktadır. İnsanların ve geniş anlamda toplumun değer verdiği şeyler farklı olduğundan ortak bir muhafazakârlık anlayışına tam anlamıyla ulaşılamamaktadır. Batı'da ortaya çıkan muhafazakârlıkta gelenek, aile, toplum, düzen, din, milliyetçilik, ihtiyatlılık gibi unsurlar temel özellikler olarak belirmektedir. Bunların haricinde muhafazakârlığın değişime, özgürlüğe, demokrasiye farklı bir bakış açısı bulunmaktadır.

Muhafazakârlık açısından Batı'da olduğu gibi Türkiye'de de modernleşme deneyiminin bir sonucu olarak, Batı ile benzerlik ve farklılıkları bulunan bir muhafazakâr geleneğin oluştuğu söylenebilir. Bu geleneğin oluşumunda Batı'yla benzer şekilde, köklü değişim olgusunun en büyük etken olduğu fakat Türkiye'de daha çok kültürel anlamda beliren ve modernleşme karşıtlığından ziyade değişimlerin mevcut olanla uyumluluğu talebinin bu geleneğin baskın karakteristiği olduğu görülmektedir. Dolayısıyla Türkiye'de, kendi tarihsel, toplumsal ve kültürel özelliklerinin ve geç modernleşme deneyiminin şekillendirdiği; milliyetçilik, İslâm ve devlet gibi unsurların ön plana çıktığı bir muhafazakâr gelenek oluşmuştur.

Muhafazakârlığın coğrafyadaki çeşitliliği göz önünde bulundurulduğunda Türkiye içinde de farklı anlayışlar ve düşünce biçimlerinin varlığından söz

edilebilir. Türkiye'de bu anlamda bazı şehirlerin modern, rahat ve kozmopolit; diğer bazılarının ise muhafazakâr şehir olarak tanımlandıkları görülmekte ve çalışmanın odağındaki Trabzon da bu şehirler arasında kabul edilmektedir.

Trabzon halkının muhafazakâr olduğu varsayımıyla yola çıkılan bu saha çalışmasında elde edilen sonuçlar, kendini muhafazakâr görenlerin % 83 ve katılımcıların Trabzon halkını muhafazakâr görme değeri olan % 81'lik oranlar bu varsayımı destekler niteliktedir. Büyük oranda halkın din konusunda kendini muhafazakâr olarak görmesi, din-muhafazakârlık ilişkisi ve genel muhafazakârlık algısı açısından anlamlı görülmekle birlikte bir yandan bu sonucun halkın zihnindeki muhafazakârlık kavramının belirsizliğine işaret ettiği düşünülmektedir.

Trabzon'da muhafaza edilmesi gereken en önemli değerlerin oranları göz önüne alınarak sırasıyla; birlik-beraberlik-dayanışma ruhu ve milliyetçilik ile hemşerilik ve yerel kimlik vurgusunun yani kültürel değerler ve kimlik muhafazasının ön plana çıkması, çalışmanın temel amacına yönelik önemli bir sonuç görünümündedir.

Muhafazakâr temalar açısından değişime ve farklılıklara genel anlamda olumlu bir anlam yüklense de toplumsal değerler söz konusu olduğunda bu anlamın negatif bir tutuma büründüğü gözlenmiştir. Tepkisellik olarak adlandırılabilecek bu durumun muhafazakâr düşünce ile uyumlu olduğu düşünülmektedir. Toplum söz konusu olduğunda düzenin devamı için düşünsel yaklaşımlar değişiklik gösterebilmektedir. Halkın adalet vurgusunun özgürlük ve demokrasiden büyük oranda fazla olmasının da bu bağlamda ele alınabilecek anlamlı bir sonuç olduğu düşünülmektedir.

Trabzon'un gelenek, değer ve kültürüyle ilgili ifadelere ilişkin refleksler bağlamında Trabzonluların; Trabzon'un ülke içindeki ayrıcalıklı yerine, milliyetçilik ve vatanseverliğine vurgusunun yüksek olması, bu değerlerin halkın muhafazakârlığının önemli bileşenleri olduğunu göstermektedir. Yine halkın muhafaza etmek istediği en önemli değer olan dine uygun yaşama konusundaki hassasiyet muhafazakâr bir tavır olarak değerlendirilmektedir. Aile tercihlerinin ve toplumsal düzenin bireyin özgürlüğünden

daha öncelikli ve önemli olması muhafazakâr düşüncenin aile ve topluma önem atfeden öncelikli yaklaşımıyla paraleldir. Özgürlüğe yaklaşım, toplum-birey ilişkisi ve toplumsal düzen söz konusu olduğunda, değişim ve farklılıklara yaklaşımda olduğu gibi, muhafazakâr refleksin negatif bir eğilime girdiği görülmüştür.

Muhafazakâr düşüncedeki otorite vurgusunun Trabzon insanında da güçlü olduğu görülmüştür. Bu anlamda devlet, din ve aile otoritesinin üstünlüğünde otoritenin insanların sahip oldukları aidiyet duygusunu korumasında oynadığı rolün önemli olduğu düşünülmektedir.

Çalışmada, Trabzon halkının muhafazakârlığında öne çıkan bazı temalar bulunmaktadır. Milliyetçilik, yerel kimlik, ataerkil yapı, hemşerilik, devlet ve otorite, din ve Trabzonspor ile ilgili savunu şeklindeki ifadelerin ön planda olduğu görülmüştür. Milliyetçilik, bir milleti siyasi ve kültürel olarak ayakta tutan değerlerin korunmasını öngörürken, yerel kimlik yöre halkını diğerlerinden ayırt eden özelliklerin korunması anlayışına işaret etmektedir. Milli ve yerel değerlerin biz duygusunun güçlenmesinde ve düzenin sağlanmasında etkili olması anlamında Trabzon halkının milli kimlik ile geleneksel kurumlar arasında güçlü bir ilişki kurduğu düşünülmektedir.

Trabzon'da her geçen gün farklı olaylarla kimlik yeniden inşa edilmekte ve koşullara uygun muhafaza edilecek değerler yeniden üretilmektedir. Yeniliğe kapalı olmayan Trabzon halkı, inşa ettiği kent kimliği ve aidiyet kültürünü muhafaza etmeye kararlı görünmektedir. En az yenilikçi olduğu kadar da muhafazakâr bir karaktere sahiptir. Prensipte yeniliğe kapalı olmayan ama pratikte muhafazakârlığa daha yakın duran bir tutum içerisindedir.

KAYNAKÇA

Akdoğan, Yalçın (2003), *Muhafazakâr Demokrasi*, Ankara: Ak Parti Yayınları.

Akıncı, Mehmet (2012), *Türk Muhafazakârlığı - Çok Partili Siyasal Hayattan 12 Eylül'e*, İstanbul: Ötüken Neşriyat.

Akkaş, Hasan Hüseyin (2006), "Türk Modernleşme Tarihinde Muhafazakâr Siyasi Düşünce", *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt 3, Sayı 2.

Akkır, Ramazan (2015), *Türkiye'de Muhafazakârlık*, İstanbul: Kutup Yıldızı Yayınları.

Aksoylu, Kamil (2012), "Karadeniz Deyince". Uğur Biryol (drl.), *Karardı Karadeniz*, içinde (43-73), İstanbul: İletişim Yayınları.

Aktaşlı, Hasan Ufuk (2011), "Türk Muhafazakârlığı ve Kemalizm: Diyalektik Bir İlişki", *Doğu Batı*, içinde (147-161), Sayı 58, Ankara: Doğu Batı Yayınları.

Alakel, Murat (2011), "İlk Dönem Cumhuriyet Türkiye'si Ulus İnşası Sürecinde Milliyetçilik ve Sivil-Etnik İkilemine Dair Teorik Tartışmalar", *Gazi Akademik Bakış*, içinde (1-30), Sayı 5(9).

Alptekin, M. Yavuz (2014), "Sosyolojide Coğrafyacı Yaklaşım ve Trabzon'da Toplumsal Karakterin Ekolojik Yorumu", *Karadeniz İncelemeleri Dergisi*, içinde (77-98), Sayı 15.

Alver, Köksal (2001), "Anadoluculuk ve Hilmi Ziya Ülken", *AKÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, içinde (133-138), Sayı (1) 3.

Ardoğan, Recep (2007), "İslâm Açısından Muhafazakâr Teorinin İlkeleri", *Köprü*, Sayı 97.

Aşut, Attila (2009), "Trabzon'un Kültürel Yaşamından Kesitler", G. Bakırezer ve Y. Demirer (drl.), *Trabzon'u Anlamak*, içinde (281-310), İstanbul: İletişim Yayınları.

Aydın, Mustafa (2002), "Bir Muhafazakârlık Olarak Din ve İslâm", *Tezkire*, içinde (62-71), Sayı 27-28.

Beriş, Hamit Emrah (2004), "Kemalist Devrimden Muhafazakâr Kemalizme", *Liberal Düşünce*, içinde (49-58), Sayı 34.

Bilge, Muhittin (2011), "Nurettin Topçu ve Medeniyete Milli Bir Alan Açma Çabası OlarakAnadolucu Medeniyet", *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, içinde (167-182), Sayı 13/2.

Bingöl, Yılmaz ve Ahmet Pakiş (2011), "Anadoluculuk Hareketi ve Üç Tarz-ı Siyaset", *Akademik Araştırmalar Dergisi*, içinde (113-137), Sayı 50.

Biryol, Uğur (2012), "Çayın Tarihsel Yolculuğu, Karadeniz'e Getirilişi ve Şimdiki Ahvali Üzerine", Uğur Biryol (drl.), *Karardı Karadeniz*, içinde (77-95), İstanbul: İletişim Yayınları.

_____ (2012), "Sunuş: Neden Karardı Karadeniz?", Uğur Biryol (drl.), *Karardı Karadeniz*, içinde (11-12), İstanbul: İletişim Yayınları.

Bora, Tanıl (1997), "Muhafazakârlığın Değişimi ve Türk Muhafazakârlığında Bazı Yol İzleri", *Toplum Ve Bilim*, içinde (6-31), Sayı 74.

Bozok, Mehmet (2012), "Yoksullaşma, Sağcılık, Trabzonspor Taraftarlığı ve Nataşaların Gölgesinde Trabzon Erkekliği", Uğur Biryol (drl.), *Karardı Karadeniz*, içinde (413- 444), İstanbul: İletişim Yayınları.

Canalioğlu, Mehmet Volkan (2002), *Trabzon Gelenek ve Görenekleri*, Trabzon: Trabzon Erol Ofset.

Coşkun, Tuba ve Ernur Genç (2015), "Muhafazakârlık ve Türkiye Muhafazakârlıklarının Bazı Halleri", *Niğde Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, içinde (27-40), Cilt-Sayı: 8(1).

Çaha, Ömer (2004), "Muhafazakâr Düşüncede Toplum", *Liberal Düşünce*, içinde (15-24), Sayı 34.

Çetin, Halis (2007), *Çağdaş Siyasal Akımlar*, Ankara: Orion Kitabevi.

Çiğdem, Ahmet (1997), "Muhafazakârlık Üzerine", *Toplum ve Bilim*, içinde (6-31), Sayı 74, İstanbul.

Doğan, Necmettin (2011), "Türk Muhafazakârlığının Devlet Algısı: Nurettin Topçu Örneği", *Doğu Batı*, içinde (213-228), Sayı 58, Ankara: Doğu Batı Yayınları.

Dönmez, Rasim Özgür (2011), "Adalet ve Kalkınma Partisi: İslâmcılıktan Post Kemalist Bir Anlatıya Doğru", *Doğu Batı*, içinde (37-57), Sayı 58, Ankara: Doğu Batı Yayınları.

Duman, Fatih (2004), "Edmund Burke "Muhafazakârlık, Aydınlanma ve Siyaset"", *Muhafazakâr Düşünce*, içinde (31-53), Sayı 1.

Dural, A. Baran (2004), "Muhafazakârlığın Tarihsel Gelişimi ve Muhafazakâr Söylem", *Muhafazakâr Düşünce*, içinde (123-133), Sayı 1.

Duran, Hasan ve Aydın Polat (2015), "Nurettin Topçu'da Milliyetçilik ve Anadolu Milliyetçiliği", *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, içinde (65-70), Sayı 28(28).

Düzenli, Yaşar (2014), "Dinamik Dinden Statik Muhafazakârlığa ya da Söylenenden Söyleyene Dindarlığımız", Osman Alacahan (ed.), *Bir Kimlik İnşası Olarak Muhafazakârlık*, içinde (93-116), Sivas: Sivas Kemal İbn-i Hümam Vakfı Yayınları.

Emiroğlu, Kudret (1996), "Türkiye'nin Kalesi: Trabzon Şehri", *Birikim*, içinde (129-134), Sayı 86-87, İstanbul: Birikim Yayıncılık.

Emiroğlu, Kudret (2009), "Trabzon Ne Yetiştirsin?", G. Bakırezer ve Y. Demirer (drl.), *Trabzon'u Anlamak*, içinde (97-125), İstanbul: İletişim Yayınları.

Erdoğan, Mustafa (2004), "Muhafazakârlık: Ana Temalar", *Liberal Düşünce*, içinde (5-9), Sayı 34.

Ergil, Doğu (1986), "Muhafazakâr Düşüncenin Temelleri: Muhafazakârlık ve Yeni Muhafazakârlık", *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, içinde (269-292), Cilt: 41, No: 1-4, Ankara.

Eroğul, Ali (2009), "Trabzonspor Tarihi Üzerine Bir Deneme", G. Bakırezer ve Y. Demirer (drl.), *Trabzon'u Anlamak*, içinde (337-360), İstanbul: İletişim Yayınları.

Güner, Ömer (1994), *Gök Renginde Trabzon*, Trabzon: Trabzon Gazeteciler Cemiyeti Yayınları.

Güngörmez, Bengül (2004), "Muhafazakâr Paradigma: "Dogma" ve "Önyargı"", *Muhafazakâr Düşünce*, içinde (11-30), Sayı 1.

Güngörmez, Bengül (2014), "Batı Muhafazakârlığı ve Türk Muhafazakârlığı: Genel Bir Mukayese", Osman Alacahan (ed.), *Bir Kimlik İnşası Olarak Muhafazakârlık*, içinde (19-32), Sivas: Sivas Kemal İbn-i Hümam Vakfı Yayınları.

Gür, Şengül Öymen (2009), "Trabzon'da Kentsel Kimlik ve Dönüşüm", G. Bakırezer ve Y. Demirer (drl.), *Trabzon'u Anlamak*, içinde (317-335), İstanbul: İletişim Yayınları.

Hamsici, Mahmut (2012), "Karadeniz'in İmajını Yenileyen Yeni Toplumsal Hareketler: HES Karşıtı Mücadeleler", Uğur Biryol (drl.), *Karardı Karadeniz*, içinde (289-302), İstanbul: İletişim Yayınları.

Hayek, F. A. (2004), "Niçin Muhafazakâr Değilim?", *Liberal Düşünce*, içinde (5-17), Sayı 34.

İrem, Nazım (1997), "Kemalist Modernizm ve Türk Gelenekçi- Muhafazakârlığının Kökenleri", *Toplum ve Bilim*, içinde (52-101), Sayı 74, İstanbul.

Karadeniz, Sıtkı (2002), "Kemalist Modernleşme Sürecinde Türk Muhafazakârlığı ve Günümüze Yansımalar", *Tezkire*, içinde (88-100), Sayı 27-28.

Kaya, Mustafa (2006), *Trabzon ve Trabzonlular*, İstanbul: İstanbul Matbaacılık.

Kolivar, Ayşenur (2012), "Karadeniz-rock", Uğur Biryol (drl.), *Karardı Karadeniz* içinde (321-364), İstanbul: İletişim Yayınları.

Mollaer, Fırat (2009), *Muhafazakârlığın İki Yüzü*, İstanbul: Dergâh Yayınları.

Mollaer, Fırat (2011), "Klasik Muhafazakârlıktan Tekno-Muhafazakârlığa: Tanım Sorunları,Temeller ve Değişmeler", *Doğu Batı*, içinde (59-71), Sayı 58, Ankara: Doğu Batı Yayınları.

Nazlı, Ahmet (2007), "Muhafazakârlık ve Değişim", *Köprü*, içinde, Sayı 97.

Nisbet, Robert (2002), (Çev. Erol Mutlu), "Muhafazakârlık", *Sosyolojik Çözümlemenin Tarihi* içinde (93-127), Ankara: Ayraç Yayınevi.

Oakeshott, Michael (2004), "Muhafazakâr Olmak Üzerine", (Çev. İsmail Seyrek), *Muhafazakâr Düşünce*, içinde (55-78), Sayı:1, Ankara.

Özipek, Bekir Berat (2011), *Muhafazakârlık- Akıl, Toplum, Siyaset*, Ankara: Liberte Yayınları.

Öztürk, Armağan ve Fırat Mollaer (2006), "Muhafazakârlığın İdeolojik Künyesi ve Akıl Tartışması", *Cogito*, içinde (132-153), Sayı 44-45, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Pakiş, Ahmet (2013), "Anadolucu Söylemde "Öteki" İmgesi", *Spectrum*, içinde (117-135).

Sevinç, Bayram (2014), *Trabzonluluk Kimliği: Bir Şehrin Ruhu*, Trabzon: Serander Yayınları.

Tursun, Vahit (2012), "Sancılı Geçmişten Sessiz Sona", Uğur Biryol (drl.), *Karardı Karadeniz*, içinde (15-42), İstanbul: İletişim Yayınları.

Türk, Bahadır (2004), "Doğu Bahçelerinde Batılı Bir Bakışın Huzur(suzluk)u: A. H. Tanpınar ve Türk Muhafazakârlığı", *Liberal Düşünce*, içinde (59-66), Sayı 34, Ankara.

Umul, Ercan (2013), "Dünyada Değişen Muhafazakârlık Bağlamında Türk Siyasal Hayatında "Muhafazakâr Demokrasi" Söylemi", Ümit Güneş (ed.), *II. Türkiye Lisansüstü Çalışmaları Kongresi-Bildiriler Kitabı II*, içinde (357-378), Bursa: Star AjansMatbaacılık.

Üstün, İlknur (2009), "Trabzon'un Misafirleri", G. Bakırezer ve Y. Demirer (drl.), *Trabzon'u Anlamak*, içinde (361-402), İstanbul: İletişim Yayınları.

Vural, Mehmet (2011), *Siyaset Felsefesi Açısından Muhafazakârlık*, Ankara: Elis Yayınları.

Yılmaz, Aytekin (2001), *Çağdaş Siyasal Akımlar*, Ankara: Vadi Yayınları.

İnternet Kaynakları:

https://tr.wikipedia.org/wiki/Trabzon#Dil (erişim: 12.04.2016).

https://tr.wikipedia.org/wiki/Trabzon#Mutfak (erişim: 12.04.2016).

https://tr.wikipedia.org/wiki/Trabzon#Giyimku.C5.9Fam (erişim: 12.04.2016).

SİYASAL VE KÜLTÜREL YÖNLERİYLE TRABZON'DA MUHAFAZAKÂRLIK

Özet: Muhafazakarlık, toplumsal değer olarak geçmişten şimdiki zamana kalan her şeyin sürdürülmesine yönelik korumacı tutum ve davranıştır. Bu çalışmada genelden yerele geniş kapsamlı bir muhafazakarlık incelemesi yapılmaktadır. Önce Avrupa ve Amerika örnekleri incelenmektedir. Ardından Türkiye muhafazakarlığı ele alınmaktadır. Bu kapsamda Anadoluculuk, İslamcılık ve Türk-İslam Sentezi gibi akımlar, Türkiye'de muhafazakarlığın incelenen önemli bileşenleri olarak görülmektedir. Nihayet üçüncü olarak Trabzon'da muhafazakarlık ele alınmaktadır. Trabzon kendine özgü yönleriyle öne çıkan bir şehirdir. En önemli özelliklerinden biri de dayanışmacı yaklaşımı, insanını koruma ve kollama refleksi ve nihayet kültürel, yerel değerlerine olan düşkünlüğüdür. Bununla birlikte, subjektif olarak, Trabzon insanı "muhafazakarlık" denince ne anlamaktadır. Trabzon insanı gerçekten ve klasik anlamıyla muhafazakar olarak değerlendirilebilir mi? Yoksa kendine özgü bir muhafazakarlıktan mı bahsedilebilir? Bütün bu konu ve soruların cevabı verilebilmek üzere 100 kişiyle anket yapılmış ve bu anketler gündelik hayattan elde edilen etnografik gözlemler eşliğinde yorumlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Muhafazakarlık, Türkiye'de Muhafazakarlık, Trabzon'da Muhafazakarlık.

CONSERVATISM IN TRABZON WITH POLITICAL AND CULTURAL PERSPECTIVES

Abstract: Conservatism is a protectionist attitude and behavior to maintain all as a social value left from past to contemporary times. In this study a comprehensive conservatism examination is being done from general to local. Pattern of Europe and America being examined first of all. Then Turkish conservatism be treated secondly. In this scope some movements such as Anatolyism, Islamism and Turk-Islam Synthesis are considered as important components of conservatism in Turkey. Final conservatism exploration is been doing on Trabzon. Trabzon is a city come forward with distinctive aspects. One of the most important characteristics are solidaristic approach, reflex of preservation and watching self person and finally addiction to cultural and local values. However what understand Trabzon people subjectively, when "conservatism" be said? Can Trabzon people be really evaluated as conservative in terms of classical? Otherwise can be revived a characteristic conservatism? To answer all of these subjects and questions a survey has been conducted contain 100 person and these are interpreted in company with ethnographic observations collected from daily life in Trabzon.

Key Words: Conservatism, Conservatism in Turkey, Conservatism in Trabzon.